

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE 1950 SONRASI
TÜRKİYE'DE MALİYE POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

İsmail KOÇ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

10008329

BİLECİK,2013

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**“POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE 1950 SONRASI
TÜRKİYE’DE MALİYE POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ”**

İsmail KOÇ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

10008329

BİLECİK, 2013

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA
JÜRİ ONAY FORMU

27.06.2013

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun15.05.2013....tarih ve99/9.... sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından27.06.2013.....tarihinde Tez Savunma Sınavı yapılanİsmail KOÇ.....'ın "Politik Konjonktür Teorileri Çerçevesinde 1950 Sonrası Türkiye'de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi" konulu tez çalışmasıİKTİSAT..... Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS / DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

ÜYE
(TEZ DANIŞMANI): YRD. DOÇ. DR. CEYHUN HAYDAROĞLU

ÜYE : YRD. DOÇ. DR. İSMAİL HAKKI İŞCAN

ÜYE : DOÇ. DR. ALİ AYATA

ÜYE :

ÜYE :

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

TEŞEKKÜR

Yetişmemde maddi ve manevi büyük emekleri olan, haklarını ödememin imkânsız olduğu sevgili annem ve babam; Şahide Koç ve Abdullah Koç' a sonsuz Şükranlarımı sunuyorum, kardeşlerim; Kerim Koç ve Mücahit Koç' a verdikleri desteklerden dolayı teşekkür ediyorum.

Sınıf arkadaşım ve nişanlım sevgili Meltem Atıcıya desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ceyhun Haydaroğlu'na verdiği özel ilgi ve desteklerinden dolayı şükranlarımı sunuyorum ve yüksek lisans ve lisans eğitimim boyunca derslerini aldığım, bilgilerinden faydalandığım hocalarıma da teşekkür ediyorum.

Lisans eğitimimden değerli hocalarım; Doç. Dr. Mustafa Kemal Aydın' a, Yrd. Doç. Dr. Nurullah Altun' a, Yrd. Doç. Dr. Fatih Yardımcıoğlu'na verdikleri desteklerden dolayı çok teşekkür ediyorum.

Sevgili dayım Ahmet Güzeldal' a, Arkadaşlarım; Birol Altunşuha' ya, Abdurrahman Kazan'a ve Mahmut Dumangöz' e İsimlerini yazmakla bitiremeyeceğim üzerimde hakkı ve emeği olan tüm herkese teşekkür ediyorum.

İsmail KOÇ

13.06.2013

ÖZET

Politik Konjonktür Teorileri Çerçevesinde 1950 Sonrası Türkiye’de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi (1950-2013)

İsmail KOÇ

İnsanlık tarihi boyunca yapılan tüm mücadelelerin sebebi gücü-iktidarı elde etmek içindir. Bu yüzden İnsanoğlu doğası gereği sahip olduğu gücü-iktidarı kaybetmek istemez. Demokrasiler açısından bakıldığında gücü verenin seçmen olması, seçmenin bir şekilde memnun edilip, ikna edilip ya da kandırılıp oy ’unun alınması gerekecektir. Dünyada ve Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte seçen ve seçilen arasındaki bu ilişki büyük önem kazanmıştır. Seçilen kişiler tekrardan seçilebilmek için kullandıkları “iktidar gücünü” seçilebilmek yönünde kullanma eğilimi göstermişler ve sahip oldukları gücü veren seçmenlerine, tekrardan seçilebilmek için maddi ya da manevi imkânlar sağlama yoluna gitmişlerdir. İşte bu noktada insanların iktisadi hayatın bir parçası olması ve sahip olduklarının korunmasının yanında daha fazlasına sahip olma isteğini doğuracaktır. Bu istek hukuk çerçevesinde iktidarda olmakla ya da iktidara yakın olmakla, diğer yandan muhalif bir duruşla mümkün olacaktır. Bu noktada Yapılan çalışmada öncelikli olarak ekonomi ve siyaset ilişkileri, insanın politik davranışları çerçevesinde açıklanarak siyasal ve iktisadi yapıdaki aktörlerin bu politik insana etkileri açıklanmıştır. Çalışmanın teorik kısmını oluşturan Politik konjonktür dalgalanmaları teorisi tüm detaylarıyla açıklanarak konunun temeli oluşturulmuştur. Üçüncü ve son bölümde Türkiye’nin politik konjonktür dönemlerinin politik ekonomisi yapılarak ekonomik olaylar siyasi bir çizgiden değerlendirilmiş ve bu değerlendirme Türkiye’nin dünya ekonomik sisteminin dönüşümü ve Türkiye’nin buna adaptasyonu çerçevesinde olmuştur. Bu dönüşüme politik ekonomik bakışla birlikte, iktidarın tekrardan seçilebilmek için seçim ekonomisi uygulayıp uygulamadığı ekonomik ve mali göstergeler yardımıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelime: Politik Konjonktür Dalgalanmaları, Seçim, Politik ve Ekonomik Değişim

ABSTRACT

The Evaluation Of Political Economical Fluctuation In Term Of Finance Politics Between 1950 And 2013

İsmail KOÇ

The reason of all struggle done throughout human history is to acquire power-ruler ship. Thus human being naturally doesn't want to lose his power-ruler ship. In term of democracy it is required that voter should be power-giver, voter should be satisfied, persuaded or cheated to give vote. The relation between voter and electee gains importance greatly with passing to multiple party systems in Turkey and the world. Electee tends to use rulership to be selected again and provide financial and moral possibilities to voters who give power. At this point, being part of financial life of people and besides belongings are preserved, it will bring out the desire have more. This desire will be possible with being in power within legal framework or with being close to power on the other hand it will be possible with an opposing view. At this point, economical and political relation primarily and the effects of political and financial actor to political person in frame of political behavior of people were explained. The theory of political economical fluctuations which constitute the teorical part of the study was explained in details and constitutes the basement for this study. In the third and last part economical events were evaluated from political point of view by making political economy of political political economical fluctuation period of Turkey and this evaluation, world economical transformation system of turkey and the adaption of Turkey to this happened. With political and economical view to this transformation, whether the power applied election economy or not was analyzed with the help of economical and financial indicators.

Keywords: Political business cycle, political and economic transformation, election

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM POLİTİKA-EKONOMİ VE SİYASAL KARAR ALMA SÜRECİ

1.1. EKONOMİ- SİYASET İLİŞKİSİ.....	1
1.2. KAMU POLİTİKASINDA ROL ALAN AKTÖRLER VE DAVRANIŞ EĞİLİMLERİ.....	5
1.2.1. Resmi Aktörler	6
1.2.1.1. Parlamento-Yasama Organı	6
1.2.1.2. Yargı Kurumları	7
1.2.1.3. Hükümet Ve Kamu Bürokrasisi	8
1.2.2. Sivil (Gayri Resmi) Aktörler	9
1.2.2.1. Siyasi Partiler	9
1.2.2.1.1. Oy Ticareti	11
1.2.2.2. Bireyler (Seçmenler-Vatandaşlar).....	11
1.2.2.2.1. Ekonomik Oy Verme	12
1.1.2.2.2. Seçmenlerin Davranış Tarzları.....	13
1.2.2.3. Çıkar Grupları- Baskı Grupları -Sivil Toplum Örgütleri	14
1.2.2.3.1. Kararları Etkileme Yöntemleri.....	17
1.2.2.4. Medya.....	18
1.2.2.4.1.Yandaş Medya.....	19
1.2.2.5. Uluslararası Aktörler	20
1.2.2.5.1. Küreselleşme	20
1.3. SİYASAL SÜREÇTE ETKİLEŞİM.....	22

İÇİNDEKİLER (Devam)

İKİNCİ BÖLÜM POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARININ TEORİLERİ

2.1. POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR...	24
2.2. LİTERATÜRÜN GELİŞİMİ	25
2.3. POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARININ YAPISI VE GELİŞİMİ .	25
2.4. GELENEKSEL POLİTİK KONJONKTÜREL DALGALANMALAR	28
2.4.1. Kalecki Ve Literatürün Başlangıcı	28
2.4.2. Nordhaus Ve Fırsatçı Konjunktürel Dalgalanma Teorisi.....	30
2.4.3. Hibbs ve Partizan Konjunktürel Dalgalanma Teorisi.....	33
2.5. MODELLERE RASYONEL BEKLENTİLERİN EKLENMESİ	36
2.5.1. Rasyonel Fırsatçı Politik Konjunktürel Dalgalanmalar.....	37
2.5.2. Rasyonel Partizan Politik Konjunktürel Dalgalanmalar.....	41
2.6. PARLEMANTER SİSTEMLERDE POLİTİK KONJONKTÜREL DALGALANMALAR	43
2.7. POLİTİK BÜTÇE DALGALANMALARININ (SEÇİM EKONOMİSİ).....	44
2.7.1. Türkiyede Seçim Öncesi Genel Özellikler.....	47
2.7.2. Türkiyede Seçim Sonrası Genel Özellikler	48
2.8. DÜNYA LİTERATÜRÜNDE POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARININ VE ULAŞILAN SONUÇLAR.....	48
2.9. TÜRKİYE LİTERATÜRÜNDE POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARININ VE ULAŞILAN SONUÇLAR	54
2.9.1. Türkiyede Yerel Düzeyde Politik Konjunktürel Dalgalanmalar Ve Ulaşılan Sonuçlar	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİNİN ÇERÇEVESİNDE 1950 SONRASI TÜRKİYE'DE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. POLİTİK KONJONKTÜR DÖNEMLERİ.....	59
3.1.1. 1950-1980 Döneminin Değerlendirilmesi.....	59

İÇİNDEKİLER (Devam)

3.1.1.1. 1950-1980 Dünyanın Politik ve Ekonomik Durumunun Değerlendirilmesi.....	59
3.1.1.1.1. 1929 Ekonomik Buhranı Ve İktisadi Dönüşüm	59
3.1.1.2. 1950-1980 Dönemi Türkiye'nin Politik Ekonomisi.....	63
3.1.1.3. 1950-1980 Dönemi Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Maliye Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	73
3.1.1.3.1. 1954 -1957 Genel Seçimlerinin Analizi.....	74
3.1.1.3.2. (1961-1965-1969-1973-1977) Yılları Genel Seçimlerinin Analizi.....	77
3.1.2. 1980-2013 Döneminin Değerlendirilmesi.....	82
3.1.2.1. 1980-2013 Dünyanın Politik ve Ekonomik Durumunun Değerlendirilmesi.....	82
3.1.2.2. 1980-2013 Dönemi Türkiye'nin Politik Ekonomisi.....	84
3.1.2.2.1. 24 Ocak Kararları Ve 12 Eylül Askeri Darbesi.....	85
3.1.2.2.2. Askeri Vesayet Sonrası Dönem.....	89
3.1.2.2.2. 5 Nisan 1994 Kararları	94
3.1.2.2.3. PostModern Darbe: 28 Şubat 1997.....	97
3.1.2.2.4. 2001 Krizi Öncesi Ve Sonrası	98
3.1.2.3. 1980-2013 Dönemi Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Maliye Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	109
3.1.2.3.1. (1983-1987-1991-1995-1999-2002) Yılları genel seçimlerinin değerlendirilmesi.....	109
3.1.2.3.2. (2007-2011) Yılları Genel Seçimlerinin Değerlendirilmesi..	114
3.1.2.3.3. Seçim Dönemlerinin Mali Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi.....	116
SONUÇ.....	123
KAYNAKLAR	125
ÖZGEÇMİŞ.....	133

SEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Politika Ekonomi Etkileşimi	3
Şekil 2: Ekonomik Ve Politik Yapının Belirlenmesi.....	4
Şekil 3: Siyasal Aktörlerin Davranış Eğilimleri Ve Etkileşimleri	22

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Siyasal Karar Almayı Etkileyen Baskı Ve Çıkar Grupları.....	5
Tablo 2:Politik Partilerin Ekonomik Hedeflere Yönelik Tercihleri	25
Tablo 3:Fırsatçı Modellerin Ampirik Sonuçları	29
Tablo 4: Partizan Modellerin Ampirik Sonuçları	31
Tablo 5: Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (1950-1958) (%).....	61
Tablo 6: Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (1960-1980) (%).....	64
Tablo 7: Türkiye ekonomisinde yapısal değişim dönemleri	107
Tablo: 8 Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (1980-2003) (%).....	108
Tablo: 9 Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (2004 - 2013) (%).....	114
Tablo 10: Bütçe Giderleri, Bütçe Gelirleri, Bütçe Açığı, Vergi Gelirleri Tahsilat Oranları, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (1980-2013) (%).....	117

KISALTMALAR

AP	Adalet Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BDK	Bağımsız Düzenleyici Kurumlar
BBYKP	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat parti
DYP	Doğru Yol Partisi
DB	Dünya Bankası
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
MSP	Milli Selamet Partisi
IMF	International Monetary Fond (Uluslararası Para Fonu)
PBD	Politik Bütçe Dalgalanmaları
PKD	Politik Konjonktürel Dalgalanmalar
RP	Refah Partisi
TOBB	Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	Türkiye Sanayi ve İşadamları Derneği
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
OVMP	Orta Vadeli Mali Plan

GİRİŞ

Türkiye de çok partili siyasi hayata geçilmesiyle birlikte seçmen önemli siyasi bir aktör olmuş ve seçmenin siyasi anlamda kendisini önemli hissedeceği bir dönem başlamıştır. Çok partili hayatla birlikte iktidarın tekrardan seçilebilmek için seçmene yapacağı ekonomik müdahaleler merak edilen ve ilgi duyulan konular içerisinde olmuştur. Yapılan çalışmada bu merakın bir tezahürüdür. Hükümetlerin siyasi getiri anlamında en çok kullanabilecekleri araç olan maliye politikaları ya da maliye politikaları göstergeleri seçim ekonomisi uygulamalarının olup olmadığını görebilmenin en açık şeklidir. Bu noktada çalışmanın ismi literatürde; politik konjonktür dalgalanmaları, seçim ekonomisi uygulamaları, popülizm, gibi bir çok başlık altında incelenmiş fakat yapılan bu çalışmada daha kapsayıcı olduğu düşüncesiyle “ politik konjonktür dalgalanmaları teorisi ” ismi tercih edilmiştir.

Türkiye de seçim dönemleri siyasi aktörlerin beklenti içerisine girdikleri, (zam, af, iş, vb.) bir dönem olması ve partiler arasında siyasi iddiaların özellikle seçim dönemlerinde ortaya atılması, seçim dönemlerinin hareketli yapısına farklı bir açıdan bakmayı gerekli kılmıştır.

1946 yılında Demokrat Partinin Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılarak kurulmasıyla başlayan çok partili siyasi hayat serüveni 1950 seçimleriyle ilk sınavına çıkmıştır. Bu anlamda 1950 seçimlerinin doğal bir sınır oluşturması konunun 1950 yılından başlamasını gerekli kılmış ve günümüz son seçimi olan 2011 yılı seçimleri ile son bulmuştur. Yapılan çalışmada uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkiler konu dışarısında bırakılmıştır. Mali göstergelerin değerlendirilmesi bütçe sistemindeki değişikliklerden dolayı 1980 yılı sonrası ele alınarak incelenmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar genel anlamda incelendiğinde yapılan bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran taraf; 1950 ve 2012 yılları arasındaki altmış iki yıllık sürenin iktisadi dönüşüm çerçevesinde ele alınması ve literatürde son iki seçimi kapsayan çalışmanın yapılan bu çalışmada ele alınması olarak açıklamak mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

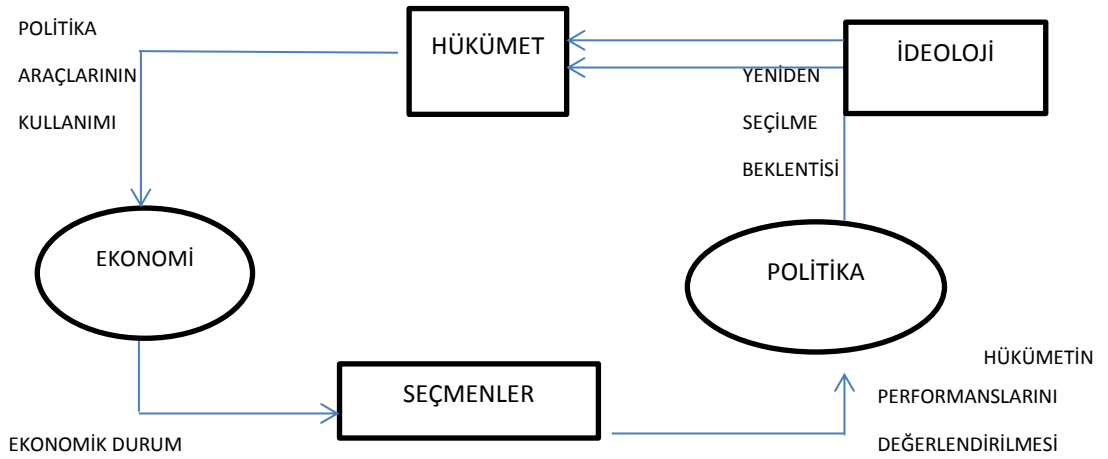
POLİTİKA-EKONOMİ VE SİYASAL KARAR ALMA SÜRECİ

1.1. EKONOMİ- SİYASET İLİŞKİSİ

Ekonomi ile siyaset arasında güncel tartışmaların sürdüğü günümüzde çalışmamıza Aydın'ın çalışmasında yaptığı tespitle başlamak yerinde olacaktır. *“Mülkiyetin belli bir azınlığın elinde toplanması ile çoğunluk mülksüzleşmekte ve emeğini mülk sahiplerine kiralamak zorunda kalmaktadır. Öte yandan mülk sahipliği statüsünün sürdürülebilmesi için değer önemli bir bölümü mülk sahibine verilmek zorundadır. O halde şunu söyleyebilir miyiz? Mülkiyet geliri mülksüzlerin gelirinin bir bölümüne el konularak sağlanmaktadır.”* Siyaset mağdur olan, daha açık bir ifadeyle iktisadi faaliyetlerin ‘yoksullaştırdığı’ insanların bu işleyişe itiraz edebileceği alandır. Sanırım şu soru üzerinde yeniden düşünmeliyiz: Siyaset ekonomiden elini çeksin mi (Aydın, 2010: 10-11)?

Siyasetin ekonomik sonuçları nasıl etkilediği sorusu 1970’li yılların ortalarından itibaren artan bir ilgi kaynağı ve gittikçe büyüyen “yeni” politik iktisat literatürünün temel araştırma konularından birisi olmuştur. Siyaset ile iktisat alanlarının birbirine bağlanması ve ekonomik analiz araçları yardımıyla politik konuların analizi 18. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Dolayısıyla, son yıllarda politik iktisat tartışmaları bir yandan oldukça genç ve canlı görünen, ancak aynı zamanda oldukça “eski” nitelikler taşıyan özel bir sınıfta yer almaktadır (Telatar, 2004: 3). Bu bağlamda, politik iktisat bir taraftan iktisat ilminin kurallarını, diğer taraftan siyaset ilminin kurallarını inceleyen ve bu kuralları devletin ekonomik rolünü belirlemek, açıklamak düzenlemek için bir araya getiren ilimdir (Savaş, 2008: 2). Tarihi süreçte Neo-Klasik İktisat ile birlikte siyaset ve iktisat kavramları birbirinden ayrılmış; iktisat kavramı devletin ve siyasal otoritelerin her türlü müdahalesinden bağımsız işleyen bir piyasalar sisteminin işleyişine dayandırılarak siyasetten bağımsız olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat Keynesyen görüşün devreye girmesiyle siyasetin ekonomiye müdahalesi gündeme gelmiş, bu durum Keynesyen Görüş sonrasında da önemini korumaya devam etmiştir. Ekonomi ve siyaset bilimleri, temel ilgi alanları bakımından birbirinden ayrılırken, gerçekleştirdikleri çalışmalarla hem birbirlerini etkilemekte hem de birbirlerinden

etkilenmektedir. Ekonomi ve siyaseti birbirine bağlayan önemli noktalardan biri tercih yapma ve karar alma işlemidir. Bir ekonomist belirli bir amaca ulaşmak için mevcut kıt kaynakların nasıl etkin kullanılabileceğini araştırıp seçenekleri ortaya koyarken; siyasetçi bu seçenekler arasındaki ya da kendi belirlediği alternatifler dâhilinde seçimini yapıp uygulamaktadır (Kuşat ve Dolmacı, 2011: 130-131). İktisadın siyaset üzerinde etkili olduğuna ilişkin literatür oldukça geniş ve önemlidir. Klasik iktisatçılardan Marksist ve Neo-Marksistlere kadar pek çok iktisatçı iktisadın belirleyiciliğini öne çıkarmışlardır. Gerçekte, nasıl iktisadi faktörler siyasal sonuçları etkiliyorsa, siyasal faktörler de iktisadi sonuçları etkilemektedir. Bununla birlikte siyasetin tabii olduğu kuralların, iktisatta olduğu gibi, doğal düzen ile uyumlu olmadığı hususunda siyaset bilimciler arasında bir fikir birliğinin olduğu söylenebilir. Çünkü siyasetin temelini kamusal güç kullanımı, nüfuz ve kamusal karar almadan müteşekkil olan siyasal sistem oluşturur. Bununla birlikte siyaset toplum hayatının barış ve uyum içinde devam etmesi açısından bir zorunluluktur ve en azından savunma, adalet dağıtımı, toplumsal düzenin tesisi gibi temel hizmetler için gereklidir. Ancak liberal iktisatçılara göre, siyasetin toplum hayatı için zorunlu olması, ona iktisadi hayata müdahale hakkını vermez. Oysa Polanyi, piyasa toplumlarının doğmasının, bir tesadüf ya da evrimin sonucu olmadığını, ısrarla sürdürülen sistemli siyasal müdahalelerin bir ürünü olduğunu iddia etmektedir (Duman, 2002: 2-3). Polanyi'ye göre “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” anlayışı doğal olmaktan çok uzaktır. Serbest piyasaların oluşabilmesi için, birtakım düzenlemelere denetlemelere, yani devletin müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır (Aydın, 2010: 26). Yani devletin ekonominin bir köşesinde ya da içinde olması ekonominin sağlıklı olabilmesinin bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda Siyasi bir aktör olan devletin tüm iktisadi düşüncelerin ana konusunu oluşturması ekonomi ve siyaseti birebirinden ayrılmaz kılmaktadır.

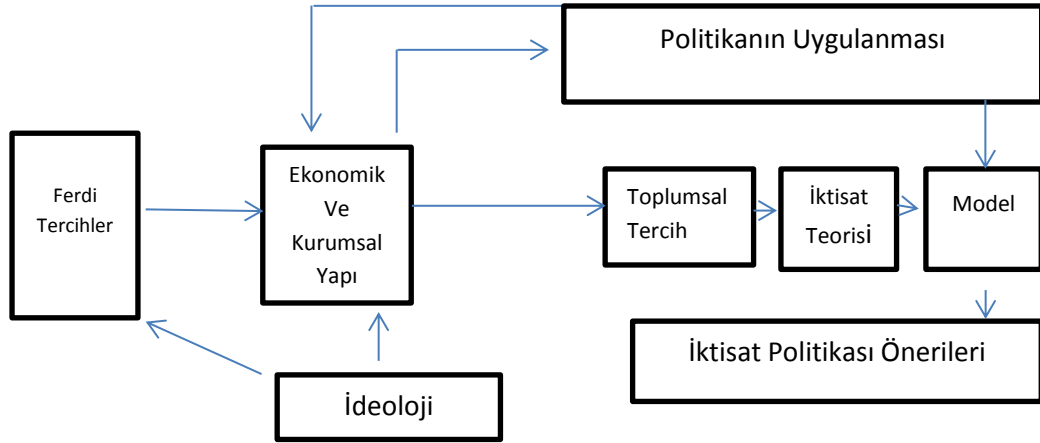

Şekil 1: Politika Ekonomi Etkileşimi

Kaynak: (Telatar, 2004: 331).

Siyasi ekonomik sistemin kurumsal nitelikleri hükümetin seçmen arzularına ne ölçüde bağlı olduğunu, yani hükümetin yeniden seçilme umuduna ilişkin beklentilerin ne olması gerektiğini belirlemektedir. Ekonomi siyaset halkasının birinci bağlantı halkası seçmen davranışlarıdır. Seklin üst kısmında yer alan siyaset-ekonomi ilişkisi ise hükümet davranışları aracılığıyla kurulmaktadır. Görüldüğü gibi siyasi ekonomik sistem, seçmen ve hükümetlerin karşılıklı ilişkileri çerçevesinde şekillenmektedir (Telatar, 2004: 331).

Aşağıdaki şekilden görüleceği üzere İktisadın da siyasetinde ilk hareket noktası ‘ferdi tercihler’ e nasıl dönüşeceği ’ Ekonomik ve Politik kurumsal yapıya bağlıdır. Ekonomik ve kurumsal yapı aşağıdaki bölümlerde inceleneceği üzere topluma hakim olan ideolojiye göre belirlenir.

Şekil 2: Ekonomik Ve Politik Yapının Belirlenmesi

Kaynak: (Savaş, 2004: 3) .

Mesela bu yapı bazı ülkelerde piyasa ve çok partili demokratik sistem olurken başka bir ülkede merkezi planlama ve tek partili bir dikta rejimi olabilir. İktisat teorisi, ancak bu toplumsal tercihler belirlendikten sonra işe yarar. İktisat politikası önerilerinin seçimi bu teorilerden hangisinin kullanılacağına ve bu teoriye göre oluşturulacak modele bağlıdır. İktisatçının önerdiği politikalar uygulamaya konmadan önce bazen doğrudan, bazen de dolaylı biçimde yine ekonomik ve kurumsal yapının kontrol ve onayından geçmektedir. Uygulaması bir yasanın çıkarılmasını gerektiren politika önerileri ‘Parlamento’dan, uygulanması hükümet onayını gerektiren öneriler bakanlar kurulundan tek bir bakanlık veya organın (Merkez Bankası veya DPT) onayını gerektiren öneriler de ilgili bakanlık veya organlardan geçecektir. Bunlar kurumsal yapının doğrudan etkin olduğu durumlardır. Bazı önemli durumlardaki politika önerileri de ilgili iş adamları tarafından bazen hükümeti oluşturan siyasi partinin yetkili organlarının ilgili iş adamlarının meslek kuruluşlarının (ticaret ve sanayi odaları gibi) sendikaların ve üniversitelerin görüş ve eleştirilerine açıktır. Bu tür etkileri de kurumsal yapının dolaylı etkileri olarak kabul edeceğiz. Politik ve ekonomik, özellikle politik kurumsal yapı, iktisatçının kurumsal politik önerilerini uygulamaya koyma yetkisini kullanıp bu önerileri, bir kanun bir hükümet veya bir kuruluş kararı halinde uygulamaya koyduktan sonra uygulama sonuçları ferdi tercihler üzerinde etkili olur. Uygulama sonuçlarının ferdi tercihleri olumlu ya da olumsuz etkilemesine göre iktisadi ve siyasi karar alma süreci devam eder (Savaş, 2008: 3-4).

İktisat teorisinin ortaya attığı politika önerilerinin uygulanması için siyasi bir kararın ya da siyasi bir merciin var olması gerekmektedir. Bu açıdan ekonomi ve politika bir bütünün iki ayrı parçası olarak değerlendirilmelidir. Siyaset ve ekonomi ilişkisine konumuzun sınırlılığı ve belirliliği açısından baktığımız da; fertlerin iktisadi yaşamlarına etki edecek kararları alan devletin oluşturduğu politikaların hangi süreçler içerisinde hangi organlar vasıtasıyla kararlarını aldığını görebilmek için kamu politikasında rol alan aktörler ve bu aktörlerin davranış eğilimlerinin incelenmesi gerekmektedir

1.2. Kamu Politikasında Rol Alan Aktörler Ve Davranış Eğilimleri

Kamu politikasının kapsadığı iki alan vardır birincisi politikalarla ilgili olarak bir kısım baskı gruplarının devleti etkilemek ve pazarlık yapma amaçlı çabaları ve ikincisi –hem seçilmiş hem atanmış politikacı, bürokrat ve diğerleri tarafından devlet içinde gerçekleştirilen faaliyetler. Bu alanları resmi aktörler ve gayri resmi aktörler olarak adlandıranlar vardır. Ayrıca kamu politikasında rol oynayan kesimleri devlet içindekileri politika ağları ve toplum içindekileri politika toplulukları olarak ayıranlarda vardır (Çevik ve Demirci, 2012: 35).

Kamu politikaları yolluya kamu ekonomisine yönelik kararlar alınmaktadır. Bu kararlar; ekonomik istikrarı sağlamak, adil gelir dağılımı, kaynak ayırımı gibi fonksiyonları içermektedir. Bu fonksiyonlar çerçevesinde uygulanacak politikalar ise iktisat politikaları içerisinde bulunan maliye politikaları aracılığı ile uygulanmaktadır. Maliye politikası devletin kamu giderleri, vergiler ve borçlanmalar gibi mali araçlarıyla yaptığı bütün müdahaleleri kapsamaktadır (Akdoğan, 2006: 439).Yapılacak politikalar yukarıdaki fonksiyonları yerine getirmek için maliye politikaları araçlarıyla uygulanmakta ve bu yolla toplumsal refah seviyesi daha yukarılara çıkarılmaya çalışılmaktadır. Toplumun refah seviyesini demokrasiyle de ilişkilendirmek mümkündür. Bu bağlamda Fertlerin refah seviyesini arttıran hükümetlerin siyasi yaşamlarının uzun olabileceğini söyleyebiliriz.

Temsili demokrasilerde, kamu ekonomisine ilişkin kararlar, halkın seçtiği “temsilciler” aracılığıyla alınmaktadır. Bu durumda temsil edenin, yani milletvekilleri ve onların üyesi olduğu partilerin; temsil edilenlerin, yani seçmenlerin, tercihlerini

meclise taşınmaları beklenir. Ancak temsili demokrasilerde seçmen tercihlerinin meclise taşınmasının ve etkin bir şekilde tartışılıp çözüm üretilmesinin önünde birtakım engellerin olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, kamusal kararları almakla görevli siyasal partiler, çoğunlukla çeşitli çıkar ve baskı gruplarının etkisi ve baskısı altında kalmaktadır. Ayrıca, siyasal partilerin kararlarını uygulamak durumunda olan bürokrasinin, çeşitli çıkar gruplarından etkilenmesinin yanı sıra politikaların icrası noktasında kendi çıkarları doğrultusunda da iktidarı etkilemektedir. Bu durum, bireysel tercihler ile toplumsal tercihler arasında önemli farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ekonomik ve siyasal süreçte kararlar, piyasa ve kolektif karar alma mekanizması kullanılarak alınır: Bu süreçlerdeki temel aktörler kamu kesiminde yer alan partiler ve bürokratlar ile piyasa mekanizmasında yer alan üretici (hükümet) ve tüketicilerdir (seçmenler, baskı ve çıkar grupları). Kamu Tercih Teorisinde belirtilen bu aktörler (Erkişi, 2007: 10-11);

- i. Fayda maksimizasyonu amacı ile hareket eden seçmenler,
- ii. Oy maksimizasyonu amacı ile hareket eden siyasî partiler
- iii. Bütçe ve etkinlik alanı maksimizasyonu amacı ile hareket eden bürokratlar,
- iv. Rant maksimizasyonu amacı ile hareket eden baskı ve çıkar grupları, olarak karşımıza çıkar.

1.2.1. Resmi Aktörler

Resmi aktörler daha çok devlet içinde bulunan ya da devlete bağlı olan kurum ve kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kamu politikalarının oluşturulması sürecinde Parlamento, yargı kurumları, yürütme (hükümet ile kamu kurumları ve kamu görevlileri) resmi aktörler arasında sayılabilir (Çevik ve Demirci, 2012: 35).

1.2.1.1. Parlamento-Yasama Organı

Yasama organı, tüketici veya seçmenleri kamusal mallara olan tercihlerini saptamaktadır. Bu amaçla hazırlanan bütçe, toplumun veya seçmenlerin kamusal mallara olan talebini göstermektedir. İktidardaki hükümetin görevi ise, halkın yasama organı tarafından tasdik edilen tercihlerine uygun olarak hazırlanan bütçe politikalarını

uygulamaktır. Toplumun kolektif ihtiyaçlarını giderecek olan çeşitli bütçe politikaları, devletin idari üniteleri veya büroları tarafından uygulamaya konulur (Sakal, 1998: 223). Gelişmiş modern bir toplumda herhangi bir alanda talep, ihtiyaç, sorun veya beklenti toplumun gündemine gelirse ve kalıcı olursa aracı resmi veya sivil kurumlar tarafından devlete diğer bir ifadeyle hükümete veya kamu kurumlarına iletilir. Hükümet konuyu gündemine alır ve çözüm yolları için ilgili bürokratlarla beraber çalışmaya başlar. Eğer konu yasal bir düzenleme gerektiriyorsa konunun parlamentonun gündemine gelmesi gerektiğinden hükümet konuyu tasarı haline getirip meclisin gündemine getirir (evik ve Demirci, 2012: 35). İşte bu nokta da yasama organı bütçenin hazırlayıcısı ve onaylayıcısı olması açısından önem kazanmaktadır. Bütçeyi tanımlamak gerekirse, genel anlamda belirli bir zaman süresini kapsayan bir finansman planıdır. Hukuki tarafı ile devletin gelirlerini toplamasına izin, giderleri yapmasına yetki veren bir kanun, mali açıdan devletin izlemeyi amaçladığı sosyoekonomik politikanın bir aynası, planlama programlama açısından gelir ve gider öngörülerini yansıtan bir belge, işletme ve bireyler açısından; devletin kendilerine olacak katkıları öngören bir nitelik taşır. Makroekonomik ve sosyoekonomik nitelikleri dikkate alınarak ve toplum ihtiyaçları göz önünde bulundurularak en etkin karar ve seçim mekanizması içinde yapılması amaçlanan uygulamanın planlanması olup, diğer yönüyle yürütme organının izleyeceği politikayı yansıtmaktadır. Demokrasinin gelişmesine, toplumun siyasi mekanizma içerisindeki rolüne bağlı olarak istek ve tercihler; temsil sistemi içerisinde yasama ve yürütme organın şekillenmesinde etkili olmaktadır (Akdoğan, 2006: 316-317). Kamu ekonomisinin tercihlerini belirleyen bütçeleme işlemi hem kanun olması hem de tercihleri yansıtmamasından dolayı siyasidir. Bütçenin klasik maliyecilerin anladığı dar kapsamlı bir mali denge (bütçe denkliliği) aracı olmaktan çıkıp ekonomik denge aracı olmaya geçişiyle niteliği ve kapsamı da genişletilmektedir (Edizdoğan, 1998: 5-6).

1.2.1.2. Yargı Kurumları

Kamu politikası oluşturulma sürecinde yasama veya yürütme organı tarafından yasalarla veya yönetmeliklerle programlanan veya şekillendirilen bir kamu politikası yargı organı tarafından iptal edilmesi durumunda yürürlüğe giremez. Örneğin Türkiye’de bazı özelleştirilme konularında hükümetler yargının iptal etme yetkisi nedeniyle istediği her uygulamayı gerçekleştirmekte rahat hareket edemez (evik ve

Demirci, 2012: 36-37). Kamu politikalarının yargı organları tarafından iptal edilebilir olması yargı kurumlarını bu süreçte etkili kılmaktadır. Yargının siyasallaşması tartışmalarının sürdüğü yargı ve iktidar ilişkileri özellikle son dönemde; 28 Şubat ve 2007 cumhurbaşkanlığı seçim dönemlerinde kendini göstermiştir.

1.2.1.3. Hükümet Ve Kamu Bürokrasisi

Bilindiği gibi firmalar kar, politikacılar ise oy maksimizasyonunu gerçekleştirecek biçimde hareket ederler. Acaba bürokratlar neyi maksimize etmeye çalışırlar? Bu konuda bürokratların belli bir motivasyona göre hareket ettiklerini söylemek oldukça güçtür. Ancak birçok bürokratin etkinliklerini devam ettirmek ya da ya da terfi etmek amacıyla davrandıklarını söylenebilir. Bürokratlar genellikle; parasal gelirlerini, şöhret iktidar ve patronaj gücünü arttırmaya çalışırken ayrıca ofisi ile ilgili ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlar. Bu nedenle Niskanen tarafından da ileri sürüldüğü gibi bürokratlar bürolarının ya da yönettikleri dairelerinin büyüklüklerini maksimize etmeye çalışmaktadırlar (Şener, 2008: 182).

Bürokrasi, siyasal iktidarın politikalarını uygulayan ve devletin günlük hizmetlerini gören memur ve benzeri görevlilerden oluşan idari yapının genel adıdır. Kamusal politika kararları siyasî iktidar tarafından alınır. Ancak, bürokratlar kamusal politikaları etkileme ve genellikle de şekillendirme gücüne sahiptir. Çünkü bürokratik örgüt, teknik gücü nedeniyle siyasal örgütten daha üstündür. Bürokratik örgütün özellikleri:

- i. vasıflı personel,
- ii. belirli bir hiyerarşi içinde örgütlenmiş ve yeteneklerine göre istihdam olunan elemanlar,
- iii. önceden belirlenmiş kurullarla çalışan, uyumlaştırılmış bir örgütlenmedir.

İşte bu yapısı nedeniyle bürokrasi kamu kararlarını etkileme ve şekillendirme gücüne sahiptir.

Bürokrasi, siyasal iktidarın tahsis ettiği bütçe çerçevesinde gelir elde eder. Bürokrat, tahsis edilen bütçeyi, topluma sunulacak mal ve hizmete dönüştürmek için ve de kişisel şöhret ve itibarlarını arttırmanın bir aracı olarak kullanabilir. Bu nedenlerle

bürokratin temel amacı, ait olduğu kurumun bütçesini maksimize etmektir. Parlamenter demokratik rejimlerde bütçe yapma, yani devlet gelir ve giderlerini belirleme yetkisi meclise aittir. Bütçenin hazırlanması hükümete düşen bir görevdir. Maliye Bakanlığına bağlı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, bakanlıklardan gelen gider listelerini bir araya getirir ve ilgili bakanla görüşmek üzere değişiklik yapar. Bu nedenle her kamu kurumu, siyasal iktidarın tahsis edeceği bütçeden daha fazla pay almak için diğerleri ile mücadele halindedir. Genel bütçeden, diğerlerinin aleyhine daha fazla pay alma çabasında olan bürokratlar, harcamaların yapılması sırasında, bireysel fayda maksimizasyonu bağlamında sorumsuz davranabilmekte seçmenlerin talep ettikleri seviyenin altında veya üstünde kamusal mal arzına neden olmaktadır. Böylece bireysel tercihlerin, kolektif karara yansıma süreci zarar görmektedir (Erkişi, 2007: 18-19-20).

Hükümet ve kamu bürokrasisi arasındaki ilişkiye bakmak gerekirse; Siyasal iktidarlar politikalarını etkin ve verimli bir biçimde yürütebilmek için kamu bürokrasisine bütünüyle hâkim olmaya çalışmaktadır. Demokratik açıdan bakıldığında teorik olarak doğru kabul edilen bu ifade toplumların içinde buldukları yer ve zamana göre değişiklikler göstermektedir. Çünkü bürokrasi doğası gereği iktidar gücüne nüfuz etme ve bu gücü ele geçirme eğilimindedir (Tuncel, 2010: 774).

1.2.2. Sivil (Gayri Resmi) Aktörler

Kamu politikası sürecinde politika oluşturmada, uygulamada ve değerlendirmede yukarıda anlatılan devlete ait resmi kişi ve kurumlar kadar toplumda bulunan ve sivil aktörler şeklinde ifade edilen devlete herhangi bir bağı olmayan kişiler ve kurumlarda rol oynamaktadır. Kamu politikası sürecinde rol oynayan sivil aktörler olarak siyasal partiler, bireyler (seçmenler, vatandaşlar), baskı grupları-sivil toplum örgütleri ve medya dikkati çeken en önemli olanlarıdır (Çevik ve Demirci, 2012: 19).

1.2.2.1. Siyasi Partiler

Siyasi parti halkın desteğini sağlamak suretiyle siyasal iktidarın denetimini ele geçirmeye ve sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip olan siyasal kuruluş veya topluluktur. Siyasal partilerin ideolojik yönleri bulunmakla beraber, parti her zaman tek bir ideolojiye karakterize edilmeyebilir yani bir partiden birden çok

siyasal görüş bir arada bulunabilir. İdeolojik birlik her partide görülen bir özellik değildir. Bu durumda tutarlı bir örgüt yapısı olarak bir partinin en önemli özellikleri siyasal katıma kanalı olması ve siyasal iktidarı elde etmeye yönelmiş olmasıdır (Erdoğan, 1996: 211).Siyasi iktidar siyasal toplumun kaderiyle ilgili temel kararları alabilen kapsayıcı ve merkezileşmiş iktidardır (Erdoğan, 1999: 84).

Demokratik toplumlarda siyasal partilerin iki temel amacı vardır (Erkişi, 2007: 36):

i. siyasal iktidarı elde etmek veya yeniden seçilerek iktidarda kalma süresini bir dönem daha uzatmak,

ii. kendilerini destekleyen seçmenlerin arzuladığı politikaları uygulanmaktadır.

Downs siyasal partinin tek amacının “iktidarı kazanmak ve sürdürmek olduğunu” yazmıştı. Bu görüş “oy” potansiyelinin maksimizasyonu fikrinin kaynağı olmuştur. Seçmen politikada neler olup bittiği hakkında yüzeysel bir bilgiye sahiptir. En bilgili olanları dahi ancak birkaç konuda uzmanlaşabilmişlerdir. O bakımdan kişi siyasal spektrumda kendi “genel görüş ve kanısına” en yakın olanına oy verir. Partiye düşen, bu spektrumda oy potansiyeli en yüksek rengi tespit edip platformunu onun gerektirdiği bilgi dağarcığıyla hazırlamaktır. Spektrumun “merkezi” genelde en çok rağbet edilen bir noktadır. Zaten medyan seçmen teorisi de bu gözlemden hareket eder. Eğer merkezdeki seçmenler sağa ve sola doğru kayma eğilimi gösteriyorlarsa, diğer seçmenler etkinliklerini arttırarak uç sağ veya sola kaymayı deneyeceklerdir. Sayılarına bağlı olarak partileri de bu uçlara doğru çekeceklerdir. Ekstremlere yönelenler daha aktif olmak zorundadır. Hirschman’a göre ise, bu tür seçmenlerin parti içinde ipleri ele geçirmeğe çalıştıklarını görürüz. Hatta partinin ideolojisini biçimlendirmede baş rolü oynarlar. Bu olaylar özellikle iki partili sistemlerde (İngiltere, ABD) 3. bir partinin merkezin hatalarından yararlanarak oy potansiyelini arttırmasında önem kazanır (Saraçoğlu, 2000: 7).

Siyasi partiler seçimler öncesi parti programlarında belirttikleri (vadettikleri) şeyler yoluyla seçim öncesi belli kesimlerin oylarını almaya çalışırlar. Seçimin kazanılması sonucu ilgili yılların bütçeleri içerisinde bu kesimlere vaat edilen kaynaklar maliye politikaları aracılığıyla aktarılır ya da bu kesimlerin üzerlerindeki mali baskı kaldırılır.

1.2.2.1.1. Oy Ticareti

Oy ticareti teorik olarak koalisyon ortağı partinin desteklenmesini istediği bir politikasının desteklenmesi sonucu elde edilen marjinal fayda eşitleninceye kadar yapılır. Yani bir siyasi parti başka bir siyasi partinin politikasını desteklemesi nedeniyle kaybettiği oy sayısı kendi politikasının seçilmesi sonucu kazanacağı oy sayısına eşit oluncaya kadar oy ticaretine devam eder (Şener, 2008: 179). Oy ticareti; açık oy ticareti, gizli oy ticareti, milletvekili ticareti, daha büyük bir bütçe oluşturma başlıkları üzerinden incelenebilir. Bu durum oy ticaretinin yasallık kazanmasıdır.

Açık oy ticareti; Koalisyonu oluşturan siyasi partilerin üzerinde anlaştıkları politikaları bir koalisyon protokolü ile belirlemesidir. Bu durum oy ticaretinin yasallık kazanmasıdır.

Gizli oy ticareti; Siyasi partiler kendi tercih yapılarına uymayan biçimde oldukça geniş seçmen kitlesine parti programları hazırlarlar. Koalisyon uğruna çeşitli politikalarından ödün verme durumudur.

Millet Vekili Ticareti; Gizli oy değişimi ya da oy ticareti çoğu kez partiler arası milletvekili ticaretine yol açacaktır. Söz konusu transferlerin bakanlık ya da belli bir çıkar karşılığında gerçekleştiğine ilişkin örnekleri kamuoyunda yıllardan beri tartışılmaktadır (Şener, 2008: 180).

Daha Büyük Bir Bütçe; Oy ticareti mekanizması demokrasiye işlerlik kazandırırken aynı zamanda kamu harcamalarında aşırı bir artışa yol açarak kaynak ayırımında etkinliği bozmaktadır. Gerçekten, oy ticaretiyle koalisyona katılan siyasi partiler öncelik verdikleri politikaları kolayca uygulama olanağını bularak oy potansiyelini artırırlar. Kamu ekonomisi literatüründe “sen benim sırtımı kaşı, bende seninkini” durumuyla anlatılmak istenen bu durum Türkiye de aşırı bir borçlanmaya gidilmesine yol açmıştır. Geçmiş yıllarda CHP ile DSP ve DYP ile ANAP koalisyonları arasındaki ilişkiler bu açıklamalarımızı desteklemektedir (Şener, 2008: 181).

1.2.2.2. Bireyler (Seçmenler-Vatandaşlar)

Doğrudan demokrasinin uygulanabilirliği noktasındaki zorluk (imkânsızlık) günümüz modern toplumlarında temsili demokrasi alternatifini doğurmuştur. Bu

yönüyle çoğulcu demokratik yönetime sahip siyasal gücün kullanılması kullanılabilir en uygun yöntem temsili demokrasi gözükmektedir. Bu bağlamda ister doğrudan ister temsili demokraside temel başlangıç noktası bu sistemin halka dayalı olması diğer bir ifadeyle ülkenin bu vatandaşlarının siyasal gücü kullanma ve yönetme haklarının olmasıdır (Çevik ve Demirci, 2012: 41). Bu bağlamda temsili demokrasilerde temsil kavramı ile doğrudan ilişkisi olan seçimler ve oylama davranışlarının seçmenlerin tercihlerini yansıtmaya yönündeki etkisi büyüktür.

Oy verme ile ilgili davranışlar genellikle bir partiye olan bağlılıkla açıklanmaktadır. Partiye olan bağlılığı ise; içinde bulunulan sosyal sınıf ya da sınıf bilinci, din ve ırk gibi faktörler belirler. Ancak bu faktörler çeşitli ülkelerde değişik biçimlerde etkili olmaktadır. Şöyle ki bir seçmenin sosyoekonomik seviyesi ne kadar düşükse, önemli radikal davranışları istenen partiye oy verme eğilimi de o kadar fazladır. Bu nedenle liberal demokrasilerde ortanın solundaki partiler yelpazesi, sosyal demokrat ve komünist partileri kapsayacak biçimde geniş tutulmuştur. Avrupa Birliği ülkelerinin tamamına yakınında ve AB parlamentosunda genellikle sol, ülkemizde ise 60 yıldan beri sağ partiler egemen olmuşlardır. Aynı yaklaşım merkez sağ partiler içinde geçerlidir (Şener, 2008: 171-172). Bu farklılık ise ülkemizde çarpık ekonomik yapılaşmaya yol açmıştır.

Sosyoekonomik faktörlerin (din, etnik yapı, cinsiyet, yaş, eğitim gibi) seçmenlerin davranışlarını büyük oranda etkilediğini söyleyebiliriz. Bunlar dışında parti adaylarının kişiliği de, karizması da seçmen davranışları üzerinde etkilidir. Ülkemizdeki seçmen çoğunluğunun ekonomik çıkarlarına uygun olarak değil, daha çok toplumsal değer yargılarına göre oy verdiklerini söyleyebiliriz. Öte yandan siyasi partilerde seçmenlerin tercihlerinde sapmalara yol açacak biçimde dinsel ve milliyetçi duyguları kötüye kullanarak oy avcılığı yapmaktadırlar (Şener, 2008: 172).

1.2.2.2.1. Ekonomik Oy Verme

Seçimler öncesinde politikacılar tarafından ekonominin manipülasyonu, politik konjonktürel dalgalanmalar kapsamında konunun arz yönünü oluşturmaktadır. Konunun talep yönünde ise ekonomik oy verme kavramı, yani seçmenin bu dalgalanmalar karşısındaki tepkileri yer alır. Başka bir deyişle ekonomik oy verme teorisi, bu olayda madalyonun diğer tarafıdır ve ekonomik koşulların seçmen tercihlerini nasıl etkilediği

üzerinde durur. Ekonomik seçmen davranışı teorisinde rasyonel seçmenlerin seçimlerin sonucundan elde etmeyi bekledikleri net faydayı maksimize edecek şekilde davrandıkları kabul edilmektedir. Seçmenin oylama sürecinde iki konuda karar vermesi gerekmektedir. İlk olarak oy kullanıp kullanmayacağına karar vermelidir. Oy kullanma yönünde karar verdiğinde ise mevcut siyasi iktidar lehine mi oy kullanacağını yoksa muhalefet partilerinden birisine mi oy kullanacağını belirlemesi gerekmektedir. Çok sayıda seçmenin olduğu bir piyasada, tek bir seçmen kullandığı oyun seçim sonuçları üzerinde önemsenmeyecek kadar küçük etkiye sahip olmasının yanı sıra oy kullanmanın maliyetlerine de katılmak durumunda kalmaktadır. Bu durum ekonomik oy kullanma davranışını temelini oluşturmaktadır (Teletar, 2004: 337).

Ekonomik oy verme diye bilinen teori, “sorumlu seçmen” düşüncesine dayanır. Buna göre seçmenler, ülke ekonomisinin performansından iktidardaki partiyi veya partileri sorumlu tutarlar ve bu sorumluluk bilincine göre oy verirler. Eğer bu önerme doğruysa, yani ülkede cereyan eden ekonomik koşullar vatandaşın parti seçimi üzerine güçlü etkiye sahipse, iktidar partisinin kaderinin önemli ölçüde ekonomideki başarısına bağlı olması gerekir (Akgün, 1999: 62).

1.1.2.2.2. Seçmenlerin Davranış Tarzları

Politik konjonktür dalgalanmalarının oluşma sürecinde ve politik süreçte seçmenlerin oy verme davranışları önemli yer tutmaktadır. Bu yüzden seçmen davranışlarının incelenmesi gerekmektedir.

Seçmenlerin Rasyonel veya Uyarlanmış Beklentileri; Bir karar biriminin erişilebilen tüm bilgileri, sistematik hata yapmayacak biçimde kullanarak karar alması veya geleceğe ait tahminlerde bulunması durumunda, rasyonel bekleyişe uygun hareket ettiği söylenmektedir (Seyidoğlu, 2002: 521). Yani rasyonel seçmenin uzun dönemde çıkarlarını maksimum yapmaya çalışan bir yapıda olduğunu, geçmiş iktidarlara iyi ve kötü yönleriyle ekonomik veriler ışığında değerlendirip kararlarını bu doğrultuda verdiğini söyleyebiliriz.

Seçmenlerin İlgisizliği–Bilgisizliği; Seçmenin kendi oyunu kullanmakla seçimin sonucunu değiştiremeyeceğini düşünmesi, iktidara kim gelirse gelsin kişinin ekonomik ve sosyal durumunda değişiklik oluşturmayacağı düşünmesi ilgisizliğin kaynağı olarak

görülebılır. Bireylerin eğitim ve kültür düzeylerinin farklı olması, kitle iletişim araçlarının doğru bilgiyi yansıtmıyor olması, her partinin seçmene eşit imkânlar da kendini tanıtmıyor olması seçmen bilgisizliğinin kaynağı olarak görülebilir.

Toplumun genel olarak politik konularda ilgisiz ve bilgisiz davranması, buna karşılık çıkar gruplarının politika ve politikacılarla sıkı bir ilişki içinde olması başta bütçe olmak üzere bütün yasaların toplum çıkarından çok özel çıkar gruplarının çıkarını gözetten bir nitelikte olmasına yol açar. Bu nedenle toplum çıkarı günlük politikada çok ender hallerde önem ve öncelik taşır (Şavaş, 2008: 144).

Seçmenlerin Miyopluğu; Günlük hesaplar vaat eden politikacılara günlük hesaplar yapan seçmenin oy vermesi durumudur. Seçmenlerin gelecekte ne olacağıyla ilgilenmemesidir. Mesela ödemeler dengesi açığının dış borçlanma ile kapatılması kısa dönemde yararlı görülen fakat uzun dönemde maliyeti yüksek bir politikadır. Seçmenlerin bu tür yanılgılarının nedeni miyopluk özeliğidir (Savaş, 2008: 152).

Seçmenlerin Unutkanlığı; Kısa dönemde meydana gelen bir ekonomik iyileşmeyi, oylarını arttırmakta kullanabilmek için seçmenin sadece o günkü iyileşmeyi düşünmesi ve geçmişi unutması olarak tanımlayabiliriz.

Dalgalı Oy Verme; Seçmenlerin hükümetin geçmiş dönemlerdeki performanslarına bakarak gelecek seçimlerde farklı bir partiye oy vermesi olarak tanımlayabiliriz.

1.2.2.3. Çıkar Grupları- Baskı Grupları -Sivil Toplum Örgütleri

Çıkar grupları maddi ya da manevi çıkar sağlamak amacı ile birlikte hareket eden gruplar olarak tanımlanmaktadır. Çıkar grupları insanların belirli bir takım amaçlarını gerçekleştirmek üzere oluşturdukları uzmanlığa dayalı gruplardır (Aktan, Ay ve Çoban, 2007: 3). Çıkar grupları, siyasi karar alma mekanizması içinde yer alan parlamento, hükümet, bürokrasi gibi kurumlar üzerinde çeşitli yöntemlerle baskı kurarak kendi üyelerinin çıkarları doğrultusunda karar alınmasını sağlamayı amaçlamaktadırlar. Vergi ve harcama yetkisinin kullanılması konusunda her hangi yasal ve/veya anayasal bir sınırlamanın olmaması bu grupların rant kollama faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Vergi ve harcama sınırlamalarının oluşturulması ve uygulanması süreci politikacılar, vatandaşlar ve özel çıkar grupları arasındaki ilişkinin bir

yansımasıdır. Devletin büyümesi sürecine paralel olarak genişleyen rant kollama faaliyetleri, söz konusu gruplar dışındaki vatandaşların elde ettikleri faydaların azalması sonucunu doğurmuştur. Diğer taraftan çıkar gruplarının, rant kollama faaliyetlerini kısıtlayan oyunun yeni kurallarını kabullenmeleri ve tepkisiz kalmaları beklenemez. Çıkar grupları, vergi ve harcamaların sınırlandırılması sürecine aktif katkıda bulunacak ve bu rantlarını korumalarına izin verecek vergi ve harcama sınırlandırmasının dizayn edilmesi çabası içinde olacaktır (Aktan vd., 2010: 102).

Çıkar grupları taleplerini gerçekleştirmek amacıyla yasama yürütme ve yargı organları üzerinde çeşitli araçları kullanarak etkili olamaya başladıkları zaman baskı grubu haline gelirler. Baskı grupları ortak çıkarlar etrafında bütünleşen ve bu çıkarlar doğrultusunda siyasal otoriteleri etkilemeye çalışan örgütlenmiş gruplardır (Aktan vd., 2007: 4).

Baskı grupları, üyeleri arasında tam bir birlik bilincinin şuurunun oluştuğu siyasal karar alma merkezleri üzerindeki çalışmalarını teşkilatlı bir örgütlenme içinde yürüten gruplardır. Esasen grup taleplerinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak siyasal otoriteyi etkileme çalışmaları belli düzeyde bir birlik bilincini çalışma disiplini ve iyi bir teşkilatlanmayı gerekli kılmaktadır (Aktan vd. 2007: 5). Çıkar ya da menfaat gruplarının siyasal kararları etkilemelerinde üye sayısı ve örgütlenme biçimleri de oldukça önemli olmaktadır. Daha kolay örgütlenebilen ve üye sayısı az olan çıkar gruplarının aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi, örgütlenmeden yoksun ve çok kalabalık gruplara göre siyasal kararları çok daha fazla etkilediklerini söyleyebiliriz (Şener, 2008: 175).

Tablo 1: Siyasal Karar Almayı Etkileyen Baskı Ve Çıkar Grupları

Etkin Baskı Grupları	Etkin Olmayan Çıkar Grupları
İşveren sendikaları	İşçi sendikaları
Aracılar	Üreticiler
Üretici firmalar	Tüketiciler
Sürücüler	Yayalar
Satıcılar	Alıcılar
Ev sahipleri	Kiracılar
Dinsel vakıflar	Laik vatandaşlar

Kaynak: (Şener, 2008: 175)

Sivil toplum devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitellemek için ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Diğer bir ifadeyle sivil toplum devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemeleri anlamında kullanılmaktadır (Aktan vd., 2007: 5). Sivil toplum örgütleri kendi istem ve amaçlarını iktidara iletme ve kabul ettirme konusunda zaman zaman siyasal ilişki içinde olurlar. Bunun doğal sonucu olarak iktidarı amaç edinen siyasal partilerle birlikte hareket edebilirler. Kendi üyelerini aynı siyasal parti ile özdeşleştirebilirler. Sendikaların İngiltere’de İşçi Partisi aracılığıyla faaliyetlerini yürütmeleri ve “lobby” (kamu simsarlığı) uğraşılarda bulunmaları siyasal açıdan iktidarı etkilemeye bir örnektir. Kamu simsarlığı ise, yasama meclisi koridorlarında meclis üyeleri ile irtibat kurarak, çıkması istenen bir yasayı çıkarmak ya da çıkması istenmeyen bir yasanın çıkmasını önlemek için girişilen faaliyetlerin toplamıdır. Öte yandan, sendikalar, hemfikir olduğu iktidar partileri ile ilişkileri, danışma ve bazı durumlarda da kararlara doğrudan katılma şeklinde de olabilmektedir. Sendikalar, bazen belirli bir siyasal partiyi iktidara taşımak ya da güçlü kılmak için üyelerinden o siyasal partiye oy vermesini isteyebilmektedirler. Örneğin, DiSK 12 Ekim 1975 ara seçimlerinde başta üyeleri olmak üzere kamuoyunda bir siyasal partiye oy verme isteminde bulunmuştur. Ayrıca, Türk- İş, Hak-İs ve DiSK’in yanı sıra bazı meslek odalarının katılımıyla

1993'te oluşturulan Demokrasi Platformu ile birlikte, 1997'de dört büyük sendika (Türk-İs, Hak-İş, DİSK, TİSK) ve TOBB birleşerek "Sivil inisiyatif (üstünlük)" adı altında bir araya gelerek; sadece doğrudan temsil edilen işçilerin değil, aynı zamanda sendikasız işçinin, memurların, emekli dul ve yetimin haklarını korumak için bir araya geldiklerini belirtmişlerdir. İşçi, işveren ve esnafları bir araya getiren bu inisiyatifin temel amacı çalışma yaşamına ilişkin sorunları siyaset alanına aktarmak ve bir sivil toplum örgütü olarak taraftarlarının çıkarlarını koruma ve geliştirme işlevini yerine getirmek değil, "devletin birliğini ve bütünlüğünü korumak" gibi genel milli güvenlik siyasetine ilişkin amaçları da güdebilmektedirler (Çelik ve Aykanat, 2006: 219).

1.2.2.3.1. Kararları Etkileme Yöntemleri

İkna etmek; taleplerinin haklı olduğu göstermek için ulusal ve uluslararası toplantı ve kongreler düzenleyerek ikna edilmesi durumudur.

Tehdit etmek; Gelecek seçimlerde desteklemeyeceklerini söyleyerek hükümetin tehdit edilmesi durumudur

Parasal destek; Çıkarların savunulması karşılığında siyasi parti ve milletvekili adaylarının seçim kampanyalarının finansmanında destek sağlanması durumudur.

Güçlük Çıkarmak: Baskı gruplarının hükümetleri özellikle finansal yönden sıkıştırmak için hazine bonosu almama, vergi ödemememe, kamu kuruluşları ile işbirliği yapmaktan kaçma durumudur.

Eyleme geçerek; İşverenlerin lokavt İşçi Sendikalarının grev yaparak hükümetlerin tehdit edilmesi durumudur.

Araştırma yaparak; Baskı grupları sosyal ekonomik ve siyasal konularda araştırmalar yaptırarak ve yıllık raporlar düzenleyerek, çıkarlarının sağlanmasıyla ülke kalkınmasını nasıl gerçekleştirileceğini dile getirirler. İlgili sektörün vergisel teşvik önlemlerinden yararlanmaları böylece kolaylaştırmaktır (Şener, 2008: 177-178).

İş takipçiliği Yaptırarak; Bazı büyük işletmeler ya da holdingler isteklerinin gerçekleştirilmesi ya da vergisel teşviklerin çıkartılmasındaki katkılarından dolayı milletvekillerine komisyon öderler ya da yönetim kurulu ya da danışma kurullarında olanak sağlarlar (Şener, 2008: 178).

Rüşvet, Şantaj ve Tehdit; Basın yayın organları aracılığıyla karalama kampanyaları düzenleyerek politikacıların siyasi yaşamlarını bitirmekle tehdit etmek durumudur.

Törenler düzenleyerek; Birçok iş adamı özellikle son yıllarda olduğu gibi sözde kamu yararı amacıyla açtıkları okul, hastane ve fabrika açılışlarına devlet büyüklerini çağırarak yasal olmayan (inşaat yasağı) gibi işlerine yasallık kazandırmaya çalışırlar.

Lobicilik (kanun simsarlığı); Çıkar grupları siyasal kararların kendi ortak çıkarları doğrultusunda alınmasını sağlamak amacıyla siyasal karar alma sürecindeki aktörler üzerinde baskı oluşturmaya çalışırlar. Bu aktörler hükümet, parlamento, yargı organları üyeleri ve bürokratlardır (Aktan vd., 2007: 12).

Sosyal statü; Çıkar gruplarının üyelerinin toplumsal itibarı ile grubun etkinlik gücü arasındaki doğal orantı oldukça güçlü bir ilişkidir. Ancak grup üyelerinin sahip olduğu toplumsal prestij sürekli olması grubun etkinliğinin devam ettirilmesi açısından oldukça önemlidir (Aktan vd., 2007: 14).

1.2.2.4. Medya

Günümüzde medya yasama yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak kabul edilmektedir. Bunun başlıca nedeni yazılı ve görsel medyanın hayatı tamamen kuşatmasıdır. Bugün medyanın yaptığı yayınlar hem halk üzerinde hem de kamu yönetimi (bürokrasi) üzerinde oldukça etkilidir (Çevik ve Demirci, 2012: 47).

“Eğer medya varsa, hem kamuoyunu avucunun içinde tutarsın, hem de iktidarı ve siyasal gücü. Üstelik holdinglerin etkinliğini ve çıkarlarını da kendi medyanla çok iyi korursun. Başbakan senin elindeki holdinglerini kısıtlıyor, sen de kendi medyanın bir parçası olan televizyonla ona her fırsatta saldırırsın. Biraz daha fazla ilgi çekmelerini istiyorsun, muhalefet liderleriyle senin gazeten arasında bir savaş başlatırsın ve bu işe kendi televizyonunu da kattın mı gerisi “goley” dir”. Medya patronlarının sektör dışı iştirakleri çok değişik alanlarda yüzlerce firmadan oluşmakta ve her bir firma kendi alanında Türkiye'nin en büyükleri arasında yer almaktadır. Bu başarının ardındaki gücü tahmin etmek zor değildir. Medya, medya patronlarının diğer iştiraklerine kıyasla daha az kar getirirse de bir güç olarak grubun diğer işletmelerini güvence altına almak ve dışsal

faydayı sürdürebilmek için önemlidir. Bu ilişkiyi dört madde ile özetlemek gerekirse(Yurdigül, 2010: 1927);

1. Patronlar medyayı kendilerine ait diğer sektörlerin reklam aracı olarak kullanmaktadır.

2. Siyasi erkin kendilerini ilgilendiren kararları almada sahibi oldukları medyayı baskı aracı olarak kullanabilmektedirler.

3. Medyayı rekabet halindeki diğer sektörlerle mücadele aracı olarak kullanabilmektedirler.

4. Bütün bunları yaparken kamuoyunu eğlendirerek, uyutarak, yönlendirerek siyasi erkin ve sistemin işleyişindeki yanlışlıklardan uzaklaştırmaktadırlar.

Siyasi kadroların seçim dönemlerinde halka kendilerini anlatacakları en iyi yol medyadır. Bir siyasi parti için medya; sürekli göz önünde olmak, gücün sahibi gibi görünmek, unutulmamak anlamına gelmektedir.

1.2.2.4.1.Yandaş Medya

İktidara yakınlık anlamında gelişen bir metafor olarak “yandaş medya” kavramı; medya ve iktidar ilişkilerine, iktidarın meşruiyet zeminini olarak medyayı bir araç olarak kullanmasına ve medya patronlarının da medya dışı iştiraklerinin yürütülmesi için iktidara destek vermesi gibi bir çok alana göndermede bulunabilmektedir. Medya ve iktidar konulu pek çok araştırmada özellikle eleştirel söylem geleneğine sahip kapitalist toplumlarda medyanın başat işlevinin; devleti meşrulaştırmak, bununla da yetinmeyip toplumdaki etkili güç odaklarına karşı ya da rakip olarak var olabilecek karşıt odakları ya da grupları da meşru hale getirmek olduğu savunulmaktadır. Kitle iletişim araçlarına yönelik gelişmiş teknolojilerin medyaya çok geniş dinleyici ve izleyici kitlelerine ulaşma olanağını tanıması, kapitalist toplumun bireylerinin kolayca manipülasyona açık bir konumda olmaları, medyanın uzun yıllardır süregelen güçlü propagandist geleneği ve toplumsal anlamda vericiler pozisyonunda bulunan statüye sahip olanların diğerlerini etkilemek ya da yönlendirmek için kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duymaları medya ve iktidar ilişkilerinin kurulmasına dair faaliyet mecralarıdır (Yurdigül, 2010: 1942).

1.2.2.5. Uluslararası Aktörler

Kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında sadece ulusal aktörler rol oynamamaktadır. Son zamanlarda küreselleşmenin sonuçlarından birisi olarak güçlü örgütlerin ya da uluslararası örgütlerin ülkeler üzerinde özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinde etkisinin olduğunu belirtmekte yarar vardır. Örneğin Uluslararası para fonu (IMF) ile ekonomik krizlerden sonra yapılan anlaşmalar gereği IMF sürekli Türkiye'deki ekonomi politikaları üzerinde etkili olabilmektedir (Çevik ve Demirci, 2012: 49). Diğer taraftan Avrupa Birliği son yıllarda yapısal uyum programları yoluyla Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yapısı üzerinde etkili olabilmektedir. Uluslararası aktörlerin küresel ekonominin araçları olması küreselleşmeyi açıklamayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme ele alınmalıdır.

1.2.2.5.1. Küreselleşme

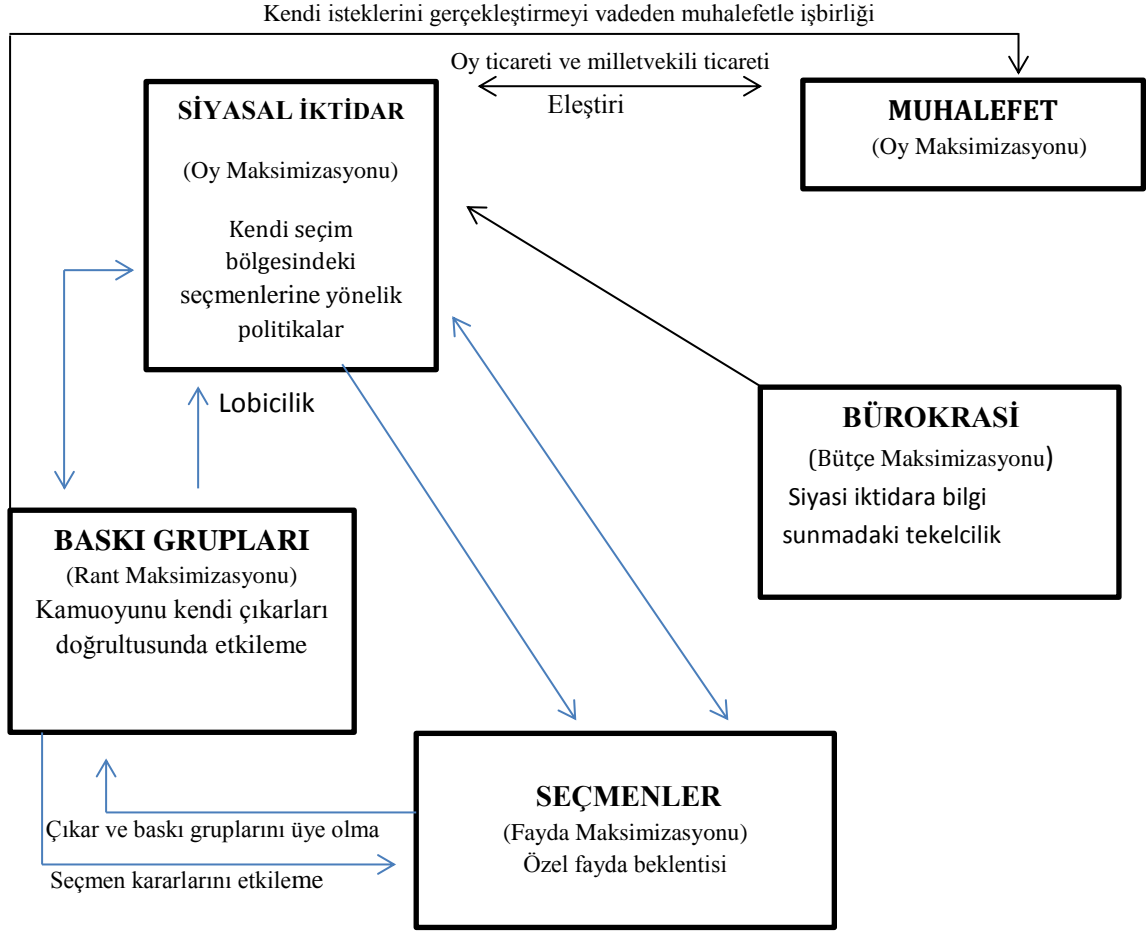
Küreselleşme artan karşılıklı bağımlılığı anlatan genel bir terim niteliğindedir (Al, 2007: 93). Kısaca dünyanın tek bir mekân olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci tanımlayan küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılması olarak değerlendirilmektedir. Tanımların birçoğunda ekonomik boyut öne çıkarılmakta ve küreselleşme, ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, bağımlı hale gelmesi olarak algılanmaktadır. Buna göre küreselleşme, sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve organizasyonun uluslararası hale geldiği ve tam anlamıyla karşılıklı bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasal yapıdır. Bu yapı içerisinde değişimi etkileyen başlıca faktörler kamu temel kanununda ifade edilmekle birlikte ilave olarak aşağıdaki hususların da göz önüne alınması gerekmektedir (Altun ve Kenar, 2010: 466-467).

- Dünya ekonomik konjonktüründe ortaya çıkan değişim
- Toplumların yaşam koşulları ve talep yapılarında meydana gelen değişim
- Teknolojik gelişme ve ilerlemeler
- Ekonomik gelişme ve kalkınmanın seviyesi
- Dünya siyasi konjonktüründe meydana gelen değişim ve gelişmeler

Küreselleşme sürecinde ülkeler arasında artan ilişkilerin ekonomik politik bağımlılık yaratması ülkelerin tek başına hareket etme kabiliyetlerini sınırlamakta ve hatta bazı durumlarda yok etmektedir. Bu bağımlılık içinde ülkelerin tek başına serbest ticaret koşulları altında rahatça hareket edebilmesi giderek zorlaşmakta ve böyle bir ayrıcalık ancak bütünleşme ile bir güç oluşturan ülkeler için geçerli olmaktadır (Balkır, 2010: 3).

Küreselleşmenin yerel kültürleri yok ettiği yerel ekonomileri zora soktuğu, eşitsizliklerin yayılmasına ve yoksulların durumunun daha da kötüleşmesine yol açtığı ileri sürülmektedir (Al, 2007: 96). Küreselleşme denilen kapitalizmin bu evrenselleşmesi sürecinin ileri boyutlara vardığı günümüzde uluslararası siyaset ve ekonomide istikrar arayışlarının önceki döneme nazaran arttığı görülmektedir. Hükümetler kendi kendilerini disipline etmeyi bir fantezi sayarken, küresel ekonomi yeni ve daha sert kısıtlamaları hükümetlere empoze etmekte ve hükümetler giderek artan bir ölçüde para, kredi ve maliye politikası üzerindeki kontrollerini kaybetmektedirler. Bu çerçevede ulus-devletlerin kalkınmacı politikaları yerini yeni uluslararası iktisadi düzene uyum çabalarına bırakmakta, hem dünya ölçeğinde, hem ulusal bazda gelir dağılımı bozulmakta, küreselleşme dünya ölçeğinde azımsanamayacak sayıdaki az gelişmiş ülkeyi dışlarken, ülkelerin kendi içinde de düşük gelirli kesimleri, artık onların emeğinin teknoloji ile ikame edilebilmesiyle üretim süreci dışına itmektir (Duman, 2002: 15).

1.3. Siyasal Süreçte Etkileşim

Sekil 3: Siyasal Aktörlerin Davranış Eğilimleri Ve Etkileşimleri

Kaynak: (Aktan, 2003: 232).

Siyasal iktidar ile seçmenler arasındaki birebir ilişki oy ile kamusal alanlardan yararlanma arasında gerçekleşir. Siyasal iktidar gelecek seçimlerde oy alma vadedene karşılık seçmenlere daha çok kamusal mal sunma vadedinde bulunur. Bu aşamada sunulan bu hizmetlerin finansmanı dikkate alınmaz. Çünkü bu hizmetlerin finansmanı önemli ölçüde vergilerle karşılanmakta ve bu etkileşim sürecinde vergileme seçmen açısından bir külfet olduğundan, bu karşılıklı ilişkide siyasal iktidar tarafından dile getirilmemektedir. Öte yandan siyasal iktidar ile bir kısım seçmen ayrı bir ilişki söz konusudur. Bu seçmen grubu siyasal iktidarda yer alan milletvekillerinin kendi seçim bölgelerinde yer alan seçmenlerdir. Dolayısıyla siyasal iktidara daha çok oy kazandıracak seçmen grubudur. Bu yüzden siyasal iktidar bu bölgelerdeki seçmen kitlesinin isteklerine karşı daha duyarlı olacak ve kendi seçim bölgelerine daha çok

hizmet götürecektir (Aktan, 2003: 233). Siyasal iktidar, baskı grupları ve seçmenler arasındaki etkileşime bakıldığında; rant maksimizasyonu güdüsü ile hareket eden çıkar ve baskı grupları, lobi faaliyetleri, seçim kampanyası yardımları, ikna gibi baskı yöntemlerini kullanarak siyasal iktidara kendi çıkarları doğrultusunda politikalar üretmesi yönünde baskı yapar. Aynı zamanda, çıkar ve baskı grupları, seçmenleri kendi çıkarları doğrultusunda etkileyerek kamuoyu oluşturma çabasında bulunur. Fayda maksimizasyonu güdüsü ile hareket eden seçmenlerin bir kısmı, çıkar ve baskı gruplarından etkilenir veya çıkar ve baskı grupları kanalı ile elde edeceği faydayı maksimize etmek üzere bu gruplar içerisinde yer alır. Siyasal iktidar, bürokrasi ve seçmenler arasındaki etkileşime bakıldığında; yeniden seçilme olasılığını maksimize etmek isteyen iktidar bir sonraki seçim dönemi yaklaşırken, oy maksimizasyonu sağlamak için, seçmenlerin talep etmiş olduğu mal ve hizmetleri bürokratik sistem yoluyla karşılar. Bununla birlikte seçmen, bir birey olarak, bürokrasi kanalıyla kendi faydasını maksimize etmek isteyecek ve bunu sağlayacak siyasî partiye oy verecektir. Kamu kurumlarının gelirleri siyasal iktidar tarafından belirlendiğinden, genel bütçeden talep edilen payın onaylanması siyasal iktidara düşmektedir. Kamu kurumları, iktidar tarafından onaylanan bütçeleri ile sınırlı olarak kamusal mal ve /veya hizmet üretirler. Bu çerçevede siyasal iktidar - bürokrat – seçmen arasında bir çıkar ilişkisi söz konusudur (Erkişi, 2007: 28).

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI TEORİLERİ

2.1. POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

Siyaset bilimi literatüründe politika, güç, otorite ve bu ikisinin kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre “güç” bir bireyin amaçlarını yansıtan kazanımlara ulaşabilme becerisi; “otorite” ise bir kişi ya da grubun, açıkça ya da örtük olarak, başka bir kimseye, belli başlı konularda kendileri yerine karar verme yetkisi vermeleri olarak tanımlanmaktadır (Erduran, 2008: 13).

Ekonomik yaşamda kıtlık, işsizlik, hızlı enflasyon artışları, iç ve dış borçların artması gibi olumsuz olaylar, kısa veya uzun bir dönem sonunda yerlerini bolluk, tam istihdam, fiyat istikrarı, ödemeler dengesi gibi olumlu gelişmelere terk ederler. Ekonomik hayattaki bu tür dalgalanmalara iktisatçılar “konjonktür” (business cycle) adını vermektedir (Erkişi, 2007: 29).

Konjonktürel dalgalanmalar belli bir süreç içerisinde ortaya çıkarlar. Bu dalgalanmalar dinamik çalışmalarla analiz edilirler. Konjonktürel dalgalanmalar ilk olarak piyasanın çıktı, istihdam düzeyi ve fiyatlar gibi ekonomik göstergelerinde ortaya çıkar, daha sonra kişiler ve toplumlar üzerinde etki gösterirler. Günümüzde konjonktür, ekonomi alanında “İş Çevrimi” terimiyle birlikte kullanılmaktadır. Jugler; konjonktürü “krizler ticaret ve sanayi toplumlarında görülmesi olağan hastalık durumudur ve bunalımın tek nedeni refah dönemidir” şeklinde tanımlar. Konjonktürel Dalgalanma Modeli, toplumların refah dönemleri sonrasında aralıklı ya da sürekli krizler yaşaması, çeşitli mücadeleler sonrasında krizlerin atlatılması, refah dönemine yönelik reform uygulamaları ve yeniden refah dönemleri ile açıklanır (Fırat, 2012: 406).

Konjonktür ve dalgalanma kavramları gibi, politik konjonktür ve politik dalgalanma kavramları da farklı anlamları içermektedir. Politik konjonktür seçim dönemlerinde, politik nedenlerden ötürü ekonomide meydana gelen değişimi politik dalgalanma ise dönem ayrımı yapılmaksızın, politik nedenlerden ötürü ülkelerarası savaş, ülke içinde meydana gelen ihtilal, ayaklanma, devrim, grev, lokavt gibi ekonomide meydana gelen değişimi ifade etmektedir (Erduran, 2008: 16).

Dar anlamda politik konjonktür dalgalanmaları, seçimlerin ve seçim sonuçlarının makroekonomik değişkenlerde ve dolayısıyla ekonomik başarıda ortaya çıkardığı sapmadır. Geniş anlamda politik konjonktür dalgalanmaları ise bazı ekonomik ve politik avantajlar elde etmek amacıyla ekonomiyi hile ile yöneten seçime aday politikacıların ve iktidardaki politikacının seçim döneminde ekonomiye aktardığı fonlarla artan kişisel gelir ve ekonomik değişkenler üzerinde kısa ve uzun dönemde devrevi etki yapmasıdır. (Erduran, 2008: 16) Mahiyeti itibariyle ‘konjonktürel’ ya da ‘devrevi’ hareketler, kendini tekrarlayan olaylar anlamına gelmektedir. Genel olarak konjonktür, ‘toplam ekonomik faaliyetin dalgalanması’ şeklinde ifade edilmektedir. Bu tarifte yer alan toplam ekonomik faaliyet kavramı, ekonominin topyekûn isleyişi ile ilgili olarak başlıca üç kavramı içine almaktadır: İstihdam, milli gelir ve fiyatlar. Bu çerçevede konjonktür, ‘bir milli ekonominin istihdam, milli gelir ve fiyatlar seviyesinde meydana gelen, şiddeti ve süresi değişse de devrevi olarak kendini yenileyen dalgalanmalar’ şeklinde tanımlanmaktadır (Güvel, 1995: 6).

Politik konjonktür dalgalanmaları zaman bakımından incelendiğinde kısa dönem ile seçim yılından önceki yıl ve seçim yılı, uzun dönem ile de bir seçimden diğer seçime kadar geçen süre kastedilmektedir.

2.2. LİTERATÜRÜN GELİŞİMİ

Politik Konjonktürel Dalgalanmalar literatürdeki yeri, devletin ekonomiye müdahale etmemesini savunan Klasik İktisada, Klasik İktisadın 1960’lı yıllardaki kolu Neo Klasik İktisada, Neo Klasik İktisadın 1970’li yıllardaki kolu Anayasal İktisat Ekolüne, Anayasal İktisat Ekolünün 1980’li yıllardaki kolu Kamu Tercih Teorisi içindedir (Balyemez, 2008: 29).

2.3. POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARININ YAPISI VE GELİŞİMİ

Politik ekonomi belirli bir ülkedeki kurumsal yapı (hükümet biçimi, demokrasi düzeyi, şeffaflık) ile ekonomik çıktılar arasındaki ilişkiyi araştırır. Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi ise, politik ekonomi literatürünün belirli bir ilgi alanını oluşturur. Literatür seçimler öncesinde yapay bir büyümenin teşvik edildiği ortamda

politikacıların davranışları ile buna tepki veren seçmen davranışlarını inceler. Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisinin hareket noktası, ekonomide gözlenen devresel dalgalanmalara alternatif bir açıklama sunmaktır. Burada, makroekonomi ile siyaset arasındaki karşılıklı ilişkiden hareketle, ekonomik dalgalanmalar ile siyasi dalgalanmalar arasındaki bağlantılar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Siyaset ile makroekonomi arasındaki ilişki, ekonomik koşulların seçimlerin kazanılması veya kaybedilmesi konusunda oynadığı rol aracılığıyla kurulmaktadır.

Kısaca politik konjonktür hareketleri, siyasal iktidarların yeniden seçilebilmeyi garantileyebilmek için seçim dönemlerinde (seçim öncesi ve sonrasında) uyguladıkları iktisat politikaları (maliye politikası, para politikası vs.) sonucunda makro ekonomik büyüklüklerde (enflasyon, işsizlik, büyüme vs.) meydana gelen iniş ve çıkış hareketleridir (Aktan vd, 2010: 26).

Dolayısıyla politik konjonktürel dalgalanmalar, seçimler öncesinde genişletici politikalar uygulayarak hükümetin oy beklentisini maksimize etmek niyetini ön plana çıkarmaktadır. Varsayım şu şekildedir; politikacılar seçimler öncesinde hedef kitlelere cazip gelecek en iyi ekonomik koşulları yaratmaya çalışır, buna karşılık seçimlerden sonra bu politikalar yüksek maliyetli düzenlemeler gerektirir. Buna göre, ekonomi seçimler öncesinde genişletici politikalarla aşırı biçimde canlandırılır ve kısa vadede elde edeceği faydayı gözetken seçmenler, seçimlerden sonra enflasyonu düşürmek için ekonomide bir durgunluk (resesyon) yaşanması gerekeceğini düşünmeden, iktidardaki hükümeti ödüllendirirler. Sonuç olarak, seçim dönemlerinin neden olduğu ekonomik bir çevirim, ya da başka bir deyişle, politik bir çevirim yaratılmış olur. Bu bağlamda, makroekonomi politikalarının zamanlaması yapay olarak seçimlerin zamanlamasından etkilenir. Üstelik ekonomi, politik olarak yaratılan çevirimlerde olduğu gibi, “doğal” ekonomi çevirimleri ile de karşılaşır (Balyemez, 2008: 29).

Geleneksel politik konjonktürel dalgalanmalar literatürünün gelişim süreci içinde, 1940’lardan başlayarak 1970’lerin ortasına kadar süren ve gelişmiş Batı Dünyası’nda yaşanan enflasyon, işsizlik ve grevlerle ortaya çıkan durumun önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum karşısında Yeni Sol’dan bazı yazarlara ait birkaç araştırma ve özellikle Kalecki tarafından yazılan kısa bir makale, pek çok araştırmacı tarafından literatürün başlangıcı sayılır (Balyemez, 2008: 32). Analizlerini Marksist Teori çerçevesinde yapan ve konuyu bir güç mücadelesi olarak ele alan

Kalecki'ye göre, iş âlemi ile hükümet arasında sürekli bir çarpışma vardır. Bunun nedeni, hükümetin kamu harcamalarını arttırmak istemesi, iş adamlarının ise ekonomik, sosyal, siyasi, kişisel vb. nedenlerle güç kaybetme endişelerinden kaynaklanmaktadır. (Atay, 2006: 19). Literatürün ilk formel şeklini 1970'li yıllarda Nordhaus (1975) ile aldığı kabul edilmektedir. Bu anlamda politik ve ekonomik sistemler arasındaki karşılıklı ilişkilerin analiz edildiği teorinin, 'seçmenler ekonomi ile ilgilenirken, politikacıların güç konusunda kaygılandıkları 'şeklindeki gerçek yaşama ilişkin gözlemden doğduğu belirtilmekle birlikte, seçimlerin iki temel etkisi olduğuna işaret edilmektedir (Saraç, 2005: 31);

-Hükümetler üzerine yeni güdü kısıtları getirmektedirler böylece, iktidar partisinin seçtiği politikalar, kısmen seçimleri kazanma, dolayısıyla seçmenleri hoşnut etme arzusu tarafından şekillenmektedir.

-Hükümetin değişmesine yol açabilmeleri nedeniyle gelecekteki ekonomi politikaları hakkında belirsizlik yaratmaktadırlar

Seçim konjonktür dalgası ilişkisi 1970'li yıllarda edinilmiş beklentiler çerçevesinde oportünistlik ve partizan politik konjonktür analizlerinin geliştirilmesinin temelini oluşturmuştur. Bu çerçevede ilk dalga, oy maksimize edici hükümetlerin, seçim devreleri ile aynı zamana rastlayan bir genişleme devresi (piyasada canlılık devresi) yaratacakları yönündeki modeli ve farklı siyasi partilerin ekonomik tercihler konusunda farklı tercihlere sahip oldukları ve bütün önemli olanın, hükümetin ideolojik inancı olduğunu belirten modeli ile ortaya çıkmıştır. Politik devrelerle ilgili ikinci dalga, 1980'li yıllarda rasyonel beklentilerin kazanılmış beklentilerin yerini almasıyla, rasyonel beklentiler çerçevesinde politik konjonktür dalgalanmaları yaklaşımlarındaki hızlı gelişme ile olmuştur (Atay, 2006: 19).

Yapay biçimde yaratılan canlanma ve çöküş dönemleri, devresel dalgalanmaların değişkenliğini artırarak, ekonomideki belirsizlik düzeyinin de artmasına yol açacaktır. Ekonomide belirsizliğin artması ise, özel sektörü 'geri dönülemez 'yatırım kararları alma konusunda isteksiz hale getirebilir. Bunun bir sonucu olarak seçim öncesi manipülasyonların enflasyonist etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla seçim sonrasında yaratılan ılımlı resesyon bile, ekonomik faaliyetlerde amaçlananın üzerinde düşüslere neden olabilir ciddi siyasi sonuçlar yaratabilir (Telatar, 1998: 56).

2.4. GELENEKSEL POLİTİK KONJONKTÜREL DALGALANMALAR

Teorinin başlangıcı, politik ve ekonomik sistemler arasındaki karşılıklı ilişkilerin analiz edilmesine dayanır. İlk araştırmaların gerçek yaşama ilişkin gözlem ve yorumlardan hareket ettiği literatürün ilk evresi, modellere rasyonel beklentilerin eklendiği 1980'lere kadar devam etmiştir. Konuyu sistematik biçimde ele alması da ilk yorum ve çalışmalar Kalecki tarafından yapılmış, Nordhaus'un 1975 yılında yayımlanan makalesi literatürün çığır açan başlangıcı sayılmıştır. Hibbs'in 1977 yılındaki çalışması da önemli bir kilometre taşı olarak görülmektedir (Balyemez, 2008: 31-32).

2.4.1. Kalecki Ve Literatürün Başlangıcı

Politikacıların seçimler öncesinde politika değişiklikleri yaptığı fikrini geliştiren ilk araştırmacı Kalecki'dir. Geleneksel politik konjonktürel dalgalanmalar literatürünün gelişim süreci içinde, 1940'lardan başlayarak 1970'lerin ortasına kadar süren ve gelişmiş Batı Dünyası'nda yaşanan enflasyon, işsizlik ve grevlerle ortaya çıkan durumun önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum karşısında Yeni Sol'dan bazı yazarlara ait birkaç araştırma ve özellikle Kalecki tarafından yazılan kısa bir makale, pek çok araştırmacı tarafından literatürün başlangıcı sayılır (Balyemez, 2008: 32).

1950'li ve 1960'lı yıllarda Keynesyen iktisatçılar politika otoritelerinin GSMH artışı ve işsizlik gibi reel makroekonomik değişkenleri kolaylıkla kontrol edebildiğini kabul etmişlerdir. Kalecki (1943), manipülatif Keynesçiliği seçim öncesi izlenen "taktik"ler listesine eklemiştir. Marksist bakış açısına sahip Kalecki, hükümetin, kapitalist sınıfın maliye politikasını kullanarak işgücünü disipline etme yönündeki isteklerinin yönlendirdiği lobicilik faaliyetlerinin ve kampanya katkılarından etkilendiğini ileri sürmektedir. Kalecki'ye göre bu durum, özellikle, işgücü piyasalarında ücretlerin karları "dışladığı" uzun süreli "sıkı"lık koşullarının hüküm sürmesi halinde gözlenmektedir (Teletar, 2004: 391). O'na göre toplumda firmalar ile hükümet arasında, hükümetlerin sosyal hedefler doğrultusunda kamu giderlerini arttırmak istemesi ve firmaların da hükümetin özellikle istihdamı arttıran giderlerine karşı çıkması doğrultusunda sürekli bir çatışma vardır. Çünkü Kalecki gelişmiş kapitalist ekonomilerde işsizliği yetersiz toplam talebe bağlamış ve açık bütçe

politikasıyla kamu harcamalarını arttırarak işsizliğin azaltılabileceğini ileri sürmüştür. Kalecki'nin bu çözüm önerisi her zaman ise yaramamıştır. Ancak O'na göre işsizlik, istihdamı disiplin etmesi ve ücret taleplerini kontrol altında tutması nedeniyle kapitalist ekonominin bir fonksiyonudur. Kalecki, Marksistlerin büyük kısmı gibi siyasal mekanizmayı kapitalistlerin iktisat politikalarını uygulamalarını mümkün kılan bir vasıta olarak görmüş, ancak geleneksel Marksizm'in ötesine giderek iş aleminin çıkarlarının siyasal kurumlara hakim olduğunu vurgulamıştır. Ona göre seçim dalgalanmalarını başlatan ve manipüle eden politikacılar değildir; ekonomiyi ve politikacıları manipüle eden kapitalist sınıftır. Kalecki'nin modeli zımnen is dünyası liderlerinin siyasal mekanizma üzerinde oransız bir kontrole sahip olduklarını varsaymaktadır (Balyemez, 2008: 32).

Kalecki çalışmasında politik konjonktür dalgalanmasının ortaya çıkmasının nedeninin devletin işsizliği azaltmak için talebi canlandırmadaki yeteneksizliğinden değil devlet memurlarının tam istihdamının uzun süre korunmasına karşı olan gruplardan gelen baskıya yanıt vermelerinden kaynaklandığını ileri sürmüştür (Parlaktuna ve Bahçe, 2006: 44-45).

Kalecki'nin makalesinde belirtilmeyen geleneksel politik konjonktür dalgalanmalarının zaman boyutu geleneksel politik konjonktür dalgalanmaları literatüründe yedi yıldan dokuz yıla kadar süre gelmesi olarak yorumlanmaktadır (Onur, 2001: 162).

Konuyla alakalı diğer iktisatçıların yorumlarına bakıldığında; Akerman (1947) yılında yayınlamış olduğu eserinde politik ekonomik dalgalanmalardan bahsetmiş ve bu tür dalgalanmaların ekonominin etki alanından kaynaklandığını vurgulamıştır. Downs; (1957) çalışmasında politikacıların bencil olduklarını, bencil davranışlarını ön plana çıkararak seçmen taleplerine yanıt verdiklerini ve oy için yarıştıklarını ön plana çıkarmıştır. Downs çalışmasında bencil politikacıların davranışlarını analiz etmiştir. Frey ve Lau (1968) yılında yayınlamış oldukları eserde hükümet davranışlarına ilişkin matematiksel bir model ortaya koymuştur. Frey ve Lau'ya göre burada geliştirilen "hükümet davranışı modeli" ekonomik faaliyette bu şekildeki politik nedenli dalgalanmaların açıklanmasına ve analizine elverişli bulunmaktadır. Çünkü ekonomik sistem Frey ve Lau'nun geliştirdiği hükümet davranışı modelinin içine konulduğunda

politik güçlerin ekonomi üzerindeki güçleri net bir biçimde ortaya çıkabilmektedir (Parlaktuna ve Bahçe, 2006: 44-45).

Konu iktisadi düşünceler çerçevesinde değerlendirildiğinde ise; Keynesyen konjonktür teorisi iktisadî dalgalanmaların nedenini talep dalgalanmalarına bağlı olarak ortaya çıkan stok dalgalanmalarına bağlamaktadır. Parasalcı (monetarist) konjonktür teorisine göre konjonktür dalgalanmalarının nedeni para arzındaki dalgalanmalardır. Yeni Klâsiklerin bir versiyonunda (Lucas) eksik bilgi, diğer versiyonunda (reel konjonktür dalgalanmaları teorisi) maliye politikası değişiklikleri ve teknoloji gibi reel faktörler dalgalanmanın tetikleyicisidir. Yeni Keynesyen konjonktür teorisine göre konjonktür dalgalanmalarının nedeni nominal (ücret, fiyat) katılıklarıdır. Politik konjonktür teorisinin de bir versiyonunda (fırsatçı politik konjonktür teorisi) seçim ekonomisi, diğer versiyonunda (rasyonel partizan politik konjonktür teorisi) iktidar adayı siyasi partilerin işsizlik ve enflasyon konusundaki öncelikleri gibi siyasî faktörler konjonktür dalgalanmalarının temel sebepleridir. Avusturyacı konjonktür teorisi ise, - parasalcı yaklaşıma paralel ama ondan daha radikal bir yaklaşımla- parasal şişkinliklerin, bankacılık sistemi kanalıyla yaratılan para-kredi genişlemesinin, karşılığı olmayan para sisteminin ve devletin piyasaya düzenleyici ve kurtarıcı olarak sürekli müdahale etmesinin konjonktür dalgalanmalarının oluşumunda belirleyici rolü olduğunu ileri sürmektedir (Acar, 2010: 89)

2.4.2. Nordhaus Ve Fırsatçı Konjonktürel Dalgalanma Teorisi

Politik konjonktürel dalgalanma düşüncesi Kalecki'ye kadar geri götürülebilirse de literatür ilk formel seklini 1970'li yıllarda Nordhaus ile almaya başlamıştır. Nordhaus, Kalecki'nin çığır açan sezgisini yeniden düzenlemiş ve hükümetlerin parti bağlılığından muaf biçimde yeniden seçilmek amacıyla seçim yıllarında ekonomik canlanmalar yarattıkları düşüncesini biçimsel hale getirmiştir (Balyemez, 2008: 33).

Nordhaus, bireylerin tercihlerini yaparken toplam işsizlik ve enflasyon oranlarını dikkate aldıklarını ve fiyat istikrarı ile işsizlik oranının düşük olmasını tercih ettiklerini varsaymıştır. Bu varsayımının gerekçesini ise şöyle açıklamıştır: Öncelikle neden bireylerin toplam işsizlik oranını dikkate aldıkları sorusuna yanıt aramıştır. Çünkü O'na göre toplumsal deneyimler yerine, bireylerin kendi deneyimlerine değer vermeleri daha makuldür. Toplam göstergeleri dikkate almasının temel nedeni bireysel deneyimlerin

ekonomideki konjonktürel hareketlerle yoğun bir ilişki içinde olmasıdır. Ayrıca işsizlik oranı kendi başına, konjonktürel hareketlerin belki de en iyi göstergesidir. Çünkü işsizlik oranının yükselmesiyle bazı aileler işlerini kaybetmelerine bağlı olarak gelirlerindeki dramatik düşüş nedeniyle acı çekerler. Yine pek çoğu saat ücretleri veya fazla mesai ödemelerinin düşmesinden etkilenir. Dolayısıyla işsizlik oranı ile ilgili toplam göstergelerdeki hareket, doğrudan veya dolaylı olarak toplumun çok geniş bir kesimi tarafından acı bir şekilde hissedilir (Balyemez, 2008: 33).

Nordhaus'un modeli; oy vermede yakın geçmişteki ekonomik performansın belirleyici olduğunu, enflasyon beklentilerinin geçmişe endeksli olduğunu, para politikasını kontrol eden iktidardaki fırsatçı politikacıların kendi dönemleri içinde enflasyon işsizlik döngüsünü teşvik ederek seçimlerin hemen öncesinde bir canlanma sonrasında ise bir durgunluk yaratmanın ise yaradığı düşüncesiyle hareket ettiğini göstermeyi amaçlamıştır (Balyemez, 2008: 34). Nordhaus'un modelinin iki önemli özelliği dikkat çekmektedir. Birincisi seçmenin geçmişe dair zayıflayan hafızası hesaba katılmaktadır. İkincisi, kararlar gelecekteki çok uzun bir dönem için azalan bir etki bırakırken siyasi kararlar gelecek seçim dönemine kadar etkisiz kalacaklarından daha az etki bırakacaklardır (Parlaktuna ve Bahçe, 2006: 45) .

Nordhaus'un politik konjonktürel dalgalanmalarla ilgili modeli Alesina, Roubini ve Cohen tarafından çeşitli varsayımlara dayandırılmıştır. Bu varsayımlar modelin temelini oluşturmaktadır (Balyemez, 2008 : 34).

1. Ekonomi beklentileri içeren bir Philip eğrisi ile tanımlanmaktadır (Teletar, 2004: 393).

2. Enflasyon beklentileri uyarlayıcı (adaptive) yapıdadır (Teletar, 2004: 393).

3. Siyasi partiler özdeş tercihlere sahiptir: İktidar dışında olmaksızın iktidarda olmayı tercih etmektedirler.

4. Her seçimde yalnızca iki aday parti vardır: İktidardaki ve muhalefet partisi. Politikacılar “fırsatçıdır”, sadece koltuklarını düşünürler ve “partizan” hedefleri yoktur (Balyemez, 2008: 35). Seçmenler ekonomik büyümeden hoşlanmakta, enflasyon ve işsizlikten ise hoşlanmamaktadırlar. Ayrıca oylama kararları açısından geçmişe dönüktürler. Görev süresi boyunca ekonomi iyi işlediği (işsizlik ve enflasyonun düşük,

büyümenin yüksek olduğu) takdirde, iktidardaki partiye oy vermektedirler (Teletar, 2004: 395).

6. Politika otoriteleri, toplam talep düzeyi ile deterministlik olarak ilişkili bir politika enstrümanını kontrol etmektedir. Yani politika otoritelerinin toplam talebi kontrol ederek, dolaylı olarak enflasyonu kontrol ettikleri varsayılır (Teletar, 2004: 395).

Nordhaus, para ve maliye politikalarından sorumlu özerk kurumların varlığı durumunda iktidarın işsizliği ve enflasyonu bir politika aracı olarak kullanmasının güç olduğunu kabul etmektedir. Para politikalarından sorumlu Merkez Bankası ile maliye politikalarından sorumlu Maliye'nin, iktidarın kendi çıkarları doğrultusunda, bir birleriyle uyumlu politikalar üretmeleri ve uygulamaları oldukça zordur. Örneğin Merkez Bankası, fiyat istikrarını sağlamaya çalışırken, eşzamanlı olarak Maliye'nin kamu harcamalarını arttırarak işsizliği düşürme hedefi doğrultusunda hareket etmesi, işsizlik-enflasyon değiş tokuşu nedeniyle aynı anda hem düşük enflasyon hem düşük işsizlik sağlanamayacağından, çelişkili olması sonucunu doğuracaktır. Bu durumda, oy maksimizasyonunu sağlayacak en uygun işsizlik ve enflasyon oranının belirlenmesi ve bunun için yapılması gerekli para ve maliye politikalarının koordinasyonu iktidarın karşılaşacağı önemli sorunlardır. Para ve maliye politikasının koordinasyonu, Merkez Bankasının bağımsız olması durumunda oldukça güçtür, ancak imkânsız değildir (Erkişi, 2007: 61-62).

7. Seçim zamanları dışsal olarak belirlenmektedir.

Yukarıdaki varsayımlardan çıkan temel hipotez, hükümetlerin yeniden seçilme şanslarını arttırmak için ekonomi üzerindeki kontrollerini kullanacakları şeklindedir. Seçmenlerin yüksek reel gelir, yüksek büyüme, düşük enflasyon ve düşük işsizlik oranına ilişkin oturmuş tercihleri olduğu için, iktidar partilerinin her seçim öncesinde seçmenlerin tercihlerine uygun ekonomik sonuçlar yaratmaya çalışmaları beklenmektedir (Telatar, 2004: 397).

Nordhaus'ın fırsatçı konjonktürel dalgalanma modelinin ampirik sonuçları şu şekilde sıralanabilir (Teletar, 2004: 408).

1-Seçim yılında veya iki yıl önce ekonomik genişleme; doğanın üzerinde GSMH artışı ve seçim yılında doğanın altında işsizlik,

- 2-Seçimden hemen önce veya hemen sonra enflasyonda yükselme eğilimi,
- 3-Seçim sonrası, enflasyonda düşüş ile birlikte resesyon (veya çöküş),
- 4-Farklı hükümetlerin politikaları ve bu politikaların yarattığı sonuçlar arasında farklılık olmaması,
- 5-Seçim yıllarında büyümenin yüksek ve işsizliğin düşük olması halinde, iktidardaki partinin yeniden seçilmesi.

Nordhaus'ın modeli o güne kadar politik ve ekonomik konjonktürel dalgalanmalar arasındaki ilişkiyi açıklayan en önemli girişim olarak kabul edilmektedir. Fakat çeşitli yönlerden eleştiriye açıktır. Bunlardan birincisi seçmenlerin her seçim döneminde aynı yanılgıya düşeceğinin kabul edilmesi, seçim öncesi uygulanan genişletici politikaların seçim sonrasında enflasyonu arttıracaklarını düşünüp politikacıları cezalandırmak yerine, ödüllendireceğinin varsayılmasıdır. İkinci bir nokta, politikacıların para politikasını doğrudan etkileyebileceği düşüncesiyle, Philips eğrisi ilişkisinden faydalanarak, para politikası aracılığıyla işsizliğin azaltılacağı üzerinde durulması, maliye politikasından hiç bahsetmemesidir (Balyemez, 2008: 37).

Sonuç olarak Fırsatçı modelin temel varsayımı, makroekonomik politikaların siyasal iktidarlar tarafından yeniden seçilebilme kaygısıyla manipüle edildiği iddiasıdır. Başka bir deyişle bu konudaki standart bakış açısına göre, hükümetler seçim dönemlerinde ekonomide yürü-dur-yürü kısır döngüsüne yol açacak politikalar uygularlar. Buna göre, seçim öncesi dönemde genişletici politikalar uygulanırken seçim sonrası dönemde daraltıcı politikalar tercih edilir (Erdoğan ve Bozkurt, 2009: 206).

2.4.3. Hibbs ve Partizan Konjonktürel Dalgalanma Teorisi

Hibbs; siyasi partilerin birbirinden farklı politikalarının olduğu ve bu doğrultuda da siyaset yaptıklarını söylemektedir. Bu bağlamda partizan teoride, belirli bazı ideolojik hedefler izliyor görünen politikacılar “partizan” olarak isimlendirilmekte ve partilerin makroekonomik politikalar hakkındaki tercihleri arasındaki farklılıklar üzerinde durulmaktadır (Teletar, 2004: 413).

Hibbs'e göre, savaş sonrası dönemde endüstrileşmiş toplumlarda makroekonomi politikaları konusunda kamu otoritelerinin karşı karşıya kaldığı en önemli problem,

“phillips eğrisi” olarak adlandırılan enflasyon ve işsizlik arasında meydana gelen, o can sıkıcı tercihte bulunma zorunluluğudur (Erkişi, 2007: 39).

Partizan modellere göre siyasal partiler, iktisat politikası hedeflerine verdikleri öncelik açısından farklı bakış açılarına sahiplerdir. Şöyle ki, sol eğilimli partilerin iktidarında, sağ partilerin iktidarına göre büyüme ve enflasyonun sürekli olarak daha yüksek ve işsizliğin daha düşük düzeylerde seyrettiği varsayılmaktadır. Buna göre sol eğilimli partilerin iktidarında Keynesyen makroekonomik politikalar tercih edilirken, sağ partilerin iktidarında, denk bütçe politikası tercihi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu modelde farklı toplumsal sınıfların enflasyon ya da işsizlik tercihinin saptanmasında etkili olduğu da vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, yüksek gelir grupları ve sermaye sahipleri enflasyon sorunundan hoşnutsuzluk duyarken, düşük ve orta gelir grupları işsizlik sorunu ile daha fazla ilgilidirler. Çünkü düşük gelir gruplarının başlıca gelir kaynağı, istihdam edilmek suretiyle kazandıkları emek gelirleridir. Buna karşın yüksek gelir gruplarının farklı kanallardan gelir sağlama olanakları bulunmaktadır. Finansal varlıkların yanı sıra gayrimenkul sermaye kalemleri bu kesimlerin en önemli gelir kaynağıdır. Enflasyon oranındaki artışın söz konusu enstrümanlara ilişkin belirsizliği artırması, yüksek gelir guruplarının anti-enflasyonist politikalara daha duyarlı olmasına yol açmaktadır (Erdoğan ve Bozkurt, 2009: 206).

O’na göre kapitalist ekonomilerde ücret ve fiyat istikrarı nispeten yüksek seviyedeki işsizlik halinde mümkün bulunmakta, aksi durumda yani işsizlik oranının düşük olduğu hallerin nispeten yüksek oranda enflasyona yol açacağı konusunda neredeyse tüm ekonomistler arasında fikir birliği sağlanmıştır. Başka bir deyişle fiyat istikrarı ve tam istihdam, klasik makroekonomi politikaları bağlamında, eşzamanlı olarak ulaşılabilecek birbiriyle uyumlu hedefler değildir. Siyasi otoriteler, para ve maliye politika enstrümanlarını manipüle ederek işsizlik ve enflasyon oranını etkileyebildikleri (ve etkiledikleri) için, izlenen makroekonomi politikaları, siyasetin temel aktörleri ve çıkar grupları arasındaki yoğun tartışma ve çıkar çatışmalarının merkezinde yer alır (Erkişi, 2007: 39).

Hibbs’in varsayımları Nordhaus modelinin varsayımları ile büyük benzerlik gösterirken sadece iki varsayım farklılık göstermektedir. Bunların ilkinine göre, politikacılar farklı partilerin farklı hedefler doğrultusunda hareket ettikleri anlamında ‘partizandırlar’. Sol görüşlü partileri işsizlik oranının düşürülmesi konusuna daha fazla

önem atfederken, sağ görüşlü partiler enflasyonun düşürülmesine öncelik tanımaktadırlar. İkinci olarak, her seçmen parti programlarındaki değişikliğin farkındadır ve tercihini bu programlardan en beğendiği lehine kullanır.

Tablo 2:Politik Partilerin Ekonomik Hedeflere Yönelik Tercihleri

Sosyalist-işçi	Merkez	Muhafazakâr
Tam istihdam	Fiyat istikrarı,	Fiyat istikrarı
Gelir dağılımında adalet	Ekonomik büyüme	Ödemeler dengesi
Ekonomik büyüme	Tam istihdam	Ekonomik büyüme
Fiyat istikrarı	Gelir dağılımında adalet	Tam istihdam
Ödemeler dengesi	Ödemeler dengesi	Gelir dağılımında adalet

Partilerin ekonomik hedeflere verdikleri ağırlıklar yukarıdan aşağıya doğru sıralanmaktadır.

Kaynak: (Teletar, 2004: 418)

Parti ideolojisi doğrultusunda seçmenlerin tercihleri göz önüne alınarak partilerin uygulanacak ekonomi politikası da üç'e ayrılmaktadır; Sosyalist partiler sırasıyla, tam istihdamı, gelir dağılımının dengeli bir hale getirilmesini, ekonomik gelişmeyi, fiyat istikrarını ve ödemeler bilançosunun denkleştirilmesini Merkez partiler; sırasıyla fiyat istikrarını, ekonomik gelişmeyi, tam istihdamı, gelir dağılımının dengeli bir hale getirilmesini ve ödemeler bilançosunun denkleştirilmesini, muhafazakâr partiler; fiyat istikrarını ödemeler bilançosunun denkleştirilmesini, ekonomik genişlemeyi, tam istihdamı ve gelir dağılımının dengeli bir hale getirilmesini amaçlamaktadır. Özellikle, enflasyon-işsizlik arasındaki ayırmda, sosyalist parti istihdam oranının yükseltilmesini, Muhafazakâr parti, enflasyon oranının geriletilmesine önem vermektedir (Onur, 2001: 167).

Hibbs in partizan teorisini toparlamak gerekirse, Hibbs 'in enflasyon ve istihdam ile politikanın etkileşimini incelediği görülmektedir. Hibbs'in modelinde, partiler ideolojik olarak tanımlanmaktadır (örneğin; sağ, sol). Hibbs, sağ kanattaki partilerin, düşük enflasyonu yüksek işsizliğe tercih ettiğini belirtirken; sol kanattaki partilerin, düşük işsizliği yüksek enflasyona tercih ettiğini ifade etmektedir. İdeolojik

dalgalanmada, seçimleri kazanarak iktidara gelen parti, değişen ekonomik politikaları tekrar seçilmek için çıkarları için kullanmayacaktır. Politik-ekonomik dalgalanmalar, seçmen dalgalanmalarında daha çok değişen iktidar partisinin ideolojisine bağlı olarak açıklanmaktadır (Bakırtaş, 1998: 51).

2.5. MODELLERE RASYONEL BEKLENTİLERİN EKLENMESİ

Politik dalgalanmaların Nordhaus ve Hibbs tarafından ortaya atılan ilk modeli, uyarlanmış beklentiler ve seçim alışkanlıkları konusunda güçlü hipotezlere dayalıdır. Rasyonel beklentiler modeli ise bundan yaklaşık on yıl sonra farklı araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir (Balyemez, 2008: 41).

İktisat teorisinde beklentiler konusu, ilk kez örümcek ağı teorisinde (Cobweb) incelenmiştir. Bu teori özellikle, tarımsal ürün arzının, bu ürünlere olan talepteki beklentilere göre gerçekleşeceğini açıklamıştır. Beklentiler konusu, rasyonel beklentiler teorisyenlerinden önce Keynesyenler ve daha sonra Monetaristler tarafından da incelenmiştir. Gerek Keynesyenler ve gerekse de Monetaristler, fertlerin, genel fiyat seviyesindeki değişmeleri önceden tahmin etmede “adaptif beklentilere” sahip olacaklarını belirtmişlerdir. Adaptif beklentiler teorisine göre gelecekteki fiyat seviyesi, iktidarın bugünkü politikalarının gelecekte etkileri göz ardı edilerek, önceki dönemlerdeki fiyatların seviyesine göre belirlenir. Bu teoriye göre, özellikle son dönemdeki fiyatlar genel seviyesi ortalaması, gelecekteki fiyatların tahmin edilmesinde önemli rol oynar. Örneğin, enflasyon oranı önceki yıl % 20 ise, bireyler cari yıl enflasyon oranının da % 20 olacağını beklerler. Eğer cari yıl içerisinde enflasyon oranı artarsa (azalırsa) bireyler sonraki yıldaki enflasyon oranının da artacağını (azalacağını) tahmin ederler ve davranışlarını buna göre ayarlarlar (Teletar, 2004: 425).

Rasyonel beklentiler devriminin yarattığı görüşler ve politika uygulamaları makroekonomik politika literatüründe oldukça etkili olmuştur. Beklenti oluşum mekanizmasının rasyonel bir süreç olarak modellenmesi gerektiği düşüncesi, ekonomistler arasında yaygın biçimde kabul gören bir bakış açısı haline gelmiştir. Söz konusu gelişmenin gerisindeki temel düşünce yatırım, tasarruf, ticaret yaparken ve çalışırken rasyonel hareket ettiği varsayılan ekonomik adamın (homo economicus) politika otoritelerinin davranışlarına yönelik beklentilerini oluştururken de rasyonel davrandığı varsayımına (Teletar, 2004: 425) dayanmaktadır.

Rasyonel beklentiler modelinde seçmenler, rasyonel ve uyarlanmış beklentilere sahiptir. Rasyonel seçmenlerin uyarlanmış beklentilere sahip olması, seçmenlerin rasyonel olmasıyla tutarsız olmamaktadır. Uyarlanmış beklentilere sahip seçmenin seçim öncesi ekonomik olayları gerçekleştiren politikacının başarısını yargılaması rasyonel bir davranış tarzıdır (Balyemez, 2008: 41).

Fırsatçı ve partizan konjonktürel dalgalanmalara rasyonel beklentilerin eklenmesiyle elde edilen rasyonel modeller aşağıda incelenmiştir.

2.5.1. Rasyonel Fırsatçı Politik Konjoktürel Dalgalanmalar

Rasyonel politik konjonktürel dalgalanma modellerinde, seçmen davranışları rasyonel beklentileri içerecek şekilde tanımlanmakta ve politik konjonktürel dalgalanmalara alternatif bir açıklama getirmektedir.

Oyun teorisinin makroekonomiye uygulanması, rasyonel beklentiler bakış açısıyla ‘politik konjonktürel dalgaların’ yeniden formüle edilmesine yol açmıştır. Konu ile ilgili modellerde hükümetler tıpkı özel sektör gibi fayda fonksiyonlarına sahiptirler (örneğin özel sektör gibi işsizlik, enflasyon, kamu harcamaları konularında kaygı güderler) fakat aynı zamanda “fırsatçıdırlar”. Bu yüzden hükümetler seçimi kazanmak isterler, iktidarda olmaları refahlarını arttırır ve “partizan” güdülerle hareket etmezler. Bu bakış açısının iki temel dayanağı bulunmaktadır: ilki farklı politikacıların farklı düzeyde yeteneğe sahip olmasıdır. İkincisi, politikacıların kendi yetenek seviyelerinin ne olduğu konusunda seçmenlerden daha fazla bilgiye sahip olduğudur (asimetrik bilgi) (Balyemez, 2008: 43).

Rasyonel Oportünist (Fırsatçı) Seçim Çevrimlerini açıklayan tüm yaklaşımlarda iktidarın fırsatçı davranış biçimi ve ekonomiyi nasıl idare ettiği, seçmenler ile iktidar arasındaki asimetrik bilgi ve parti yeterliliği ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Seçmenler, bilgi asimetrisi ve bu nedenle bilgiye ulaşmada meydana gelen zaman gecikmesi nedeniyle iktidarın yeterliliğini bir dönem sonra görebileceklerinden, değerlendirmelerini seçim döneminde ekonomik sonuçlara bakarak yaparlar (Erkişi, 2007: 86). Rasyonel fırsatçı dalgalanma teorisinin genel yapısına bakıldığında iktidar partisinin ekonomiyi manipüle ederek seçim öncesinde genişleme yarattığı, ancak seçim sonrası ortaya çıkan enflasyon maliyeti ile karşı karşıya kaldığını ve bu durumu

gidermek için de daraltıcı politikalar izlediği görülmektedir. Yani seçim sonrası durgunluk durumu söz konusudur. İktidar partisinin ekonomiyi manipüle ederek oy kazanma çabalarının başarılı olması, seçmenlerin naif ve geçmişe dönük olmalarını gerektirmektedir. Alesina ve Tabellininin (1988) belirttiği gibi, rasyonel olmayan ve geçmişe dönük kurallara göre oylama kararı veren seçmenleri görel olarak aldatmak kolaydır. Seçmenlerin hafızası zayıf olduğu için, söz konusu kandırma politikası her seçim döneminde başarılı olabilmektedir. Seçmenler geçmişten asla ders almamakta politika otoriteleri güvenilirliklerini asla kaybetmemektedirler (Telatar, 2004: 430).

Rasyonel fırsatçı politik dalgalanmalar teorisini toparlamak gerekirse;

Seçimlerden hemen önce politika enstrümanlarının kısa dönemli manipülasyonları: Seçim öncesi iki veya üççeyrek (üç aylık) dönemde bütçe açığında, enflasyon ve para arzı artışlarında artış,

Seçimlerden sonra para ve maliye politikalarının sıkılaştırılması,

Seçimlerden hemen önce gözlenen küçük etkiler dışında, büyüme ve işsizlik üzerinde yıllar süren, sistematik etkiler görülmez,

Seçim yıllarında, büyüme yüksek ve işsizlik düşük olduğu takdirde, iktidardaki parti yeniden seçilir (Telatar, 2004: 444).

Son olarak değinmek gerekirse; teoride iki tip (yetenekli ve yeteneksiz) denge vardır. Seçmenler seçim öncesi ekonomideki olumlu gelişmelerden iktidar partisi hakkında tam bilgiye sahip olarak sandığa gitmekte ve oy kullanmaktadır. Yetenekli hükümet öngörülmedik enflasyon yoluyla, seçim öncesinde seçmenlere sinyal vermek için enflasyon yaratmaktadır. Yeteneksiz hükümet ise kısa dönemde optimal politikayı seçmektedir. Bu durum öngörülmedik deflasyon yaratarak, resesyona neden olmaktadır. Dolayısıyla seçimler devresel dalgalanmaya yol açmaktadır. Seçmenler ekonomik canlanma ve resesyonların hükümetin yeteneklerine ilişkin sinyaller olduğunun farkındadır. Hükümet seçim öncesi resesyona yol açmasından dolayı cezalandırılmamakta ve seçim öncesi ekonomik canlanmadan dolayı ödüllendirilmektedir. Tersine oylama kararları geleceğe yöneliktir ve seçim sonrası ortaya çıkacak ekonomik sonuçlar hakkında doğru algılamalara dayalıdır (Telatar, 2004: 444).

Geleneksel fırsatçı toplu durum dalgalanmalar ile rasyonel fırsatçı konjonktür dalgalanmaları arasındaki farkları değerlendirmek gerekirse tablo incelenmelidir.

Tablo 3:Fırsatçı Modellerin Ampirik Sonuçları

Geleneksel Fırsatçı Model	Rasyonel Fırsatçı Model
<ul style="list-style-type: none">• İşsizlik ve büyümede düzenli çevrimler meydana gelir: seçimlerden bir veya iki yıl önce büyüme doğal oranının üzerine çıkar, işsizlik doğal oranın altında kalır. Seçimlerden sonra büyüme oranı düşer, işsizlik artar.• Seçim yılından iki yıl önce genişletici para ve maliye politikaları uygulanır. Seçimlerden sonraki iki yıl içerisinde daraltıcı para ve maliye politikaları uygulanır.• Enflasyonda seçimlerden kısa bir süre önce ani bir artış meydana gelir, seçim sonrası enflasyon birkaç çeyrek daha artmaya devam eder, sonra düşer.• iktidar partisinin toplayacağı oy, seçim yılında büyüme oranındaki artış ve işsizlikteki azalışın bir sonucu olarak	<ul style="list-style-type: none">• işsizlik ve büyümede düzenli seçim çevrimleri yoktur.• Seçimlerden sadece birkaç çeyrek önce genişletici ve seçimlerden birkaç çeyrek sonra da daraltıcı para ve maliye politikası uygulanır. Kısa dönem etkileri, geleneksel modelden daha azdır.• Enflasyon etkisi geleneksel modelle benzerlik arz eder; ancak kısa dönem etkisi çok daha azdır.• İktidar partisinin toplayacağı oy, seçim yılındaki büyüme oranındaki artış ve işsizlikteki azalışın bir sonucu olarak artar. Ancak oy artışı seçmenin, iktidar ve ekonomi hakkındaki bilgi düzeyine bağlıdır. (Asimetrik Bilgi)

Kaynak: (Erkişi, 2007: 102)

Alesina, Roubini ve Cohen, zaman gecikmesi ve varsayımını gerçekçi bulmayarak asimetrik bilginin bütçesel seçim çevrimleri modellerinin açıklanmasında daha makul olduğunu ileri sürmektedir. Söyle ki; kamu bütçesi bileşimi ve cari yıl açık tahminleri nedeniyle kesin sonuca ulaşma noktasında yeterli değildir. Bu durum kısa dönemde bilgide asimetrinin oluşmasına zemin oluşturur. Örneğin iktidar partisi, transfer harcamalarındaki artış nedeniyle ihtiyaç duyulacak fonların, vergi oranlarında bir artışla değil, gerçekleşecek yüksek büyüme vasıtasıyla, otomatik olarak karşılanacağını seçmenlerine duyurmuş olsun. Bu iddianın, seçmenler tarafından,

enflasyon ve işsizlik oranlarının gözlemlenmesi suretiyle kontrolü oldukça güçtür. Başka bir açıdan para politikası araçlarının seçim amaçlı kullanımı, maliye politikası araçlarına göre daha kısa sürede etkilerini göstermekte bu da bilgide asimetrinin oluşmasına engel olmaktadır. İkinci eleştiri, rasyonel seçmenlerin, oylama kararlarında veya iktidarın yeterliliğini değerlendirmede sadece seçim yılı verilerini temel almalarına yönelik getirilmiştir. Burada, rasyonel olduğu varsayılan seçmenlerin ne derecede geçmiş verileri kullanacakları açık değildir (Erkişi, 2007: 102-103).

2.5.2. Rasyonel Partizan Politik Konjonktürel Dalgalanmalar

Rasyonel partizan teori Alesina ve Sachs tarafından ortaya atılmıştır. Teorinin çıkış noktası partizan politikacıların olduğu bir dünyada, seçimsel belirsizliğin beklentilerde de belirsizlik yaratmasıdır (Telatar, 2007: 448).

Farklı partizan hedeflere sahip hükümetler farklı alanlardaki yeterlilik dereceleriyle açıklamak ve seçmenlerin hükmettin yeterlilik düzeyi hakkında hükümetten daha az bilgili olduğu belirtilmektedir. Bu yüzden de hükümetler seçimlerde politik hile ve makroekonomide partizanlık yapmaktadır. Böylece ekonomide partizan politik konjonktür dalgalanmalar doğmaktadır (Onur, 2001: 170)

Rasyonel partizan model farklı amaçları olan iki partinin etkileşimini inceler, burada aktörler rasyoneldir ve oyun teorisi çerçevesinde analiz yapılır. Bu model geleneksel partizan modelin içine rasyonel beklentiler teorisinin ve eksik bilginin sokulmasıyla geliştirilmiştir. Dolayısıyla model, seçimlerde parti tercihleri rolünün üzerine odaklanmaktadır. Seçmenler hangi parti seçimi kazanırsa ne yapacağını tahmin eder ve kendi durumlarını değerlendirerek en ideal partiye oy verirler. Bu durumda iki partiden hangisinin seçimi kazanacağı seçmen tercihlerindeki dalgalanma sonucunda ortaya çıkacaktır. Ayrıca, seçim vaatleri bağlayıcı değildir, seçmenler rasyonel ve ileri görüşlüdür (Erkişi, 2007: 47).

Modelin varsayımlarını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (Erkişi, 2007: 47);

1. Ekonomi, beklentileri içeren bir Phillips eğrisi ile tanımlanmaktadır.
2. Enflasyon beklentileri rasyoneldir.

3. Politikacılar özdeş değildir. Sol partiler işsizlik ve büyümeyle daha fazla, enflasyonla daha az ilgilenirken, sağ partiler enflasyona işsizliğe oranla daha ağırlık vermektedir.

4. Her seçimde iktidar partisi ve muhalefet partisi olmak üzere iki aday parti rekabet etmektedir.

5. Farklı seçmenlerin enflasyon ve işsizlik üzerine tercihleri farklıdır. Seçmenler tercihlerine göre kendilerine en yüksek faydayı sağlayan partiye oy vermektedirler.

6. Politika otoritesi enflasyonu doğrudan kontrol etmektedir.

7. Seçimlerin zamanlaması dışsal olarak belirlenmektedir.

Geleneksel partizan model ile rasyonel partizan modeli incelemek gerekirse;

Tablo 4: Partizan Modellerin Ampirik Sonuçları

Geleneksel partizan teori	Rasyonel partizan teori
<ul style="list-style-type: none">• Sol partinin iktidar olduğu dönemlerde, sağ partinin iktidar olduğu dönemlere göre büyüme oranı görece yüksek, işsizlik oranı görece düşüktür.• Sol partinin iktidar olduğu dönemlerde, sağ partinin iktidar olduğu dönemlere göre enflasyon görece yüksektir.	<ul style="list-style-type: none">• Sol parti iktidara geldiği zaman büyüme geçici olarak doğal oranın üzerinde ve işsizlik geçici olarak doğal oranın altındadır. Sağ partinin iktidar iken bu durumun tersi söz konusudur.• Büyüme ve işsizlik oranlarının doğal oranlarından sapması, iktidar tarafından oy maksimizasyonunu sağlamak için yaratılacak sürpriz enflasyonun büyüklüğüne bağlıdır.• İşsizlik ve büyüme, sağ veya sol partinin iktidara gelmesinden iki dönem sonra doğal oranına döner. İktidarda sol parti olduğu zaman enflasyon görece yüksektir

Kaynak: (Erkişi, 2007: 109)

2.6. PARLAMENTER SİSTEMLERDE POLİTİK KONJONKTÜREL DALGALANMALAR

Buraya kadar ortaya konan politik devresel dalgalanma teorilerinin uygulama aşamasında, seçim rekabetinin zamanlarının dışsal olarak belirlendiği varsayımları özel bir önem kazanmakta ve ampirik çalışmaların, çoğunlukla belirtilen varsayımlara uygun sistemlere sahip ülkeler bazında yapılması sonucunu doğurmaktadır (Telatar, 2004: 470). Ülkelerin siyasi ve ekonomik özellikleri birbirinden farklı olabilmekte, ortaya atılan teoriler ülkeler açısından farklılıklar gösterebilmektedir. Bu bağlamda hükümet farklılıklarına ilişkin iki hipotez ortaya atılmıştır;

Birinci hipotez, hükümetin parlamentodaki desteğini yitirmesi pozisyonunun güçlendirmek istemesi veya gücü yeniden ele geçirmesini sağlayacak olumlu ekonomik koşulların varlığı gibi nedenler ile parlamentoyu dağıtarak erken seçim istemesi olasılığı çerçevesinde geliştirilmiştir. Inoguchi (1981) belirtilen hükümet davranışını ‘siyasi sörf’, İto ve Park (1988) fırsatçı kabine hipotezi olarak isimlendirmektedir. Sörf hipotezine göre hükümet seçim istemek için yüksek büyüme düşük işsizlik veya düşük enflasyonun geçerli olduğu doğru “an”ı beklemeyi tercih etmekte; başka bir deyişle ekonomiyi yeniden seçilmek için manipüle etmek yerine kamu sektörü dışında pozitif arz şoklarının meydana gelmesini beklemektedir. Kuşkusuz hükümetin erken seçim istemek için bekleyebileceği süre yasal iktidar süresi ile sınırlıdır. Buradan hareketle ekonomik performansın bir fonksiyonu olarak tanımlanan erken seçim isteme eşiği yasal sürenin bitimine doğru değişeceği ileri sürülmektedir. Buna göre başbakan veya koalisyon hükümetini oluşturan parti üyeleri, mümkün olduğu kadar görevde kalmayı arzuluyor olsalar da, seçim için doğru zaman yasal sürenin sonuna doğru yakalanmaktadır (Telatar, 2004: 470).

Parlamentar sistemlerde hükümet davranışı hakkında ortaya atılan ikinci hipotez, seçim zamanının ekonomi dışı faktörler tarafından belirlendiği varsayımı üzerine kuruludur. Buna göre siyasi skandallar vb. olumsuz gelişmeler sonucu hükümete karşı güvensizlik oyunun kabul edilmesi durumunda, parlamenter sistemin başkanlık sistemine benzer bir şekilde işlediği söylenebilir. Seçim tarihi bir kez saptandıktan sonra hükümetin devresel dalgalanma zirvelerini (veya diplerini) seçim zamanıyla uyumlu hale getirebilmek amacıyla para ve maliye politikalarını kullanarak ekonomiyi manipüle etmesi mümkündür (Telatar, 2004: 474).

Parlamente sistemine sahip gelişmekte olan ÷lkeleri incelendiğinde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus h÷k÷met ile ekonomi politikalarını y÷r÷tmekle g÷revli kurumlar arasındaki ilişkinin yapısıdır. Bu ÷lkelerin b÷y÷k kısmında istikrar politikaların y÷r÷t÷lmesinden sorumlu kurumların h÷k÷metle yakın ilişki içinde olduğu g÷r÷lmektedir. Para politikaları zaman zaman bağımsız oldukları ifade edilen merkez bankaları tarafından y÷r÷t÷lmekteyse de gerçekte doğrudan h÷k÷met tarafından kontrol edilmekte veya izleyecekleri politikalar konusunda h÷k÷metin kararları doğrultusunda davranma durumunda kalabilmektedir.

Asıl konumuzu oluşturması nedeniyle de önemli olan maliye politikasının y÷r÷t÷lmesinden sorumlu kurumlar ise, h÷k÷metler tarafından belirlenen politikaları uygulamakla y÷k÷mlüdür. Gelişmekte olan ÷lkelerde g÷zlemlendiği gibi h÷k÷met-politika otoritesi ilişkileri para ve maliye politikalarının doğrudan h÷k÷metin tercihlerini yansıtması sonucunu doğurmaktadır. Bu koşullar altında h÷k÷metlerin ekonomiyi seçim kazanma amaçlarına y÷nelik manip÷le etme eğilime sahip olmaları ekonomik politika enstr÷manlarında seçim zamanlarında makroekonomik dalgalanma yaratabilmekte ve bu dalgalanmalar toplumsal refah seviyesinde önemli değişikliklere yol açmaktadır.

2.7. POLİTİK BÜTÇE DALGALANMALARI (SEÇİM EKONOMİSİ-POPÜLİZM)

Politik Bütçe Dalgaları (“Political Fiscal Cycle” veya “Political Budget Cycle”), ekonomik faaliyetlerde Politik Konjonktürel Dalgaların varlığına ait kanıtların yetersizliği karşısında, örneğin belirli seçmen gruplarına y÷nelik olarak yapılan kamu harcamalarını konu alır. Yani, burada politikacıların sebep olduğu makroekonomik bir genişleme değil, fakat mali araçlarla belirli bir seçmen kitlesinin etkilenmesi söz konusu edilmektedir (Balyemez, 2008: 49).

Politik konjonktür hareketleri, kendilerinin yeniden seçilme şansını artırmada kullanan politikacılar tarafından oluşturulmaktadır. Demokratik işleyişlerde “seçim ekonomisi” olarak bilinen bu dinamik faktör kamu harcamalarını artırıcı bir rol oynamaktadır. H÷k÷metlerin “Seçim Ekonomisi” koşullarında gerçekteştirdikleri bu faaliyetleri dolayısıyla maliye ve para politikalarının etkinliği azalmakta; ekonominin bu şekilde politizasyonu kamu müdahalelerini artırmaktadır. Ekonominin politik kontrolü olarak adlandırılan bu durum nedeniyle ekonomide kaynak dağılımı bozulup,

piyasaların işleyişi zayıflamakta ve enflasyon, işsizlik, kronik bütçe açıkları, aşırı borçlanma ve benzeri istenmeyen ekonomik sonuçlara da neden olunmaktadır.

Seçim ekonomisi, maliye ve ekonomi politikası araçlarının oy maksimizasyonu sağlayacak biçimde kullanılmalıdır. Ekonomide ciddi konjoktürel dalgalanmalara yol açmadığı sürece seçim ekonomisi seçmen tercihlerini açıklamada yardımcı olmakta ya da demokratik sayılabilmektedir. Ancak ülkemizde uygulanan biçimiyle seçim ekonomisi ekonomik ve siyasal istikrarsızlıkların temel nedenlerinden birisi oluşturmaktadır. Seçim ekonomisi konusunda yapılan bilimsel araştırmalar, iktidardaki ekonomi politikalarının bir tür siyasal konjoktüre yol açtığını göstermektedir. Siyasal konjoktür ise ekonomik konjoktürü şöyle etkilemektedir (Şener, 2008: 187-188);

1.yıl; Seçimleri kazanan siyasi parti daha önceki hükümetin izlediği ekonomi politikalarının bir sonucu olarak konjoktürün yükseldiği dönemde ekonomiyi teslim alır. Geçmiş yıllarda ele alınan ekonomi politikasının bir sonucu olarak dış ödemeler bilançosu açık vermeye başlamaktadır. Ancak 4 ya da 5 yıl iktidarda kalacağını düşünen yeni hükümet dış ödemeler bilançosunda dengeyi sağlayabilmek amacıyla daraltıcı politikalara yönelir.

2.yıl; Birinci yılın sonuna doğru uygulamaya konulan daraltıcı politikaların doğal bir sonucu olarak ikinci yıl boyunca milli gelirden artış yavaşlar ve işsizlik oranında yükselme olur. Bu sorunları çözebilmek amacıyla hükümet daha çok döviz kurlarıyla oynayarak devalüasyona başvurur.

3.yıl: Devalüasyonun dış satımı arttırmayı sağlayabilmek amacıyla, seçim öncesi verilen tavizlere uygun olarak vergi indirimlerine gidilir. Ayrıca vergisel teşvik önlemleriyle daralan ekonomi canlandırılmaya çalışılır. Bu yıl ayrıca oy getirici enflasyonist bir politika izlenir.

4.yıl: Daha önce uygulanan ve birbirini izleyen daraltıcı ve genişletici politikaların etkisiyle enflasyon oranı beklenen düzeyin üzerinde gerçekleşebilir. Bu nedenle hükümet uygun politikayı seçebilmek yönünden oldukça kritik bir zamanlama sorunu ile karşı karşıya gelmektedir. Örneğin hükümet geçen yıl uygulanan genişletici politikanın enflasyonist etkilerini gidermek için daraltıcı politikaların dozunu arttırmışsa bu durumda enflasyon oranı hızla artar. Öte yandan hükümet gelecek yıl seçimlerini kazanabileceğini umuyorsa yatırımları arttırmadan genişletici politikaları uygulamayı yeğleyecektir. Ancak hangi politikayı uygularsa uygulasin hükümet, başa geçecek

hükümetin ekonomiyi konjonktürün yükseldiği bir dönemde teslim almasına yol açacaktır.

Seçmenlerin siyasi iktidarın belirlenmesinde çok büyük bir rol üstlendiği kesindir. Bu durumda, seçmenlerin oy verirken, siyasi iktidarı belirlerken en çok etkilendikleri unsurların neler olduğu önemli bir soru olarak kabul edilmektedir. Bu konuda teorik ve ampirik çerçevede pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalardan birisini gerçekleştiren Markus'a göre, ekonomik oylama literatüründe seçmenlerin önünde iki alternatif bulunmaktadır. (i) Kişisel Çıkar, (ii) Ulusal Ekonomik Çıkar. Kişisel çıkarlarının doğrultusunda hareket eden bireylerin, Markus'un tabiriyle, "cüzdan seçmenleri" olarak adlandırılması söz konusudur. Aslında siyasi partileri seçim ekonomisi uygulamaya iten seçmen türünün, bu grupta yer alan seçmenler olduğunu söylemek mümkündür. Bu seçmen grubu için, bireysel çıkarlar, ulusal çıkarlardan her zaman daha üstündür. Fakat bu açıklama, seçim ekonomisini kendi partileri ve yandaşları doğrultusunda uygulayan siyasi partilerin davranışlarını asla meşru kılmaz (Kuşat ve Dolmacı, 2011: 138). İşte bu noktada popülizm önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamında popülizmi tanımlamak yerinde olacaktır. "Halkçılık", "geniş kitlelere hoş görünme çabası" "yasal soygun", "kitle desteğini sağlamaya yönelik bir strateji", "vergi mükelleflerinden sadece ortanca seçmen kitlesine yapılan gelir transferleri", gibi değişik şekillerde tanımlanabilen popülizm kavramı, günümüzde; konsolide kamu sektörü ve bunu finanse eden vergi sistemi aracılığıyla gelir transferi talep eden ortanca seçmen ve onun işbirlikçileri olan kıtlık rantı kollayan müteşebbislerin, bu rantları dağıtan politikacı ve bürokratların piyasada oluşan iktisadi fazladan pay almalarını sağlayan, çoğunlukçu demokrasi ile yönetilen karma ekonomik sistemi tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Saraç, 2005: 66). Popülist uygulamaların zararlarını azaltmak için ortaya koyulan ekonominin anayasası diye tanımlayabileceğimiz disiplinler arası bir yapısı olan anayasal iktisat anlayışı bu noktada önem kazanmaktadır.

Anayasal iktisat ve kamu tercihi teorileri, anayasal bütçe sınırlamalarının demokratik süreci güçlendirmede bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Hükümete mali konularda sınırlamalar getirilmesi anayasal kurallarla sağlanmalıdır. Bunların gerçekleştirilmesinde, çıkan yasal düzenlemelere itaatin sağlanması için yasanın gerektiği şekilde esnek olup olmadığı, ceza yasalarını içerip içermediği, yasanın çıkarılma zamanının uygun olup olmadığı, yasanın gerçekte maliye politikalarına bir

kısıtlama getirip getirmediği ve yasanın seçmenlerin konu ile ilgili anlayışlarını artırıp artırmadığı önemli faktörlerdir. (Odabaş ve Güngör, 2010: 359). Kamu tercihi iktisatçılara göre, Keynesyen İktisat (Talep-Yönlü İktisat), politikacılara “Vergilemeden Harcamak” imkânı sağlamıştır. Kamu harcamalarının vergiler yerine, emisyon ve borçlanma ile karşılanması, Keynesyen İktisadın politik yaşama bıraktığı mirastır. Seçmenleri ile “Kişisel Çıkar - Oy Pazarlığı” yapan siyasi iktidarlar için, Keynesyen teori bir temel oluşturmuştur. Ancak devletin ekonomik hayata müdahalesini sürekli artırması, bu müdahaleler için gerekli masrafları devlet bütçesine yüklemesi, Bütçe Açık’larının önemli ölçüde artmasına ve devamlılık kazanmasına neden olmuştur. Bundan dolayı günümüz demokrasilerine “Bütçe Açıklı Demokrasiler” de denilmektedir (Gökbunar, 2010: 3).

2.7.1. Türkiye’de Seçim Öncesi Genel Özellikler

Politikacıların seçmenin bugünkü harcamalarını önemseyip gelecekteki bir çeşit vergi yükünü göz ardı etmeleri, seçim ekonomisi politikalarının oluşumunu hazırlar (Özdemir, 2007: 46);

1. Memur ve işçi kesimine çok yüksek zamlar verilir.
2. Tarımsal kesime yüksek destekleme fiyatları sunularak, geniş bir kaynak aktarılır.
3. Kamu kaynaklarının kredi kampanyaları artar.
4. Merkez bankası tarafından faizler düşük tutmaya çalışılarak, para muslukları açılır.
5. Vergi indirimi ya da ertelenmesine gidilir. Bu bazen vergi affını da içerir.
6. Ekonomide çeşitli kesimlere verilen teşvikler arttırılır.
7. Özellikle Türkiye’de yaygın olan, yeni il ve ilçeler kurulur.
8. Yeni iş imkânlarının işsizlere sunularak, istihdam en azından seçim yapıłana kadar arttırılır.
9. Ekonomik hesapların yetersiz yapıldığı seçim ortamında 'korumacılık' yaygınlaşır. Piyasa dışı ekonomik ilişkiler ve kayıt - dışı ekonomi yaygınlık gösterir.

10. Seçmen yaşı düşürülebilir.

11. Üniversitede başarısız olup atılanlara af getirilebilir.

2.7.2. Türkiye’de Seçim Sonrası Genel Özellikler

Her iki durumda da, seçim ekonomisi yükünün seçmenlere yükleneceği, şu uygulamalarla kendini gösterir (Özdemir, 2007: 46);

1-Memur ve işçi kesimine, seçim öncesi verilen zamlar, bastırılmış fiyat artışları ve ertelenen zamların ortaya çıkışıyla geri alınmaya başlar.(Enflasyon oranı artmaya başlayacaktır)

2-Merkez bankası faiz oranlarını yüksek tutmaya çalışıp, para musluklarını kısar .(para arzı daraltılmaya çalışılır)

3-Ek vergiler, yeni vergiler, bir defaya mahsus vergiler gibi kaynak yaratıcı uygulamalar veya mevcut vergilerde artışlar gündeme gelir.(Kamu gelirleri arttırılmaya çalışılır)

4-Tarımsal ürünlere seçimden önce yüksek destekleme fiyatları verilmiştir. Ancak, seçim sonrası çiftçiler ürününün parasını alamamaktadır.

5-Seçim öncesinde kurulan yeni il ve ilçelerin altyapı ve hizmetlerinin karşılanması askıya alınabilir, çalışan kesimin ücret artışları durabilir, kamuda yeni istihdam olanaklarının azaltılması yoluna gidilebilir. (Kamu harcamalarının azaltılmasına çalışılır.)

2.8. DÜNYA LİTERATÜRÜNDE POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI VE ULAŞILAN SONUÇLAR

Rusya’da fırsatçı politik dalgalanmaların mevcudiyetinin test edildiği çalışmada Akhmedov, bu dalgalanmaları; seçmenlerin bilinçli olup olmadıkları, demokrasinin olgunluğu, hükümet uygulamalarının şeffaflığı, bilgi edinme (öğrenme) imkânı gibi faktörlerin etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Ayrıca çalışmada bu tip dalgalanmaların iktidardaki hükümetin tekrar seçilme şansını arttırıp arttırmadığı ve bu etkinin bilinçlilik, demokrasi ve şeffaflığa bağlı olup olmadığı araştırılmıştır. Aylık bölgesel panel verileri dalgalanmaların zamanlamasının, literatürde yer alan eski

çalışmalara nazaran daha kesin olarak belirlenmesine olanak tanımıştır. Araştırma sonuçlarına göre 1996 ve 2003 yılları arasındaki dönemde Rusya bölgelerinde bütçe harcamalarında fırsatçı politik dalgalanmalar tespit edilmiştir (Balyemez, 2008: 62).

Chappel, (ABD için makroekonomik koşulların seçmen tercihlerini etkilemesi ile ilgili olarak, hem popülerlik anketine dayalı, hem de seçim sonuçlarına dayalı tahminler yapmıştır. Bu iki yaklaşımı açık bağlantısız regresyon (seemingly unrelated regression) yöntemiyle tahmin etmiştir. Tahmin sonucuna göre, hem oy hem anket sonuçları GSMH artışı ve enflasyondan etkilenmektedir. İşsizliğin etkileri ise daha zayıftır (Sezgin, 2010: 258).

Verstyuk çalışmasında Ukrayna’da ekonomik etkinlik göstergelerini kullanarak 1996–2002 yıllarına ait veriler ile 1998–2001 yıllarına ait 27 bölgedeki maliye politikası verilerini politik konjonktür dalgalarının varlığı ve büyüklüğünü test etmek için analiz etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Ukrayna’da maliye politikası araçları kullanılarak seçim ekonomileri yaratıldığı yönünde güçlü ampirik kanıtlar elde edilmiştir. Verstyuk’a göre bu, özellikle toplam bütçe harcamaları, gelirler ve bütçe açıkları üzerinde dikkat çekici boyuttadır (Balyemez, 2008: 63).

Baraldi çalışmasında İtalya’daki seçim sistemlerinin kamu tüketim harcamaları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada seçim sisteminin oransallık derecesinden kamu harcamalarının ne şekilde etkilendiği, 1993 sonrası yolsuzlukla ilgili eğilimlerin değişmesinden sonra İtalya’da seçimlerin oransallık sisteminden çoğunluk sistemine dönüşmesiyle birlikte ve yolsuzlukla mücadelede “temiz eller” harekâtı yapıldıktan sonra bunların kamu harcamalarını nasıl etkilediği analiz edilmiştir (Balyemez, 2008: 63).

Alexander C. Pacek, Bulgaristan, Çek-Slovak Cumhuriyeti ve Polonya üzerinde çalışmalar yapmıştır. Çalışmasında bu ülkelerdeki seçmen davranışının batı ülkeleriyle aynı mı, yoksa farklı bir çizgi mi izlediği üzerinde durmuştur. Pacek’ in hipotezi ekonomik reform programlarının ekonomik oy verme üzerinde doğrudan etkisinin var olduğudur. Özellikle seçim öncesi ekonomik şartlar seçimlere katılımı ve parti veya aday seçimini etkilemektedir. Bu analizler sonucunda Pacek, bu ülkelerde makroekonomik koşulların seçmen kararlarını iki açıdan etkilediğini tespit etmiştir. Birincisi, ekonomik şartların kötüye gitmesi seçimlere katılma oranını azaltmaktadır. İkincisi, zor durumda olan vatandaşların en belirgin yaklaşımı reformcu iktidardan

uzaklaşarak, geleneksel ve “ekstremist” muhalefete doğru yaklaşmasıdır (Sezgin, 2010: 258).

Berger ve Woitek Almanya’da 1950–1996 yılları arasında para politikaları üzerinde politik konjonktür dalgalarının varlığını araştırmıştır. Bu iki araştırmacıya göre Alman Bundesbank (Merkez Bankası) dünyanın en bağımsız ve başarılı merkez bankalarından birisi olmasına karşın para hareketlerinde politik konjonktür dalgalarının tespit edilmiştir (Balyemez, 2008: 64).

Veiga gelişmiş 14 ülkenin 1960-1997 dönemlerinde yapılan 136 parlamento seçimlerini değerlendirmiştir. Ampirik sonuçlara göre, seçim sonuçları ekonomik performans tarafından etkilenmektedir. Bu etkilenme siyasal sorumluluk değişkenleri tarafından şartlandırılmamıştır. Ayrıca bu ülkelerde seçim sonuçlarını etkileyen en az önemli değişken enflasyon iken, en fazla önemli olan ise işsizliktir (Sezgin, 2010: 259).

Anderson, çalışmasında 13 demokratik Avrupa ülkesini ele alarak, kişisel düzeydeki anketlerle seçmenlerin oy verme niyetleri ile ekonomik durumu algılamaları arasındaki ilişkiyi siyasal yapının nasıl etkilediğini araştırmıştır. Sonuçta, siyasal yapının ekonomik algılamayı etkilediğini ortaya koymuştur. Kimin politika yapıcı olarak iş başında olduğu siyasal yapılar tarafından açıkça belirlendiği, suçlanacak ve ödüllendirilecek hedeflerin geniş olduğu durumlarda ekonomik durumun etkisinin güçlü olduğu tespit edilmiştir (Sezgin, 2010: 259).

Bertrand ise araştırmalarında konuya farklı bir açıdan bakarak şirketlerden politikacılara yönelen ekonomik çıkarları incelemiştir. Bu araştırmacılar, siyasetle ilişkisi olan üst düzey şirket yöneticilerinin mesleki karar veya tercihlerini yaparken, ilişki içinde oldukları politikacıları seçimlerde destekleyecek tarzda bir tavır takınıp takınmadıklarını araştırmışlardır. Bertrand vd. siyaset ile ilişki içerisinde olan bazı firmaların varlığını tespit etmişler ve bu firmaların üst düzey yöneticilerinin özel sektör içinde herhangi bir pozisyon alırken bir hükümet görevlisi gibi hareket ettiklerini ileri sürmüşlerdir (Balyemez, 2008: 64).

Bengtsson, (2002) çalışmasında iktidar partisinin seçim başarısı ile ekonomi arasındaki ilişkiyi iki soru ile test etmektedir. Birinci soru, böyle bir ilişkinin var olup olmadığı, ikinci soru ise, bu ilişkinin gücünü hangi şartlar etkilemektedir. Bu soruları cevaplamak için 21 Batı Avrupa ülkesini 1950’den sonra yapılan toplam 283 seçimle test etmiştir. Analizin ilk aşamasında ekonomi ile seçim sonuçları arasında bir ilişkinin

var olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmış, daha sonra bu ilişkiyi etkileyebilecek kurumsal ve siyasal yapı, volatiliti ve siyasal katılım analiz edilmiştir. Analiz sonucunda hükümetin seçilme şansını en fazla etkileyen faktörlerden birisinin, ekonomik faktörler olduğu ve ekonomik oy vermenin var olması da büyük ölçüde siyasal yapı tarafından belirlendiği tespit edilmiştir (Sezgin, 2010: 260).

Ferris ve Winer, Engel 1870–2000 yılları için yıllık veriler kullanarak ekonomik değişkenlerle politik değişkenleri birleştirmek suretiyle Kanada’da politik bütçe dalgalanmalarının varlığını test etmiştir. Maliye politikası araçlarının (vergiler, kamu faiz dışı harcamaları ve bütçe açıkları) ekonomik ve politik faktörlerden ne şekilde etkilendiğini araştırmışlardır (Balyemez, 2008: 65).

Mısır üzerine yaptığı çalışmasında Blaydes ‘otoriter rejimlerde bile, seçim meselesi ve bir yönüyle seçim bütçesi döngülerine bağlı olan seçim sorunu olarak bir tip rekabet ortamının harekete geçtiğini ileri sürmektedir. Blaydes’e göre, demokratik ülkelerde seçim bütçesi döngülerinin mevcudiyetine dair ampirik destekler tartışıla dursun, sözünü ettiğimiz fenomene ait en güçlü istatistiksel kanıtlara otoriter rejimlerde rastlanmaktadır. Hem niteliksel kanıtlar hem de ampirik analizler Mısır’da seçim bütçesi uygulamalarına ait güçlü bulguların mevcudiyetini göstermektedir. Özellikle zaman serisi analizleri, seçim yıllarında enflasyon ve gıda tüketiminin birlikte artış kaydettiğini göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre: “Mısır’da kamu harcamaları mevcut kaynaklardan finanse edilir, rezervler tükendiğinde de hükümet tarafından borçlanılan miktarda artış kaydedilerek, ödenmemiş borç stoku yükselir. Buna ek olarak rejim seçimlerin sonuna kadar, döviz kurunda devalüasyon yapmayı erteler. Niteliksel olarak, seçim fırsatçılığı üç ayrı seçmen grubuna yapılan transferler etrafında döner; kamu çalışanları, kırsal kesim ve varoşlardaki fakir kesim. Son olarak, ulusal seviyede yapılan manipülasyonlara ek olarak, bireysel seviyede parlamento adaylarının seçmenleri kendi tarafına çekme konusunda, yoğun bir yeniden dağıtım mekanizması tesis edilir (Balyemez, 2008: 168).

Abdel ve Rahman çalışmalarında, bazı MENA(Middle East And North Africa) ülkelerinde kullanılan makroekonomik politika hedefleri ve araçlarında meydana gelen oluşumları araştırmıştır. 1960–1996 yılları arasında 20 Ortadoğu ve kuzey Afrika ülkesinde çeşitli hipotezlerin ölçümü için üretim, büyüme, enflasyon, senyoraj, enflasyon vergisi ve para hareketleri değişkenlerine bağlı olarak kesit zaman serisi

analizleri metodolojisini kullanmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre Abdel ve Rahman, mali araçlar kullanılarak politik konjonktür dalgaları yaratıldığı ve özellikle büyüme ile enflasyon değişkenleri için partizan etkiler bulunduğu dair ülkeden ülkeye değişen farklı kanıtların izlerine rastlamışlardır. Benzer şekilde aynı amaçla para politikası araçlarının kullanıldığı da tespit edilmiştir (Balyemez, 2008: 73).

Konu önceliği hipotezini Dorussen ve Taylor (2001) Hollanda’da çok partili sistem çerçevesinde koalisyon hükümetine uygunluğunu test etmiştir. Hollanda’da 1970-1999 döneminde “ekonomik faktörler parti desteğini nasıl etkilemektedir” sorusuna cevap aramışlardır. Sonuç olarak, Hollanda’nın kompleks parti ve koalisyon yapısı olmasına rağmen konu önceliği modeline dayalı oy vermenin desteklendiği görülmüştür (Sezgin, 2010: 260).

Swank’a göre yüksek işsizlik oranları sol partilerin, yüksek enflasyon oranı ise sağ partileri popülerliğini arttırmaktadır. Swank bu hipotezini ABD üzerinde de test etmiştir. Demokrat parti başkanlarının önceliği ekonomik büyüme olurken, Cumhuriyetçi başkanların önceliği ise, enflasyonla mücadele olmaktadır. Bu durumu fark eden seçmenler politik desteklerini nasıl kullanacaklarını GSMH ile enflasyon değişkenlerine göre belirlerler. Yani, enflasyonun yükseldiği dönemlerde Cumhuriyetçi başkanların enflasyonla mücadele politikaları talep edilirken, düşük büyümenin gerçekleştiği dönemlerde ise genişletici politikalar benimseyen Demokrat Parti başkanları tercih edilmektedir (Sezgin, 2010: 261).

Lamo, Perez ve Schuknecht, 1960–2005 dönemine ait yıllık verileri kullanarak, AB genelinde, AB ülkeleri özelinde ve bir grup AB dışı seçilmiş OECD ülkesinde (Danimarka, İsveç, Birleşik Krallık, Japonya ve ABD) kamu tüketimine yönelik konjonktür dalgalanmaları hareketini ve bu hareketin temel bileşenleri olan; kamu personeli maaş ve ücret hesapları (işçi başına düşen ikramiye miktarı da dahil olmak üzere kamu istihdamı) ile ortalama kamu harcama miktarını incelemiştir. Araştırmaları sonucunda özellikle AB genelinde ve AB ülkelerinde, seçimlerin 1–2 yıl öncesinde başlayan döngüsel bir hareketin; kamu harcamaları, kamu maaş artışları ve kamuda istihdam edilen personel sayısında artış kaydeden bir konjonktür dalgalanması haline dönüştüğü yönünde güçlü kanıtlar elde etmişlerdir (Balyemez, 2008: 74).

Alesina ve Roubini; 18 OECD ülkesini kapsayan çalışmalarında GSMH’nin dinamik hareketleri, işsizlik ve enflasyonun, sistematik olarak seçim dönemlerden ve

hükümet değişimlerinden etkilenip etkilenmediğini araştırmıştır. Örnekler 18 OECD ülkesindeki son 30 yıllık veriler kullanılarak alınmıştır (Balyemez, 2008: 77).

Hallerberg ve de Souza döviz kuru rejimi ve merkez bankalarının bağımsızlığının seçim ekonomisi konusunda ne gibi bir etkiye sahip olduğunu, AB'ye aday 10 doğu Avrupa ülkesinin 1990–1999 yıllarını dikkate alarak incelemiştir. Araştırmaya göre bu 10 aday ülke seçimlerden önce ekonomiyi olabildiğince manipüle etmektedirler (Balyemez, 2008: 79).

Bastoni araştırmasında ekonomi politikası araçlarında politik konjonktür dalgalanmalarının varlığını sorgulamış ve tekrar seçilme sansı arayan iktidar partisi üyeleri ile IMF arasındaki karşılıklı etkileşim olasılığını incelemiştir. 16 Latin Amerika ülkesinin dahil olduğu veri setinde politik konjonktür dalgalanmalarının varlığını tespit etmiştir. Politik konjonktür dalgalanmalarının kanıtları maliye politikası araçlarında bulunmuş ancak para politikası araçlarında bu tip bir bulguya rastlanmamıştır (Balyemez, 2008: 79).

Yapılan bu çalışmaların belirli bir bölümünde ise, politik konjonktür dalgalarının büyüklüğü (seçim ekonomisi uygulamalarının boyutu) ve şekli konusunda hangi etkenlerin belirleyici olduğu araştırılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre kabaca bir genelleme yapılacak olunursa, aşağıdaki etkenlerin ülkeden ülkeye boyutu değişiklik göstermekle birlikte, seçimlerin ne oranda ve ne şekilde manipüle edilebileceği konusunda belirleyici olduğu ifade edilebilir (Balyemez, 2008: 83-84);

- Seçmenlerin eğitim seviyesi,
- Hükümet uygulamalarının ve maliye-ekonomi politikalarının şeffaflığı,
- Hükümetin ideolojik tercihi ve uyguladığı ekonomi politikaları,
- Demokrasi seviyesi ve/veya demokrasi rejimine ne zaman geçildiği,
- Ülkedeki faal siyasal parti sayısı, siyasal parti olarak fazla bölünmüşlük,
- Hükümetle siyasi süreç içinde yer alan aktörler arasındaki etkileşim,
- Hükümetin tek parti veya koalisyon olması,
- Politik rekabetin yoğunluk düzeyi,
- Seçim sonuç tahminlerine yönelik kamuoyu yoklaması sonuçları,

- Kişi başına düşen milli gelir,
- Gelir dağılımındaki adalet,
- İşsizlik oranı,
- Ekonominin küçük/büyük, açık/kapalı olması,
- Sermayenin sabit/hareketli olması,
- Medyanın bakımsızlığı ve/veya hükümet kontrolünde bulunup bulunmadığı,
- Bilgi asimetrisinin yoğunluğu, bilgi edinme ve bilgiye ulaşma kolaylığı,
- Merkez Bankasının bağımsızlık seviyesi,
- Döviz kuru rejimi, sabit/dalgalı kur,
- Seçim sistemi ve seçim baraj oranları,
- Seçimlere katılım oranı,
- Kentsellesme oranı,
- Demografik özellikler (Toplam nüfus içindeki yaşlıların miktarı gibi)

2.9. TÜRKİYE LİTERATÜRÜNDE POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI VE ULAŞILAN SONUÇLAR

Parlaktuna'nın ve Bahçe'nin (2006) Türkiye'de 1980 ve 2006 yılları arasındaki politik konjonktür dalgalanmalarını açıkladıkları çalışmalarında içsel seçim zamanlamasına ilişkin model EKK yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar; Türkiye'de parasal sektörün reel sektöre oranla seçimlere daha erken tepki verdiği ve daha duyarlı olduğudur. Politik dalgalanmalarının en çok tüketici fiyatlarıyla enflasyonu etkilediği ve iktidardaki hükümetlerin seçimi kazanmak ya da yeniden seçilme şanslarını arttırmak için oy satın alma girişimlerinde seçimleri kullanarak politik konjonktür dalgalanmaları yarattıkları uygulanan modelle kanıtlanmıştır.

Ergun'un çalışması (2000) Türk hükümetlerinin (1987-1999) periyodu süresince yeniden seçilebilme şanslarını arttırmak amacıyla seçimlerden önce fırsatçı maliye ya da para politikalarını uygulamaya koyup koymadığını belirlemeye çalışmaktadır. Ergun'un çalışması politik konjonktür dalgalanması hipotezini test etmek için aylık veri kullanan ilk çalışma olmaktadır. Çalışmada elde edilen ampirik sonuçlar bazı

sanayileşmiş ülkelerde de olduğu gibi Türkiye’de seçimsel politik konjonktür dalgalanmalarının yaşandığını ifade etmektedir. Asutay’ın çalışması ise geleneksel fırsatçı Nordhauscu teorinin içindeki maliye ve para politikası araçlarını modelleyerek, Türkiye’de politik konjonktür dalgalanmalarının varlığını araştırmıştır ve Nordhaus’un sonuçlarını desteklemiştir (Parlaktuna ve Bahçe, 2006: 8).

Sezgin (2005) 1950-2003 dönemini kapsayan analizinde ekonomik büyümenin seçimlerden olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Yine aynı şekilde bu dönemler arasında bütçe açıklarının ve kamu harcamalarının seçimler dolayısı ile arttığı tespit edilmiştir. Kamu harcamalarının seçim dönemlerinde artmış olmasına rağmen, ekonomik büyümenin gerçekleşmemesi düşündürücüdür. Bu durum bize kamunun yapmış olduğu harcamaların genellikle transfer harcamaları şeklinde olduğunu göstermektedir. Siyasi partiler seçim dönemlerinde oylarını maksimize etmek amacıyla kamu harcamalarını hızla artırmakta ve bütçe açıklarının genişlemesine yol açmaktadır. Seçimlerin sıklıkla olması da ekonomik krizlere yol açmaktadır. Bütçe açıkları ile ilgili bulgu son yıllarda azalma göstermektedir. Bu da kurumsallaşmanın siyasi partilerin seçim nedeniyle manipülasyon yapma gücünü azalttığına işaret etmektedir. Bu çalışmanın ortaya çıkardığı temel sonuç, Türkiye’de siyasi partiler oylarını maksimize etmek amacıyla ekonomiyi manipüle etmektedir, fakat bu etki çok büyük değildir ve son yıllarda giderek azalmaktadır (Sezgin, 2010: 153).

Onur (2001) 1950-2000 yılları arasındaki politik konjonktür dalgalanmalarını incelediği çalışmada; Türkiye ekonomisinin 1950-2000 yılları arasındaki politik konjonktür dalgalanmalarının varlığını 13 seçim dönemini ele alarak test etmiş ve ilgili testlerde; GSMH büyümesi, işsizlik oranı, enflasyon oranı, emisyon hacmi büyümesi ve konsolide bütçe açığı değişkenleri, Politik konjonktür dalgalanmalarının politika araçları ile ilgili testlerde para büyümesi, vergiler, transferler ve hükümet harcamaları değişkenler olarak kullanılmıştır. Milletvekili genel seçimlerinin gecikme olmaksızın bütçe açıkları üzerinde büyük etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Tarı ve Özkan (2010) ’ın birlikte yaptığı çalışmada elde edilen sonuçlara göre; GSYİH, kamu harcamaları ve para arzı değişkenlerine ilişkin seçim yapay değişkeninin teoriye uygun olarak pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu bulgular Türkiye ekonomisinde seçim dönemlerinde hükümetlerin fırsatçı politikalar izlediklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca 1987-2010 yılları arasında gerçekleşen her bir

seçim döneminin ayrı ayrı incelendiği analiz sonucunda da PBC etkilerinin varlığını işaret eden bulgulara rastlanmıştır. Ancak hem bu çalışmada hem de seçim dönemlerinin ayrı ayrı inceleyen çalışmalarda 2002 yılından sonraki iki seçimde bu etkinin zayıfladığının görülmesi dikkat çekicidir. Bu durumun en önemli nedeni 2001 yılından sonra önemli yasal ve kurumsal düzenlemelerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesidir (Tarı ve Özkan, 2010: 236).

Para ve maliye politikasına ilişkin üçer aylık verileri 1986 – 2000 dönemini esas alarak test eden Derin, (2002), Türkiye’de Nordhaus’un Modeli’ni destekleyen kanıtlar elde etmiştir. Derin’in çalışmasının sonuçlarına göre, seçim dönemlerinde kamu harcamalarındaki artış, parasal genişlemeye yol açmıştır. 1985-1999 Dönemini esas alarak, vergi gelirleri, kısa vadeli avans, personel harcamaları ve yatırım harcamaları gibi mali değişkenlerin yanı sıra; inter-bank faiz oranı, rezerv para, M1, M2 ve M2Y gibi parasal değişkenlere ait aylık verileri test eden Ergun, (2000)’a göre, Türkiye’de seçim öncesi dönemde genişletici iktisat politikası uygulamaları tercih edilmiştir (Erdoğan ve Bozkurt, 2009: 208).

Bildirici ve Donduran (2000)’in Türkiye’deki seçmen davranışı 1987-1999 dönemi arası incelenmiştir. Kullandıkları model hem ekonomik, hem de ekonomik olmayan değişkenleri içermektedir. Bu değişkenler; işsizlik, enflasyon, büyüme, din ve terördür. Yapılan analizde enflasyon bütün partiler için olumsuz etki yaratmaktadır. Dinsel nitelikte parti olan Fazilet Partisi dinden olumlu etkilenirken, terörden olumsuz etkilenmektedir. Merkez sağ partiler için bütün dışsal değişkenler olumsuz etki yapmaktadır (Sezgin, 2010: 261).

Terör; merkez sol (MSOL) ve MHP için pozitif etkilidir. MSOL Abdullah Öcalan’ın yakalanmasından dolayı oylarını arttırmıştır. Yine Türkiye ile ilgili yapılan diğer bir çalışma Akgün (2000) tarafından yapılmıştır. Türkiye’yi 1945-1995 dönemleri itibariyle sorumluluk hipotezi çerçevesinde test etmiştir. Bu çerçevede makroekonomik göstergeler ile seçim sonuçları arasındaki ilişki incelenerek, iktidar partisinin oy oranındaki değişimler regresyon yöntemine tabii tutulmuştur. Buna göre, Türk seçmeninin ekonomik şartlara duyarlı olduğunu tespit etmiştir. İktidardaki partilerin oyları enflasyona bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir. Ekonomik büyüme hükümetlere siyasal destek sağlamada avantaj sağlamakla beraber, etkisi nispeten azdır. Ayrıca bu çalışmada seçmenlerin negatif ekonomik göstergelere daha fazla tepki verdiği

görülmüştür. Yani seçmen daha çok cezalandırmakta, fakat daha az ödüllendirmektedir (Sezgin, 2010: 261).

2.9.1. Türkiye’de Yerel Düzeyde Politik Konjonktürel Dalgalanmalar Ve Ulaşılan Sonuçlar

Yerel yönetimler; harcama kalemlerinin kompozisyonunu değiştirerek seçmenlerce ”gözle görünür” alanlarda harcama yaparak yeniden seçilme şanslarını arttırmaya çalışabilirler (Savaşan ve Durmuş, 2006: 202). Aslında en çok popülist uygulamaların görüldüğü, yapılan çalışmaların (kaldırım, yol asfaltlaması, cadde ışıklandırmalarının yenilenmesi, imar planlarında değişiklik yapılması, kaçak yapılar göz yumulması, vs) seçime yönelik olarak yapıldığının kanıtı niteliğindedir. Ayrıca yerel yönetimlerin gözle görünür alanlara yaptıkları bu harcamalar görevde kalma süresi 5 yıl olarak düşünüldüğünde özellikle seçimden önceki 2 yıl daha da hareketlilik kazanmaya başlar.

Öte yandan hızlı nüfus artışı ve sürekli yükselen işsizlik (özellikle 80 li yıllardan sonra belediyelerin bir istihdam deposu ya da işsizlik dağlarını eritme potası olarak görülmesine yol açmıştır. Her gelen iktidar kendi kadrosunu oluşturma pahasına ilave personel alımına yönelmiş ve belediyelerde personel yığılması olmuştur. Kesin bir kural olmamakla birlikte gelişmiş ülkelerde her 500 kişiye 1 personel düşmekte iken ülkemizde her 500 kişiye ortalama 5 personel düşmektedir (Yılmaz, 2012: 294-295).

Yerel yönetimler sadece belli düzeyde bir yönetsel ve mali özerkliğe sahiptirler. Zira bazı merkezi hükümet organları (Maliye ve İçişleri Bakanlıkları) veya merkezi hükümet temsilcileri yerel yönetimlere ilişkin mali karar ve uygulamalarda, onların personel istihdam etmelerinde bazı denetim ve gözetim yetkilerine sahiptirler. Yine de belediye iktidarları seçim dönemlerinde harcamalarını arttırarak veya harcama kalemleri kompozisyonunu değiştirerek yeniden seçilme arayışına girebilirler. Genel yönetimde iktidarda olan parti yerel seçim sonuçlarını etkilemek amacıyla iki araca sahiptir. Birincisi, genel yönetimden yerel yönetime kaynak transferi yaparak yerel yönetimlerin gelir kalemlerinde artış sağlayabilir. İkincisi, genel yönetim taşra birimlerinin olanaklarını partisinin iktidarda olduğu yerel yönetimlerin kullanımına vererek yerel seçim sonuçlarını etkileyebilir (Savaşan ve Durmuş, 2006: 202).

Savaşan ve Durmuş'un (2006) yaptıkları çalışmada, yerel yönetimlerin harcamalarında seçim dönemlerini gözetererek değişiklik yapıp yapmadıklarını tespit etmek amacıyla 67 ili kapsayan 3 seçim dönemini (1983-1998) üzerinden harcama oranlarındaki değişimler ekonometrik analizlerle değerlendirilerek PKD teorisinin öngörülere yerel düzeyde test edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda politik konjonktürel dalgalanmaların varlığına ulaşılmıştır.

Bakırtaş (1998), 1984-1989-1994 yerel yönetim seçimlerini ele aldığı çalışmasında yerel yönetimlerde politik konjonktür dalgalanmaların varlığına dair bulgular elde etmiştir.

1984 Yılı konsolide bütçe personel sayısındaki 85.000, yerel yönetim kadrolarında ise 12.000 kişilik artışlar meydana gelmiştir. Aynı dönem için KİT personel sayısında ise, yaklaşık 67.500 kişilik bir artış meydana gelmiştir. Bu değişimlerin büyük bir kısmı seçim sonrasında gerçekleşmiş olsa da, politik kararlardan ayrı düşünmek mümkün değildir (Bakırtaş, 1998: 58). Personele % 100'leri aşan zamlar yapılmış ve aynı yıl bütçe açığında da büyük artış olmuştur (Bakırtaş, 1998: 58).

İktidar ortaklarının birinin yarı yarıya oy kaybettiği 1994 yerel seçimlerinde de, seçim öncesi dönemde KİT zamları ertelenmiş ve seçimlerden hemen sonra uygulamaya konulan istikrar programı ile dönemin iktidarı kamu fiyatlarında aylık % 57'yi bulan artışlar yapmıştır. Bu arada, KİT'ler zararlarını katlamaya bu dönemde de devam etmişlerdir. Seçim döneminde belediye ve özel idarelerinin yatırımlarında da önemli artışlar meydana gelmiştir (Bakırtaş, 1998: 59).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK KONJÖKTÜR TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE

TÜRKİYE'DE MALİYE POLİTİKALARININ

DEĞERLENDİRİLMESİ (1950-2013)

3.1. POLİTİK KONJONKTÜR DÖNEMLERİ

3.1.1. 1950-1980 Döneminin Değerlendirilmesi

3.1.1.1. 1950-1980 Dünyanın Politik Ve Ekonomik Durumunun Değerlendirilmesi

Dünyanın iktisadi seyrini daha iyi açıklayabilmek için iktisadi ve ekonomik krizlerin temel kaynağını oluşturan ve iktisadi düşüncenin dönüşümü anlamında da önemli bir yer tutan birinci dünya savaşına değinmek ve sonrasında gerçekleşen dönüşümü açıklamak çalışmanın bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

3.1.1.1.1. 1929 Ekonomik Buhranı Ve İktisadi Dönüşüm

Birinci dünya savaşı: 1914-1918 birinci dünya savaşı üç kıtada ve uzunca bir süre devam etti. Harbi finanse etmek iktisadi hayatın akışını devam ettirebilmek için, ekonomik ve sosyal hayatın ekonomik kuvvetleri yetersiz kaldı, bilinçli olarak ekonomik sosyal ve mali sonuçlar meydana getirecek iktisat politikası tedbirleri almak zorunluluğu ortaya çıktı. Kamu borçları, devlet bütçeleri, kamu harcamaları büyük artışlar gösterdi. Savaş sona erdiğinde kamu harcamalarının savaş içindeki hızlı artış temposu da durdu, fakat devletçe karşılanacak toplumsal ihtiyaçlar ve bunun sonucu olarak kamu harcamaları savaş öncesi döneme indirilemedi. Savaş süresince devletin ekonomik hayata büyük müdahaleleri olmuş, devlet çeşitli faaliyetlerle mali yardımlarda bulunmuş çeşitli sektörlerde ekonomik faaliyetlerde bulunmuştur (Türk, 1999: 7).

1929 Buhranı: Birinci dünya savaşı biter bitmez liberal iktisadi düşünce sistemini bütün saflığıyla yeniden tatbik koymak için büyük gayretler sarf edildi; bütçenin denklığı paranın istikrarı, altın para sistemine dönüş savunuldu; devlet gene

iktisadi faaliyetlerin dışında tutulmak istendi. Bu arada 1921 yılında bir depresyon geçirildi, az şiddetli ve kısa süreli olduğu için iktisadi sistem üzerinde pek etkili olmadı. Bunu takiben 1929 yılında o vakte kadar şiddet, süre, mahiyet itibariyle yaşanmamış bir kriz geçirildi (Türk, 1999: 7). Dönemi liberal kapitalist sistemin yaşadığı uzun soluklu bir kriz olarak değerlendiren Aydın' a göre; "1929 Buhranı" olarak bilinen bu "uzun soluklu dengesizlik hali", bilindiği gibi, liberal kapitalist sistem' in bilhassa merkez 'ini felç etmiştir. Aslında 1929'da olan şudur: Kendi enerjisiyle Adam Smith'in görünmez el metaforunu hatırlayın sağ'a doğru hareket eden sarkaç, kaçınılmaz olarak, piyasacı kutup'a toslamıştır. Hasar büyüktür. Liberal kapitalist sistem'e dâhil ekonomiler küçülmüş, insanlar işsiz kalmıştır. Devletin görünür eli, sol'a doğru hareketlensin diye 'sarkaç'ı ittirir. Yani devlet piyasaya müdahale eder. Ne var ki, sarkaç uzunca bir müddet kımıldatılamaz. Genişletici para ve maliye politikaları derken, direnci kırılan sarkaç belli bir ivme ile 'planlamacı kutup'a doğru salınır. Çökmekte olan "liberal kapitalist sistem", böylelikle kriz'i aşmış ve kendini yeniden üretmiştir (Aydın, 2012: 30).

1929 yılında geçirilen şiddetli buhran ikinci dünya savaşına kadar ortadan kaldırılamamış olması piyasa ekonomilerinde ki kişiler, sektörler, bölgeler arasında dengesiz gelir dağılımı, bunun sonucu olarak ekonominin sabit üretim masraflarının artması veya verimsiz çalışması haklı olarak bazı iktisatçıları piyasa ekonomisinin yapısı ve otomatik kuvvetlerin çalışıp çalışmadığı konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Dönemin iktisatçıları, Piero Srafa, Bayan Robinson, Stackelberk iki dünya savaşı arasındaki dönemde piyasa ekonomisinin sanıldığı gibi tam rekabet piyasası olmadığını, tekelci bir rekabet piyasası özelliğini taşıdığını ve iktisadi kaynakların rasyonel kullanımını sağlayamadığını ileri sürmüşlerdir (Türk, 1999: 8). Bu dönemde John Maynard Keynes, 1929 bunalımının etkilerini inceleyerek 1936 yılında yayınladığı ünlü "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel teorisi" adlı eserinde depresyondan kurtulmak için devletin ekonomiye aktif olarak müdahale etmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. 1940'lı yılların başından itibaren pek çok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Keynes'in kendi düşünceleri ve ona yapılan katkılar iktisat politikasında Keynesyen iktisat olarak adlandırılmıştır. Keynesyen iktisatçıları fonksiyonel devlet teorisi çerçevesinde devletin bazı fonksiyonlarını sağlamak üzere ekonomiye aktif olarak müdahale etmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır (Aktan, 2003: 32).

Bilindiği gibi, bir kutupta Adam Smith'in "görünmez el" metaforunu kullanarak piyasanın erdemlerine vurgu yapan ve devletin ekonomiye müdahil olmasına şiddetli bir biçimde itiraz eden neoklasik teori (piyasacı yaklaşım) yer alıyor. Karşı kutupta, devlet tarafından merkezî olarak planlandığı takdirde, ekonominin daha fazla refah ve mutluluk getireceğini iddia eden planlamacı yaklaşım (reel sosyalizm) var. İki kutbun arası ise, kimi planlamacı yaklaşıma kimi piyasacı yaklaşıma daha yakın duran sentez arayışları ile dolu. Tarihsel olarak uzun süreli ve yaygın bir pratiği olduğunu dikkate alarak, bu sentezler içinde en kalıcı olanının, piyasanın saat gibi tıkr tıkr işlemesi için, devletin makroekonomik istikrar politikası izlemesi gerektiğini ileri süren Keynesyen yaklaşım olduğu söylenebilir (Aydın, 2003: 2).

Keynesyen İktisat devletin ekonomiye etkin müdahalesi ile ekonomik dengenin sağlanmasını ve piyasanın yarattığı olumsuz sonuçların ortadan kaldırılmasını önermiştir. Teorisinde sorunların kaynağını yenilikçi bir yaklaşımla talep yetersizliği olarak vurgulayan Keynes, sorunun çözümünde ise; devletin sahip olduğu mali kaynakların ekonomik istikrarın sağlanması yönünde kullanılmasına vurgu yapmaktadır (Altun ve Kenar, 2010: 467).

Keynesyen 1930'lu yıllarda teorik bütünlüğe kavuşturduğu biçimde devletin ekonomiye müdahale ederek yönlendirmesini öngören anlayış, ikinci dünya savaşın bitiminden (1945) itibaren pratiğe aktarılır ve 1970'li yılların ikinci yarısına kadar uzanan sürece damgasını vurur. Söz konusu süreç merkez ülkelerinde Keynesyen teoriden çevre ülkelerinde ise kalkınma iktisadından alan yoğun ve kapsamlı devlet müdahalelerine tanıklık etmiştir. Bir başka ifade ile devlet/sermaye, siyaset/piyasa, ikilemelerinde, ikinci seçenekler sermaye/piyasa sürekli geri plana itilmiştir. Bu tür müdahaleleri mümkün kılan dinamik ise ithal ikameci sanayileşme modelinden ötürü, birikim sürecinin daha çok ulusal sınırlar içinde cereyan ediyor olmasıdır. Bununla birlikte uluslararası bir sistemin oluşturulabilmesi için ulusal ekonomilerin Keynesyen paradigma üzerinden düzenlenmesinin mümkün olmayacağı açıktır. Bir bütün olarak dünya kapitalizminin istikrarının güvence altına alınması, daha açık bir ifade ile iktisadi ve siyasi alanın uluslararası ölçekte düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeyi yapacak olan ABD'nin askeri ve siyasi gücü üzerine inşa edilen Pax America, dilimizdeki karşılığı ile Amerika barışıdır. Bu bağlamda uluslararası para sistemi sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılır. İkinci dünya savaşı henüz bitmeden 1944

yılında imzalanan Bretton Wood Anlaşması ile diğer para birimlerinin dolar cinsinden tanımlanmasını ve doların sabit bir parite üzerinden altına bağlanmasını öngören bir para sistemi oluşturulur. Sistem temeli Bretton Wood Anlaşması ile atılan uluslararası para fonu yani IMF tarafından yönlendirilecek ve denetlenecektir. Bu kuruluşa yüklenen görev küresel istikrarı korumaktır (Aydın, 2013: 28-29). Bretton Woods (IMF) sistemi analitik olarak ayarlanabilir sabit kur modeline dayanır. Bretton Woods sistemine göre ABD dışındaki tüm IMF üyeleri, resmi kurdan paralarının değerini dolar cinsinden tanımlamışlardı. Bir paranın resmi dolar karşılığına onun “dolar paritesi” adı veriliyordu. ABD’nin ise ayrıcalıklı bir durumu vardı. Bu ülke doları başka bir ülkenin parasına değil, 1 ons:35 dolar fiyatından altına bağlamıştı (Seyidoğlu, 1999: 544).

1950’li yılların ortalarından itibaren başta Avrupa ve Japonya olmak üzere, birçok ülke savaş sonrası yeniden yapılanmalarını finanse etmek için Amerika sermayesine ihtiyaç duymuşlardı. ABD ihtiyaç duyulan bu sermayeyi karşılaması dış ödemeler dengesinde herhangi bir sorun yaratmıyordu. Ancak ABD’nin 1958 yılından itibaren dış ödemeler dengesinde kronik ve artan oranda dış açık vermesinin en önemli nedeni, ABD’den başta Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerine olan sermaye ihracıdır. Bu sermaye ihracı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yanı sıra kısa vadeli sermaye transferlerini ve resmi kredi ve yardımlarını da kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, bu dönemde ABD dış açıklarını kendi ulusal parasıyla finanse ederek dünya ekonomisinde güç kazanmıştır. Ancak ABD’nin dolar kurunu abartılı bir şekilde yüksek tutması sonucunda, Japonya ve Avrupa ülkelerinin ekonomileri bazı olumsuzluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Bunun sonucunda bu ülkeler rezerv para olarak ABD doları biriktirmeyi reddetmişler, bu da 1945 yılından 1971 yılına kadar dış ödemeler dengesi fazla veren ABD ekonomisinin 1971 yılında ilk kez ödemeler dengesi açığı vermesine neden olmuştur. Ve sonuçta ABD Ağustos 1971’de tek yanlı bir kararla doların altına olan konvertibilitesini kaldırmış ve bunu 1971 ve 1973 dolar devalüasyonları izlemiştir. Yani Bretton Woods sistemi 1944 yılından sistemin çöktüğü 1971 yılına kadar devam etmiştir (Yıldız, 2006: 34).

3.1.1.2. 1950-1980 Dönemi Türkiye'nin Politik Ekonomisi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1945 Türkiye'sinde siyasi güç ile ekonomik güç arasındaki çatışma yeni bir boyut kazandı. Zira hükümet muhalif söylemlere rağmen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarma ve ardında uygulamaya konmasıyla büyük toprak sahiplerinin başta Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral ve Fevzi Karaosmanoğlu gibi kişilerin büyük tepkisiyle karşılaştı. 'Başlangıçta CHP'nin Toprak Reformu ve dolayısıyla ekonomi politikasına karşı oluşan bu muhalefet hareketi, siyasi bir harekete dönüştü. 1945 yılı Haziranında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın, iktidar partisi olan CHP'nin Meclis Grubuna bir takrir vererek Türk siyasi tarihinde "Dörtlü Takrir" olarak anılan hareketi başlatmışlar, ardından bu muhalif kadro, daha sonra CHP'den ayrılarak 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır (Baytal, 2007: 560-561).

Türkiye çok partili siyasal hayata geçtiği 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiştir. DP oyların % 50'sinden fazlasını alarak mecliste sandalyelerin % 90'ına sahip olmuştur. DP'yi Celal Bayar kurmuştur. Bununla birlikte cumhurbaşkanı olunca genel başkanlığa Adnan Menderes geçmiştir. Demokrat Parti, 1950-60 arasında, 4 hükümet kurmuş ve 1954'e kadar, daha serbest ekonomi, atıl kapasite ve birikmiş sermayenin de etkisiyle, iyiye doğru giderken, 1954 sonrasında, dış borçlanma imkânının daralması, yatırımların imalat sektörü yerine konuta yönelmesi, dış açık ve artan kamu harcamaları, dengeyi bozarak, hızlı bir değişim içinde köyden kente savrulan kitleleri de beraberinde aşağıya çekmiştir (Hatipoğlu vd, 2011: 6-7).

DP'yi iktidara taşıyan kesim olarak tarım burjuvazisi dikkati çekmiştir. Dolayısıyla DP iktidarı sürecinde uyguladığı ekonomi politikalarının, tarım sektörü yararına uygulanan yarı popülist nitelikte politikalar olduğu ifade edilebilir. DP söz konusu bu politikalarını Kore Savaşı'nın ve olumlu iklim koşullarının yarattığı uygun ortam sayesinde 1954 yılına kadar rahatlıkla uygulayabilmiştir. Bu dönemde tarım kesimine yönelik düşük faizli krediler verilmiş, vergi oranları düşük düzeyde tutulmuş ve kendisini iktidara getiren bu kesimi teşvik etmek için birçok ayrıcalıklar tanınmıştır. Türkiye'de 1954 yılından itibaren oluşan bu olumlu havanın tersine dönmesiyle birlikte dış ticaret açıkları artmış ve dışa bağımlılık süreci hız kazanmıştır. Buna rağmen DP iktidarının tarım kesimine yönelik olarak sürdürdüğü popülist politikalar

vazgeçmeyerek bu politikaları devam ettirmesi, iktidar ile tarım burjuvazisi arasındaki çıkar ilişkisini net bir biçimde ortaya koymuştur (Hatipoğlu vd, 2011: 6).

1955 yılında Türk politikasının ana konusu Kıbrıs sorunu olmuştur. İktidar partisi bu konuyu, etkili şoven söylemle kendi eksiklerini kapatmak için kullanmasını bilmiş, muhalefet ise milli mesele olarak addettikleri bu konuyu iç politikanın konusu haline getirmemiştir. Ancak Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşme eğilimine bir tepki olarak 6-7 Eylül'de İstanbul'da başlayan kitlesel olaylar, beklenmedik bir seyir izleyerek sıkıyönetim kararı aldırta DP'nin iktidarını zedelemiştir. Nitekim 10 Eylülde İçişleri Bakanı istifa etmiştir. Sonraki aylarda Menderesin parti içindeki konumu o kadar sarsıldı ki kendi geleceğini belirleyecek kararı Meclis Grubuna bırakmıştır. DP içindeki gayri memnunlar ise, partiden ayrılarak yılın son ayında liberal demokrat çizgisiyle öne çıkan Hürriyet Partisini kurmuşlardır (İnan, 2007: 120).

1956 yılı boyunca süren politik belirsizlik, ülkeyi yeni bir seçime götürdü. Hükümet istikrar sağlamak için eylül başında erken seçim kararını açıklamıştı. 27 Ekim 1957 de gerçekleşen genel seçimlerde DP yine tek başına iktidar olabilecek oyu almıştı. Ancak daha önceki iki seçimden farklı olarak oy oranı % 50 nin altında kalmıştı. CHP ise oylarını bir önceki seçime kıyasla yüzde 5 oranında arttırarak, TBMM deki milletvekili sayısını yaklaşık altı katına çıkarmıştı. Seçim sonrası siyasi baskı ve ekonomik sıkıntı devam etti. Ağustos 1958 de hükümet ekonomide bir istikrar programı uygulamaya girişti. Türk lirası ABD doları karşısında devalüe edilirken, batılı devletlerden istenen kredi sağlandı. Ancak bu çabalar ülke ekonomisi için kalıcı çözümler getiremedi ve etkisi sınırlı kaldı (İnan, 2007: 120).

18 Nisanda kurulan meclis tahkikat komisyonu, muhalefetin kanunu sınırları zorladığına ilişkin DP'nin iddialarını soruşturmak için meclis tahkikat komisyonları kurulması istendi. Tamamen DP'lilerden Kurulu bu komisyonun tarafsız olması çok zordu. Mayıs 1960 ta tahkikat komisyonun incelemeleri orduya yöneldiğinde, ordu içindeki ihtilalci örgütler harekete geçme kararını vermişlerdi. 27 Mayıs sabahı menderesin erken seçim açıklamayı düşündüğü gezisininin Eskişehir'den sonraki durağı Kütahya ya giderken, ihtilalci kurmay Albay Alparslan Türkeş DP hükümetini devirdiklerini açıklayan bildirisini Ankara Radyosundan okudu (İnan, 2007: 122).

27 Mayıs bildirisi incelendiğinde yönetime el koyan ordunun İktisadi düşünce anlamında DP'den farklı düşündüğü söylenemez. Hatta liberal, kapitalist düşünceyi

güvence altına alır niteliktedir. ”Müttefiklerimize komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz birleşmiş milletler anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk’ün ‘yurtta sulh cihanda sulh prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize Sadık’ız. NATO’ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO’ya Bağlıyız’’. (Atay, 2006: 75).

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan ilk seçimlerde; CHP 173, AP 158, YTP 65, CKMP 54 milletvekili kazanmıştır. Bu sonuçlar tek bir partiye iktidar şansı vermemiş ve Türkiye’nin koalisyon hükümetleriyle yönetilmesinin başlangıcı olmuştur 26 Ekim’de yeni meclisin Cemal Gürsel’i Cumhurbaşkanı seçmesinden sonra Cemal Gürsel, seçimleri kazanan CHP’nin genel başkanı İsmet İnönü’yü hükümeti kurmakla görevlendirmiş ve CHP ile AP koalisyonu 20 Kasım’da kurulmuştur (Atay, 2006: 75).

1961 seçimlerinden 1965 seçimlerine kadar 3 koalisyon hükümeti kurulmuştur. 1965 yılında yapılan seçimlerde AP oy oranını % 52’ye çıkararak tek başına iktidara gelmiştir. Bunu takip eden 1969 seçimlerinde de AP tek başına iktidar olacak oy oranına ulaşmıştır. Fakat bu başarı çok uzun ömürlü olmamış 12 Mart 1971 yılında ordunun verdiği bir muhtıra ile AP hükümeti görevden uzaklaştırılmıştır. Bundan sonra 1973 yılında yapılan seçimlere kadar atanmış bir hükümet görev yapmış ve bu seçimleri uzun yıllardan sonra CHP birinci parti olarak kazanmıştır. Fakat almış olduğu % 33 oy oranı tek başına iktidar olmasına yetmediği için MSP (Milli Selamet Partisi) ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Bu koalisyon hükümeti 1974 yılında sona ermiş ve AP’nin liderliğinde sağ partilerden oluşan koalisyon hükümeti 1977 seçimlerine kadar görev yapmıştır (Sezgin, 2010: 143).

1977 seçimlerinde CHP % 41,4 AP ise % 36,9 oy alarak CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16, CGP 3, DP 1, Bağımsızlar 4 milletvekili çıkarırken, hiçbir parti tek başına yeterli çoğunluğu sağlayamamıştır. Hükümeti kurma görevi verilen CHP, 21 Haziran 1977’de bir Azınlık Hükümet’i kurmuş, Cumhurbaşkanı hükümet listesini onaylamış fakat Meclis’te güven oylamasını kaybetmiştir. Bunun sonucunda, 2. büyük parti olarak AP, MSP ve MHP ile birlikte “İkinci Milliyetçi Cephe” hükümetini kurmuş, 21 Temmuz 1977’de göreve başlamıştır. Daha sonra, ülkedeki toplumsal karışıklık, terör, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ve Cumhurbaşkanı’nın seçilememesi, sonuçta 12 Eylül 1980’de 3. askeri müdahaleye yol açmıştır (Atay, 2006: 76).

Seçimlerin sıklığının, siyasal iktidarın uzun dönemli istikrara yönelik ekonomi politikalarına yönelmek yerine, seçimleri yeniden kazanmaya yönelik kısa dönemli ekonomi politikalarına yöneldiği düşünülmektedir. 1970-1980 yılları arasında 12 hükümet iktidar olurken (Erkişi, 2007: 198) bunlardan bir kısmının asker tarafından desteklenenler, bir kısmının da seçimler sonucu kurulan ve farklı görüşlerin bir araya geldiği koalisyon hükümetleri olduğu bilinerek, bu dönemin istikrarlı bir dönem olmadığı anlaşılmaktadır. İktisat politikaları da, kalkınma planları dışında, çıkar ve baskı gruplarının- TOBB, TÜSİAD, işçi sendikaları ve uluslararası kuruluşlar (DB, IMF, OECD) etkileri altında oluşturulmuştur. Dönemin artan oranda rant kollamaya tanık olduğu da bir diğer gerçektir (Hatipoğlu vd., 2011: 17).

İkinci dünya savaşından sonra Türkiye’de ve dünya’da siyasal ve ekonomik alanda büyük değişiklikler yaşandı. Bu değişiklikler savaşın bitiminden itibaren Türkiye’nin ekonomi politikasına yansdı. Ekonomi politikasında yapılan değişiklikler giderek ekonominin kurumsal yapısının düzenlenmesinde ekonominin işleyişinde etkisini göstermekte gecikmedi. Savaştan sonra Türkiye’nin ekonomi politikasında dönüşüme neden olan etkenler yurt dışı etkenler ve yurt içi etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2007: 97).

Yurt dışı etkenler; Sovyetler birliğinin savaştan güçlenerek çıkması kapitalist dünya ile sosyalist dünya arasında bloklaşmayı hızlandırmıştır. Bu gelişmeler Sovyetler birliğinin Türkiye üzerindeki emellerini açığa vurması ile yeni boyut kazanmıştır. Bu gelişme sonrasında Türkiye batı bloku içerisinde yer alma tercihini netleştirmiş ve bu doğrultuda girişimlerde bulunmuştur (Şahin, 2007: 98).

Merkez ülkeleri IMF aracılığıyla kontrol altına almaya çalışan ABD çevre ülkelerini ise çevreleme liberalizmi yoluyla yani komünizmi kuşatma projesi ile kontrol altına almaya çalışmıştır.

1945 sonrasında bilindiği gibi bir taraftan sosyalist blok genişlemekte, diğer taraftan da ulusal kurtuluş savaşları doğrudan sömürgeciliği tasfiye etmektedir. Soğuk savaş olarak da isimlendirilen bu dönemde iki kutuptan birini temsil eden ABD çevreleme liberalizmi denilen bir strateji izlemektedir. Bu stratejiye göre özgür dünyanın temel amacı ‘komünizmin’ güç kazanmasını ve yayılmasını önlemek olmalıdır. Bu bağlamda ağırlıklı olarak kullanılan kaynaklar yardımlardır. Keza ABD tarafından özellikle 60’lı yıllarda çevre ülkelere yapılan askeri yardımlar Sovyetler

birliği merkezli askeri tehdidin gezegen ölçeğinde kuşatılarak etkisiz hale getirilmesini amaçlayan stratejinin temel araçlarından biridir. Dönemin ABD savunma bakanı Robert Mc Namara bu stratejiyi şöyle ifade etmektedir. “Dış yardım programı kendi üniformalı adamlarımızın savaşa girmesini engelleyecek en etkili silahtır” (Aydın, 2003: 33-34).

Türkiye de 1947 kalkınma planı (Vaner planı) ile başlatılan ithal ikamesi yerine ihracatı teşvik sanayi yerine tarım ve kamu kesimi yerine özel kesimi tercih eden liberal dönem 1958 istikrar kararlarının yürürlüğe girmesine kadar hızlı bir şekilde devam etmiştir. İkinci dünya savaşının son bulmasıyla batıyla olan ekonomik ve politik ilişkilerin gelişmesi sonucunda Türkiye batılı ülkelerin önerilerine uygun olarak ekonomi politikalarını değiştirmiştir. Nitekim ABD'nin Türkiye'yi Marshall yardımı kapsamına alarak makineleşmeyi teşvik etmesi, tarımsal üretimi artırma ve karayollarını geliştirerek tarım sektörünü pazara açma politikaları bunun güzel örnekleridir (Karluk, 1997: 210).

1947 Haziranında ABD'den bir iktisat heyeti Ankara'yı ziyaret etti. Heyet başkanının ifadesi ilginçtir. 'Siz kalkınmayı bırakın karayolu yapın!' (Dilipak, 1990: 91) Kurul başkanı Kemal Süleyman Vaner in adı dolayısıyla Vaner planı olarak bilinen 1947 ekonomik kalkınma planı 1948-1952 döneminde tarımsal kalkınmaya öncelik verileceğini ulaştırma imkânlarının geliştirilmesinin tarımdaki gelişmenin ön şart olduğunu, yeni 10.000 km karayolu 1600 km demiryolu ile İstanbul, Samsun Trabzon Ereğli limanlarının yapılmasını öngörmekte idi (Karluk, 1997: 209).

Yurt içi etkenler değerlendirildiğinde; İkinci dünya savaşı yıllarında devletin milli korunma, varlık, çiftçiyi topraklandırma yasaları ile toprak mahsulleri vergisi uygulaması sonucunda geniş halk kitlelerinin yaşam standartları düşmüş ve halkın mevcut siyasi iktidara karşı hoşnutsuzluğu artmıştır. Özellikle çiftçiyi topraklandırma yasaının mecliste görüşülmesi sırasında baş gösteren muhalefet sonucunda Adnan menderes ve Fuat köprülü CHP'den ihraç edilmişlerdir. Bu karara karşı çıkan Refik Koraltan ve Celal Bayar'ın da partiden istifa etmesiyle oluşan muhalefet çok partili hayata geçiş izni verilmesiyle demokrat partiyi kurmuşlardır (Karluk, 1997: 210). Demokrat parti liberal bir iktisat politikasını savunuyordu ve iktidara geldiğinde devletçiliği tasfiye edeceğini, iktisadi kalkınmada liberal, özel sektöre dayalı, tarıma öncelik veren dışa açık, yabancı sermayeyi teşvik eden bir politika izleyeceğini devleti altyapıya yönelteceğini vaat ediyordu. Muhalefet partisinin iktidara yönelttiği eleştiriler

geniş halk kitlelerinde olumlu yankı bulduğu gibi hükümeti de etkiledi. Hükümet bir yandan uyguladığı devletçiliği mahcup bir tarzda savunuyor fakat öte yandan yeni devletçilik adı altında daha farklı, liberal bir iktisat politikası uygulamaya hazırlanıyordu (Şahin, 2007: 979).

Demokrat Partinin, 1951 yılındaki Üçüncü Büyük Kongresinde kabul edilen parti tüzük ve programındaki görüşleri 11 maddeden oluşmaktadır. Bu görüşler, Umumi Prensipler, Adalet İşleri, Milli Eğitim İşleri, Sanayi İşleri, Tekel İşleri, Ticaret İşleri, Orman İşleri, Maliye İşleri, Bayındırlık ve Ulaştırma İşleri, Umumi Sağlık İşleri ve Sosyal Meselelerdir (Takım, 2010: 165).

Demokrat Parti programının, birinci maddesinde partinin kuruluş amacı:

“Siyasi hayatımızın karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadı ile kurulmuştur.” şeklinde ifade edilmektedir (Demokrat Parti Programı, 1952: 47).

Demokrat Parti programında ekonomi ile ilgili görüşleri ise şöyle sıralanmaktadır (Takım, 2010: 165);

- Ekonomik sistem içerisinde sermayenin güven içinde çalışabilmesi için özel teşebbüs ile kamu teşebbüsleri uyum içerisinde ve birbirlerini tamamlayıcı şekilde görev yapmalıdır.

- Kesin zorunluluk olmadığı takdirde piyasalara müdahale edilmemelidir. Bu bağlamda devlete düşen en önemli görev, rekabeti ortadan kaldıran veya rekabeti sınırlandıran faktörleri önlemeye çalışmak olmalıdır.

- Devlet elindeki sınırlı kaynakları tarım sektörüne hasretmek yerine, makineleşme başta olmak üzere, kredi koşullarının iyileştirilmesi, kooperatifleşme, örnek çiftliklerin kurulması, bitki ve hayvan ırklarının ıslahı gibi, çiftçinin üretimini artıracak her türlü teşvik ve yardımın yapılması gerekmektedir.

- Nüfusun büyük bir kısmı tarımla geçimini sağladığı için ekonomik kalkınmanın temeli tarım olarak görülmeli, bu yüzden tarımsal ürünlerin maliyetleri düşürülmeli, iç ve dış pazar koşulları geliştirilmelidir.

- Maliye politikalarının temel amacı denk bütçe hazırlamak olmalı, kaynağı ne olursa olsun cari harcamalar borçlanma ile finanse edilmemeli; üretimi artırmak amacıyla uzun vadeli borçlanmaya gidilebilmelidir.

- Yeni vergiler konulmadan da kamu gelirlerinin artırılabilmesi savunulurken, sosyal adaleti gerçekleştirecek bir vergi sistemi kurularak, vergi adaletini sağlamada bireylerin mali gücüne uygun olan vasıtasız vergiler tercih edilmelidir.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye’de uygulanan ekonomi politikaları incelendiğinde öne çıkan dönemlerden birisi, 1950-1960 arası dönemdir. Bu dönem, müdahaleci bir ekonomik yapıdan, özel teşebbüse öncelik veren, açık ekonomiye geçiş çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir (Takım, 2012: 157). Bu açıdan ilgili dönemde iktidarda olan demokrat partinin iktisadi düşünce anlamında müdahaleci bir yapıdan liberal bir yapıya geçişi sağlayan aktör olması demokrat partiyi önemli kılmıştır.

Demokrat Parti (DP), devletin ekonomik hayata müdahalesini yoğun olarak eleştirmiş, ekonomik kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleşeceğini savunmuştur. Daha iktidarının ilk yıllarında ithalata getirilen kısıtlamalar kaldırılmış, kredi faizleri düşürülerek özel sektörün daha fazla kredi kullanımını teşvik etmiştir. Bu dönemde yabancı sermaye girişini teşvik etmek amacıyla ilk kez yasal mevzuat oluşturulmuş, KİT’lerin özel sektöre devri öngörülmüştür. Başbakan Adnan Menderes’in 30.3.1951 tarihinde TBMM’de açıkladığı İkinci Menderes Hükümeti programında, “Devlet işletmeciliğinin sadece ana sanayiye taalluk eden amme karakteri haiz işlere hasredilmesi ve devlet tarafından kurulmuş işletmelerin peyderpey hususi teşekküllere devrine çalışılacaktır” demektedir. Demokrat Parti, daha önceleri yapılan gereksiz müdahalelerin ekonomik aktiviteyi bozduğunu ileri sürmüş, yabancı sermaye girişini, kamuya ait fabrikaların özel sektöre devrini öngörmüş, kısaca liberal bir politikayı savunmuştur. Çok partili rejime geçiş siyasi yapıda olduğu gibi, ekonomik yapıdaki değişimleri de beraberinde getirmiş, geçmiş yıllarda yaşanan ekonomik durgunluk, yüksek oranlı işsizlik ve diğer ekonomik nedenler, 1923’lerden beri devam eden tek partili hükümetin, 1950 yıllarda düşmesine neden olmuştur (Takım, 2012: 159).

Kuruluş yıllarından itibaren, liberal ekonomi esasına dayanan Türkiye ekonomisinde, devletçilik mi yoksa özel kesim mi ikilemiyle hemen hemen her dönemde karşılaşıldığı ve değişmeyen şeyin dış yardım, kredi ve yabancı sermayeye ılımlı bakış açısı olduğu görülmektedir. İşte, savaş sonrasında da, döviz bolluğundan

yararlanmak ve ithalatın da bu şekilde rahatça serbest hale geldiği, bu nedenle, ne yazık ki ilerleyen yıllarda, dış açığın da kronikleştiği süreç başlamıştır. Devletçiliğin ve kamu yatırımlarının yeni çok partili siyasi hayatta sınırlandırıldığı ve sanayi yatırımları yerine, artan oranda ulaştırma yatırımlarıyla, iç ve dış ticarete serbestleşmenin amaçlandığı, özel kesimin teşvik edildiği süreçte, ABD yardım çevrelerinin ısrarları ve Demokrat Parti'nin özelleştirmeyi kesin vaadine rağmen bu, gerçekleşmemiştir (Kepenek ve Yentürk, 1996: 85).

Demokrat Parti, 1950-60 arasında, 4 hükümet kurmuş ve 1954'e kadar, daha serbest ekonomi, atıl kapasite ve birikmiş sermayenin de etkisiyle, iyiye doğru giderken, 1954 sonrasında, dış borçlanma imkânının daralması, yatırımların imalat sektörü yerine konuta yönelmesi, dış açık ve artan kamu harcamaları, dengeyi bozarak, hızlı bir değişim içinde köyden kente savrulan kitleleri de beraberinde aşağıya çekmiştir (Hatipoğlu vd, 2011: 7).

Savaş sonrası sıkıntılarının giderilmesi ve dış yardımın artması ile Türk ekonomisi dinamik bir döneme girmiştir. İthalat bolluğu ve dış yardım, tarımda makineleşme, bunun etkisiyle ekim sahasının hızla genişletilmesi, iyi ürün yıllarının birbirini kovalaması ve Kore Savaşının yarattığı yüksek dünya konjonktürü yardımıyla ekonomide hızlı bir gelişme başlamıştır. 1950 -1953 dönemi Türk Ekonomisinde büyük canlılık ve bolluk dönemidir. Elindeki ürün fazlasını ihraç edecek yer bulamayan Türkiye'ye dünyanın belli başlı zahire ambarlarından biri olmaya aday bir ülke olarak bakılmaktadır. Dönemin ilk yıllarında hızla artan yatırımlar, tarımdaki büyük ürün artışı ve dış yardımlarla karşılanıyordu. Milli gelirdeki sıçrayış esas olarak tarımsal üretimden doğmakta idi. Fakat dönemin ortalarına doğru ekilebilir toprakların sınırlarına varılması ile dar boğazlar kendini gösterdi; zorlamalar, enflasyona, gittikçe büyüyen dış ödemeler açığına yol açtı ve sonunda ekonomi dengeden çıktı. Bu yılların ekonomi politikası da önceki dönemlerdekinden değişiktir. İlk yıllarda gerek iç, gerek dış piyasada çok liberal bir tutum gösteren iktisadi politika, darlıkların ve sıkıntıların ortaya çıkması ile gittikçe kontrole doğru sürüklenmiştir. Dönemin sonuna doğru ekonomi ancak günden güne alınan geçici tedbirlerle ayakta durabilen, dengesiz ve güçsüz bir duruma düşmüştür (BBYKP, 1963: 11).

1960 darbesinden sonraki ekonomik gelişmelere bakıldığında dayanıklı tüketim malları sanayi kurulmuş, ülkeye yabancı sermayenin girişi artmış ve DP iktidarı

döneminde filiz halindeki sanayi ve banka sermayesi monopol haline gelmeye başlamıştır. Sanayideki gelişme montaj sanayi biçimde şekillenmeye başlamıştır. Ancak, montaj sanayi biçiminde ortaya çıkan sanayileşme, Türkiye'nin giderek ithal ürün bağımlısı hale gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle devletçilik dönemindekine benzemeyen bir şekilde, bu dönemdeki ithal ikameci sanayileşmenin yeni özelliği gereği, Türkiye sanayi üretimi arttıkça ithalatı da artan bir ülke durumuna gelmeye başlamıştır (Erkişi, 2007: 166). Türkiye de bilinçsiz bir şekilde uygulanan ithal ikamesi politikası sonucunda negatif ithal ikamesine yol açmış ve bir birimlik ithal ikamesi için, daha fazla ithalat yapılmıştır. Böylece ithalatta bağımlılık artmış ve üretimde kapasite kullanım oranı % 50'lerin altına düşmüştür (Karluk, 1997: 217). Öyle ki, sanayi üretiminin ithal girdileri toplam ithalatın ana unsurları haline gelmeye başlamıştır. Bu durumun olumsuz etkileri 1977-1980 kriz konjonktüründe açığa çıkmıştır. Döviz kıtlığı, ithalatın yapılmasının önünde engel iken, ithalatın yapılamaması kapasite kullanım oranlarının düşmesine sebebiyet vermiştir. Dışa bağımlı hale gelen Türkiye Ekonomisi, ithalatın yapılamaması durumunda üretimin azalmasına neden olacak bir düzeye ulaşmıştır. 1970'lerde döviz darboğazı nedeniyle ithalatın yapılamaması ve üretimin azalması yani imalat sanayinin durması bunun en somut ve belirgin sonucudur (Erkişi, 2007: 166).

Türkiye ekonomisinde 1963-1970 döneminde istikrar içinde büyüme bakımından oldukça başarılı bir performans göstermiştir. Bu dönemde büyüme hızı yılda ortalama % 6,5 dolayında gerçekleşirken, yıllık enflasyon oranı ortalama % 5,5 dolayından kalmıştır. Halkın refah seviyesinde yılda ortalama yaklaşık % 3,8'lik bir iyileşme olmuştur. Ancak diğer ekonomik ve sosyal göstergeler dikkate alındığında aynı olumlu değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir (Şahin, 2007: 180).

Türkiye 1960'lı yılların sonuna doğru büyük bir ekonomik darboğazla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde ödemeler dengesi açığı ile bütçe açıklarının artması, para arzındaki ve banka kredilerindeki artış enflasyonun şiddetlenme eğilimine girmesi ve Türk parasının aşırı değerlenmesi vb. gelişmeler ekonomik krizin göstergeleri olarak kabul edilmiştir. 1974 yılına gelindiğinde dünyada yaşanan petrol krizi ülkemizde de etkisini göstermeye başlamıştır. Aynı dönemde yaşanan Kıbrıs barış harekâtının da etkisiyle ülkemiz yine bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır (Yıldız ve Güngör, 2012: 240).

Türkiye ekonomisi, 1963-1970 döneminde istikrar içinde kalkınma (büyüme hızı ortalama % 6,5, enflasyon yılda ortalama % 5,5) modelinden, özellikle 1970'li yılların ortalarından sonra uzaklaşmaya başlamıştır. 1971-1977 dönemindeki yıllık ortalama enflasyon oranı yıllık % 18'i aşmıştır. 1970'li yılların ilk yarısında dünya petrol fiyatlarında meydana gelen artışı Türkiye, başlangıçta tüketici fiyatlarına yansıtmemiş ve farkı Hazine'den ödemiştir. Petrole dayalı ucuz enerji politikası, Dünya Petrol şokundan sonra iflas etmiştir. 1972 yılında toplam ithalatın ancak % 10'unu petrol ve petrol ürünleri ithalatından oluşurken, 1974'te bu oran % 20, 1976'da % 21,5, 1978'de % 30,5 ve 1980 yılında da % 47,1'e yükselmiştir. 1978 ve 1979 yıllarında döviz darboğazı sebebiyle petrol ithalatı zorunlu olarak kısıtlanmış, bu durum ekonominin felç olmasına yol açmıştır (Karluk, 2010: 911). Yaşanan bu krizlerin temelinde bakıldığında Türkiye Ekonomisinin 1977 yılından itibaren ekonomik kriz konjonktürüne girmesi, II. Savaş sonrasında başlayarak bu tarihe kadar ki süre içerisinde uygulanan içe yönelik, ara ve yatırım malı, teknoloji ve bu nedenle de döviz bağımlılığı temelinde dışa bağımlı bir ithal ikameci politika uygulaması sonucunda ortaya çıkmıştır (Erkişi, 2007: 168).

1979 yılına gelindiğinde ikinci petrol krizi ortaya çıkmış ve OPEC üyeleri, petrol fiyatını 1979'da ve 1980'de ikinci kez % 150 oranında artırmıştır. Bu gelişme zaten ekonomik kriz içinde olan Türkiye'de büyük bir ekonomik çöküntü yaratmıştır. Nitekim bu dönemde işsizlik oranı % 26'lara ulaşmıştır. Bu gelişmeler sonucu 1979 yılında IMF ile tekrardan yeni bir stand-by anlaşmasını uygulamaya koymuştur (Yıldız ve Güngör, 2012: 240).

Kısacası izlenen yanlış sanayileşme stratejileri dolayısıyla ara ve yatırım malı üreten sanayi dallarının kurulamaması sebebiyle ekonominin döviz talebi artmış ve mevcut döviz arzıyla bu talebin karşılanmaması ekonominin büyük bir döviz darboğazıyla karşılaşmasına yol açmıştır. Bu darboğazı genişletmek amacıyla 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide köklü dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe koymuşlardır (Karluk, 1997: 218).

1960/1980 dönemi Türkiye için içe dönük ithal ikamesine ağırlık veren, dışa karşı korumacılığın devam ettiği bir dönem olmuştur (Kırcı, 2006: 91).

3.1.1.3. 1950-1980 Dönemi Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Maliye Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

İlgili dönemin politik konjonktür dalgalanmaları dönem içinde yapılmış olan millet vekilliği genel seçimleri çerçevesinde değerlendirileceğinden ele alınan göstergelerin seçim ilişkini açıklamak gerekmektedir.

Enflasyon oranları vatandaşın alım gücünde yarattığı değişim nedeniyle seçim öncesi ve seçim döneminde etkili bir araçtır. Ya da seçimi kaybetmemek adına kontrol edilmesi gereken bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Teori çerçevesinde bakıldığında seçime hazırlanan hükümet açısından seçim öncesi ve seçim döneminde düşük enflasyon beklenmektedir.

İşsizliğin azaltılması hem ekonomik hem de sosyal anlamada önemli bir durum olarak karşımıza çıkmakta, seçim dönemlerinde işsizliğin azaltıldığı ya da bu vesileyle toplumsal bir huzurun sağlandığı düşüncesiyle, gelir durumunun arttırılması seçmen tercihinde etkilidir. Teoriye göre seçim öncesi ve seçim dönemlerinde işsizlik oranlarında diğer yıllara göre azalma beklenmektedir.

Ülkede doğal bir ekonomik büyüme olmasının yanında seçim öncesi dönemde yapay bir büyüme yaratıldığı ya da seçime yönelik politikalarla ekonomide büyüme sağlanması büyümede ki değişimi incelemeyi gerekli kılmıştır. Teoriye göre ise seçim öncesi ve seçim yılında ekonomik büyüme seçim sonrası yılda ise küçülme beklenmektedir.

Kamu harcamaları ile seçimler arasında güçlü pozitif ilişki söz konusudur. Hükümetler seçim dönemlerinde kamu harcamalarını hızla artırıp, iktidar güçlerini oylarını maksimize etme yönünde kullandıklarını gösteren bir sonuç ortaya çıkmaktadır. (Sezgin, 2007: 150). Bu sonucu; kamu harcamaları ekonomik ayrıma göre sınıflandırıldığında seçim uygulamalarını görebilmek daha açık olmaktadır. Bu açıdan cari, yatırım ve transfer harcamaları hükümetlerin seçim için en etkili alt araçları olarak ön plana çıkmaktadır.

Bütçe açığı ile seçimler arasında negatif yönlü ilişki beklenmektedir. Çünkü iktidardaki hükümetler kamu harcamalarını artırırken bunun vergilerle hemen finansmanı yoluna gitmeyi istemeyeceklerdir. Vergilerdeki artışlar seçmenlerin tercih

ettiği bir durum değildir. Bu nedenle bütçe açığının konjonktürel politik dalgalanma söz konusuysa artması beklenmelidir. (Sezgin, 2007: 151).

İktidarların iktidar gücünü kullandıkları en önemli araçlardan bir diğeri de vergilerdir. Kamusal ihtiyaçların karşılanmasında finansman kaynağının tartışmasız en önemlisi ve en büyüğü vergilerdir. Vergiler seçmenlerin ödemeyi çok sevmedikleri bir olgudur. Bu nedenle hükümetler seçim öncesinde vergilerle hiç oynamamakta ya da vergi indirimlerine gitmektedirler ve seçim sonralarında, artan bütçe açığını kapatmak üzere vergi artırımına gitmektedirler (Sezgin, 2007: 152). Ancak Sezgin (2007) 1950-2000 yılları arasını değerlendirdiği çalışmasında; Yapılan tahminler neticesinde vergiler ile seçimler arasında sistematik bir ilişkiyi destekleyen sonuçlar görülmemiştir. Vergiler seçimlerden bağımsız bir değişken olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum vergi artırımının ya da indirimlerinin etkilerinin hemen görülmemesi, belli bir gecikmeyle ortaya çıkması nedeniyle tahminlerde yakalanmamış olmasıyla açıklanabilir. Vergiler politikacıların hemen kullanabilecekleri, çabuk reaksiyon veren değişkenlerden değildir.

3.1.1.3.1. (1950 - 1954 - 1957) Genel Seçimlerinin Analizi

Tablo 5: Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (1950-1958) (%)

Yıl	Enf. Oranı (%)	İşsiz. Oranı (%)	Kamu Har. (%)	GSMH (1987F.) (%)	Ekonomik Ayrıma göre Konsolide Bütçe harcamaları			Parti kanadı	İktidardaki parti
					Per. Har. (%)	Cari Har. (%)	Yat. Har. (%)		
1950	-9,10	1,40	-6,68	9,30	14,07	18,33	9,47	SAĞ	DP
1951	12,20	1,70	8,45	12,70	-4,43	22,67	-4,11		
1952	-0,60	1,80	41,36	12,00	-0,96	16,15	-2,03		
1953	0,80	2,80	2,00	11,30	3,09	31,24	30,65		
1954 S	12,00	3,10	11,81	-3,00	-9,41	-8,35	-30,1	SAĞ	DP
1955	13,90	3,00	29,01	7,80	26,77	38,14	17,6		
1956	16,20	3,10	5,38	3,20	1,16	-8,47	-1,39		
1957 S	17,70	2,70	19,39	7,90	-7,39	12,98	7,54	SAĞ	DP
1958	19,50	2,80	19,55	4,40	-9,73	0,17	10,22		

Kaynak: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995), S.5, 1995:79., Erkişi, K., (2007,) Seçim Çevrimleri Teorileri Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme (1950-2006) ,Doktora Tezi ,İstanbul

S-Seçim yılları, Genel seçimler 2 Mayıs 1954 ve 27 Kasım 1957 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir

1950 yılı, öncesindeki yıllar itibariyle değerlendirilmesi gerektiğinden tabloda olmamakla beraber verilen parametrelerde enflasyon, kamu harcamaları, bütçe harcamaları, para arzı açısından değerlendirildiğinde seçim ekonomisi uygulamalarının olduğu söylenebilir.

Dönemin ilk seçimi olan 1950 seçiminde personel, yatırım ve transfer harcamalarının her üçünde de artış görülmekle beraber, Özellikle personel ve yatırım harcamalarında önemli artışlar gözlenmektedir. Fakat bu artışları seçim ekonomisine yönelik artışlar olarak değerlendirmek, seçim tarihi ile mali yıl başlangıç ayı arasındaki iki aylık süre nedeniyle zor gözükmektedir. Bu itibarla, seçimden önceki yıl olan 1949 yılı önemli hale gelmektedir. Bu yılda, personel giderleri ve yatırım giderlerinde sırasıyla % 6,8 ve % 34,7 gibi önemli oranda artış görülürken, transfer harcamalarında % 2,14'lük hafif bir artış gözükmektedir. Buna göre özellikle personel ve yatırım harcamalarının politik amaçlarla yönlendirilmiş olduğu sonucuna ulaşılabılır (Atay, 2006: 70).

Tablo incelendiğinde; 1954 seçimlerinden bir yıl önce, 1953'de, % 0,80 iken, 1954 seçimlerinde bu oran 11,20 puan artarak %12,0'a yükseldiği, seçimlerden sonraki yıl 1955'de 1,9 puan daha yükselerek % 13,9'a ulaştığı ve 1956'da ise enflasyon oranının 2,3 puan daha artarak, % 16,2'ye yükseldiği görülmektedir. Seçimlerden önceki yıl ve seçim yılında enflasyon oranında artış olduğu, seçimlerden sonra ise, düşmeyerek, artmaya devam ettiği görülmektedir. Enflasyonun seçim öncesi dönemde düşük olması seçim sonrası dönemde ise artması seçim uygulamalarına işaret edeceğinden, bu durumun seçim uygulamaları öngörüsü ile örtüşmemesi bu seçim için enflasyonun üzerinde bir uygulama vermemektedir.

İşsizlik oranının 1952- 1954 arasında sürekli artış eğiliminde olduğu, seçimlerden sonraki yılda ise kısmen düştüğü görülmektedir. İşsizlik oranının 1954 seçim dönemindeki bu değişimin seçim ekonomisi öngörüsü ile örtüşmemektedir.

Kamu harcamalarının oransal değişimine bakıldığında; 1954 seçimlerinden bir yıl önce, 1953'de, % 2 artarak, 1954 seçim yılında ise % 11,81 oranında artarak 1954 seçimlerinden bir yıl sonra, 1955'de ise kamu harcamaları % 29 artarak, seçim öncesi ve sonrası dönemde Hükümetlerin seçimler öncesi istihdam politikaları uygulama ve gözle görülür alanlarda yatırım yapma eğilimlerinden varsayımla ele almış olduğumuz personel yatırım ve transfer harcamaları incelendiğinde Personel, yatırım ve transfer

harcamalarında önemli oranda düşüşler görmektedir. Bu seçimin erken seçim niteliği taşıması iki aylık gibi kısa bir sürede seçim ekonomisine yönelik konsolide bütçe giderlerinin kullanılması için yeterli bir süre değildir. Bu nedenle 1953 yılına bakıldığında, personel giderlerinde % 3,08; yatırım giderlerinde % 31,2; transfer giderlerinde ise % 30,7 gibi önemli oranda artışlar görülmektedir. Bu şekildeki artış, seçimden önceki yılın bütçesinin popülist amaçlarla kullanılmış olabileceğinin önemli bir ipucunu vermektedir. Ayrıca, seçim sonrası yıl olan 1955'te her üç harcama kaleminde de artışların görülmesi, seçim vaatlerinin yerine getirilmesi olarak yorumlanabileceğinden seçim ekonomisi uygulamalarını destekler niteliktedir.

Çalışmamızda değinmemekle birlikte özellikle 1980 öncesi dönemde tarım ağırlıklı bir ekonomik yapısı olan Türkiye'de seçim ekonomisi uygulamaları tarım kesiminde görülmektedir. Genel politika anlamında tarımsal destekleme fiyat politikalarıyla seçim dönemlerinde harcamalar yaparak kamu harcamalarında artışlar meydana gelmiştir. Ancak bu destekleme fiyat politikalarının gelişimini transfer harcamaları içinde görmek mümkündür.

Enflasyon oranı incelendiğinde; 1957 seçimlerinden önceki yıl enflasyon oranı % 16,2 iken seçim yılında 1,5 puan artarak % 17,7'ye yükselmiş ve seçimlerden sonra ise artış eğilimini sürdürerek % 19,5' e ulaşmıştır. 1955 ile 1959 yılları arasında enflasyon oranında sürekli bir artış eğilimi olduğu görülmekte ve enflasyon oranının 1957 seçim dönemindeki bu değişimleri seçim ekonomisi varlığını destekler nitelikte değildir.

İşsizlik oranı değişimi incelendiğinde; 1957 seçimlerinden bir yıl önce, 1956'da işsizlik oranı % 3,10 iken, seçimlerin yapıldığı 1957'de bu oran % 2,70'e düşmüş ve seçimlerden sonraki yıl olan 1958'de ise yeniden yükselerek % 2,80'e ulaşmıştır. Küçük te olsa seçim öncesi gerçekleşen bu artış seçim yılında azalma seçim ekonomisi varlığını destekler niteliktedir.

1957 seçimlerinden bir yıl önce; 1956'da, kamu harcamalarının bir önceki yıla göre % 5,4 arttığı ve 1957 seçim yılında ise yaklaşık % 19,4'lük bir artış sağlaması seçim ekonomisi varlığını destekler niteliktedir.

1957 seçim yılında, yatırım harcamalarında % 12,9'luk ve transfer harcamalarında % 7,5'lik bir artış görülürken, personel harcamalarında % 7,4'lük bir azalış görülmektedir. Personel harcamalarında % 7,4'lük düşüş, 1957 seçimlerinin erken

seçim olma nitelinden kaynaklanmış olabilir. Transfer harcamalarındaki bu artış ise, erken seçim kararının verildiği ay ile seçimin yapıldığı ay arasındaki 5 aylık sürede seçmenlerin miyopluğundan yararlanmak için en uygun harcama kalemi olarak değerlendirilmiş olabilir. Yatırım harcamalarından bu dönemde politik amaçlı yararlanılmadığı yönünde bir değerlendirme de yapılabilir (Atay, 2006: 70-71).

3.1.1.3.2. (1961-1965-1969-1973-1977) Yılları Genel Seçimlerinin Analizi

1950-1960 dönemindeki gibi, 1961-1980 döneminde de mali yıl Mart ayında başlamaktadır. Bu dönemde 1961, 1965, 1969, 1973, 1977 milletvekilliği genel seçimleri yapılmış ve 1977 seçimleri hariç, bu dönemde seçimler Ekim ayında gerçekleştirilmiştir. 1977 seçimleri ise Haziran ayında yapılmıştır. Buradan hareketle, 1977 seçimleri hariç, mali yıl başlangıç ve seçim tarihleri arasında 7 aylık bir sürenin bulunması nedeniyle, bu süre içerisinde seçim ekonomisine yönelik olarak konsolide bütçenin kullanılabilmesi olanak dahilindedir. 1977 seçimi ise, Haziran ayında yapılmış ve bir erken seçim niteliği taşımaktadır. 1977 seçimleri normal olarak 1977 yılının sonlarına doğru yapılması gerekirken, seçim ayı öne alınarak Haziran ayında yapılmıştır. Bu nedenle, 1977 seçimleri değerlendirilirken, mali yıl ile seçim tarihi arasındaki 3 aylık süre seçim ekonomisinin uygulanmasına yönelik yetersiz gözükebile, hükümetin 1977 yılı bütçesini hazırlarken 1977 yılında yapılacak seçimi dikkate alması olanak dahilindedir (Ataç vd., 2001: 43-48).

Tablo 6: Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (1960-1980) (%)

Yıl	Enf. Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GSMH Artış (%)	Kamu Har. Değişim (%)	Cari harcamalar			Parti kanadı	İktidar Partisi
					Per. Har. (%)	Yat. Har. (%)	Trans. Har. (%)		
1959	23,10	2,80	4,10	35,18	20,03	12,48	-6,36		
1960	1,30	2,80	3,40	8,80	4,64	31,38	34,14		
15.10.1961,s	0,50	3,10	2,00	55,51	46,76	9,8	17,23	*	*
1962	2,90	3,40	6,20	-19,90	4,66	12,5	26,05		
1963	3,60	3,30	9,70	28,60	9,39	9,31	25,16		
1964	-1,00	3,50	4,10	15,42	9,47	1,58	5,96		
10.10.1965,s	5,40	3,60	3,10	7,05	1,7	4,39	-8,8	Sağ	AP
1966	7,10	3,60	12,00	19,05	8,82	14,83	11,44		
1967	6,60	4,70	4,20	17,63	2,22	0,96	3,02		
1968	2,50	5,10	6,70	5,10	7,7	13,91	21,29		
12.10.1969,s	8,30	5,80	4,30	19,06	-2,91	4,15	42,67	Sağ	AP
1970	9,50	6,30	4,40	29,46	27,9	-5,47	-6,76		
1971	17,00	6,60	7,00	40,78	19,23	-2,16	10,67	*	*
1972	15,50	6,20	9,20	10,05	7,75	1,44	39,05		
14.10.1973,s	21,00	6,60	4,90	26,25	-17,96	34,86	-1,48		
1974	26,90	7,10	3,30	20,98	-6,8	4	9,12		
1975	11,40	7,40	6,10	46,87	66,86	13,75	74,71		
1976	17,30	8,70	9,00	35,72	14,53	36,24	23,43		
05.06.1977,s	28,50	9,80	3,00	54,94	7,59	27,92	35,56	Sağ	AP
1978	53,60	9,80	1,20	44,76	3,34	-	2,17		

Kaynak: www.tuik.gov.tr, www.dpt.gov.tr, www.bumko.gov.tr, Adreslerindeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır. *Askeri dönem.

1961 yılındaki veriler seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; enflasyon oranındaki seçim yılı öncesi başlayan azalış seyri seçim sonrası yılda artış göstermiştir. Bu durum politik konjonktür teorisi varsayımlarıyla uyusmaktadır. İşsizlik verilerini değerlendirildiğinde seçimden önceki yıla göre bir teoriye göre azalış olması beklenirken artış sürmüştür. Bu durum seçime yönelik bir etkinin olmadığını göstermektedir. GSMH hasılayı değerlendirdiğimizde teoriye göre seçim öncesi dönem de artış seçim sonrası dönemde azalış ya da durgunluk olması beklenirken 1961 yılı seçim dönemi incelendiğinde teorinin aksine seçim yılına kadar azalma seçim yılından sonra artış sergileyerek teoriyle uyusmamaktadır. Çalışmanın esas konusunu içeren kamu harcamalarını değerlendirdiğimizde seçimden önceki yıla oranla önemsenecek miktarda bir artış sergileyerek seçimden sonraki yılda ise artış nispetinde bir azalma olmuştur. Bu durum seçim ekonomisi varlığını gösterir niteliktedir. 27 Mayıs 1960 tarihinde Cemal Gürsel başkanlığında Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetime el koymuş ve 15 Ekim 1961 seçimlerine kadar, iktidarı elinde bulundurmıştır, bu yüzden 1961 yılı seçimlerine MBK yönetiminin iktidarı döneminde gidilmiş olması 1961

seçimlerine yönelik seçim ekonomisi uygulamalarını zayıflatır niteliktedir. Diğer taraftan ilgili yılda cari harcamalarda görülen kamu harcamaları ve cari harcamalardaki aşırı artış ve azalışlar da oylarını maksimize etmek ve kalıcı olmak isteyen bir iktidarın istemeyeceği bir durumdur.

1965 yılındaki veriler seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; enflasyon oranındaki değişmelere bakıldığında seçim öncesi dönemde azalma görülse de seçim sonrası dönemde artışını sürdürmüştür. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. İşsizlik oranları açısından değerlendirildiğinde de 1965 yılı verileri seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Seçim dönemi GSMH açısından değerlendirildiğinde 1963 yılından sonra büyüme azalış eğilimi göstermiş ve seçim sonrası dönemde artış eğilimi göstermiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Kamu harcamalarını değerlendirildiğinde 1963 yılından itibaren oransal olarak azalış eğilimi göstermiş ve seçim sonrası dönemde artış sergilemiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Aynı şekilde kamu harcamalarına cari harcamalar açısından bakıldığında seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Fakat seçim sonrası dönemdeki oransal artışlar İktidarda olan Adalet Partisinin seçim vaatlerini yerine getirilmesi olarak değerlendirilebilir.

1969 yılındaki veriler seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, seçimlerden önceki dönemde enflasyon oranında düşme olduğu görülmüş seçim yılı da dahil olmak üzere enflasyon oranı bir sonraki seçim yılına kadar artış eğilimini sürdürmüştür. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. İşsizlik oranını değerlendirildiğinde işsizlik oranındaki artış eğilimi seçim ekonomisiyle örtüşmemektedir. GSMH'deki büyüme oranı değerlendirildiğinde seçim yılı öncesi GSMH'de artış gözlenirse de seçim döneminde ve seçim sonrası dönemde azalış gözlemlenmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

Kamu harcamalarındaki artış açısından bakıldığında seçim öncesi dönemde artış oranı % 5,10'dan seçim yılında % 19,06 seviyelerine çıkmış ve bu artış seçim yılı sonrasındaki dönemde de artmıştır. Seçim öncesi dönem itibariyle bakıldığında seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmekle birlikte teoriye göre seçim yılı sonrasındaki dönemde kamu harcamaları oranında azalış beklenmektedir. Bu açıdan seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmemektedir. Yıllar arasındaki kamu harcamaları artış oranı

ortalamasına göre değerlendirdiğimizde ise seçim ekonomisi varlığı gözlenmektedir. 1969 yılı seçimleri adalet partisinin ikinci kez tek başına iktidara geldiği seçim yılı olarak değerlendirildiğinde önceki dönemde iktidarda olması sonraki dönemde iktidara gelebilme şansını seçilebilme araçlarını elinde tutabiliyor olmasından dolayı arttırmaktadır. Bu durumda ekonomik araçların seçim ekonomisi açısından etkin kullanılmasını göstermektedir. Seçim yılını cari harcamalar açısından değerlendirildiğinde personel harcamalarında % 2,9'luk bir azalış görülürken, yatırım harcamalarında % 4,2'lik azalış, transfer harcamalarında ise % 42,7'lik bir artış görülmektedir. Burada transfer harcamaları artış oranı itibariyle önem kazanmaktadır. Bu artış oranını Adalet Partisinin ücret ve maaşlar konusunda seçim vaatlerini yerine getirmesi olarak yorumlamak mümkündür.

1973 yılındaki veriler seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, seçimlerden önceki yılda düşme eğiliminde olan enflasyon oranı seçim yılı ve seçim sonrası dönemde artış eğilimini sürdürmüştür. Bu durum seçim ekonomisi teorisiyle örtüşmemektedir. İşsizlik oranı incelendiğinde seçim öncesi yılda oransal olarak 0,40'lık bir azalma olmasına rağmen seçim yılı ve sonrası dönemde işsizlik oranındaki artış devam etmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. GSMH'deki duruma baktığımızda seçim öncesi dönemde % 9,20' lik bir artış olmasına rağmen büyüme oranı seçim dönemi ve sonrası dönemde büyüme oranında oransal bir küçülme yaşayarak % 3,30 bir büyüme seviyesine düşerek seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

Kamu harcamalarındaki değişim incelendiğinde 1973 seçimlerinden önceki yıl kamu harcamaları bir önceki yıla göre % 10,05 oranında artarak seçim yılında ise % 26,57 artarak seçim sonrası dönemde ise % 20,98' lik bir artış sağlayarak bir önceki yıla göre azalış meydana gelmesi seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmektedir. Fakat 1973 yılı seçimlerini 12 Mart 1971 yılında yapılan askeri muhtıra çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Muhtıra sonrası I. ve II. Erim hükümetlerinden sonra dönemin 3.kabinesi Ferit Melen tarafından kurulmuş bütçe AP, CHP ve MGP den oluşan Melen Hükümeti tarafından hazırlanmıştır. Seçim yılında ise görev alan hükümet, Talu'nun başkanlığındaki AP, CGP hükümetidir (Atay, 2006: 81). Seçim öncesi dönemin askeri vesayet altında geçmesi hazırlanan bütçelerin seçim yılları gözetilerek hazırlanması ihtimalini düşürmektedir. Cari harcamalar incelendiğinde de dönemin olağan dışı bir

dönem olduğu görülmektedir. Personel harcamalarında % 18'lik, transfer harcamalarında % 1,5'lik azalış görülürken; yatırım harcamalarında % 34,9'luk bir artış görülmektedir. Bu durumda hükümetin kısa vadeli oy getirecek etkilemelerden ziyade uzun vadeli sonuçlar doğuracak yatırım harcamalarını tercih ettiğini göstermektedir.

1977 yılındaki veriler seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; enflasyon oranları 1975 yılından itibaren artış eğilimini seçim sonrası yılda dahil azalmadan artışını sürdürmüştür. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. İşsizlik oranları değerlendirildiğinde de seçim öncesi dönemden başlayarak seçim sonrası döneme kadar işsizlik oranları artarak devam etmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmemektedir. GSMH'deki değişimler incelendiğinde seçim öncesi dönemden başlayarak seçim sonrası döneme kadar azalışı sürdürmüştür. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarını desteklememektedir.

1977 yılı kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yıl 1-kamu harcamaları artış oranı % 35,72 artış göstermiş seçim yılında ise % 54,94 oranında artış göstermiş seçim sonrası dönemde ise seçim yılı artış oranına kıyasla % 44,76'lık bir azalma ile seçim ekonomisini destekler niteliktedir. Cari harcamalar açısından seçim dönemi değerlendirildiğinde personel, yatırım, transfer harcamalarında seçimden önceki 2 yıllık dönemde önemli artışlar olmuş ve seçim sonrası dönemlerde özellikle yatırım ve transfer harcamalarında önemli derecede azalmalar olmuştur. Bu durum seçime yönelik uygulamaların olduğunu destekler niteliktedir. 1977 yılı seçimlerini değerlendirirken bütçe yapım sürecini de göz ardı etmemek gerekmektedir. 1977 yılı seçimleri erken seçim niteliği taşımaktadır. Mali yıl başlangıcı ile seçim arasında 3 aylık bir dönem bulunmaktadır. Bu dönemde de konsolide bütçe açısından bakıldığında başlangıç harcamaları yoluyla seçime yönelik etkiler oluşturulabilir.

Seçim dönemlerine dair genel bir değerlendirme yapıldığında 1961 yılı enflasyon oranları ve kamu harcamalarında seçim uygulaması görülmekte ancak 1965 ve 1969 seçimlerinde ele alınan verilerde seçim ekonomisi uygulaması görülmemektedir. 1973 ve 1977 yılları seçimlerinde kamu harcamalarında seçim ekonomisine yönelik etkiler gözlemlenmektedir.

3.1.2. 1980-2012 Döneminin Değerlendirilmesi

3.1.2.1. 1980-2012 Dünyanın Politik ve Ekonomik Durumunun Değerlendirilmesi

Dünya genelinde 1960'lı yıllarda başlayan devletleştirme hareketleri 1980'li yıllarda yerini liberal politikalara bırakmış, kaynakların etkin kullanımı ve özel girişimlerin daha fazla kar elde etme güdüsüne bağlı olarak ortaya çıkan uluslararası rekabete dayalı üretim politikaları küreselleşme olgusunu gündeme getirmiştir (Akan vd., 2008: 111-112). Tüm dünyada 1970'lerin sonunda ve 1980'lerde liberal iktisat politikalarının yeniden revaç bulduğu, buna koşut olarak devletin ekonomiden büyük ölçüde el çektiği ve özel sektörün önünün özelleştirmelerle açıldığı bir süreç yaşanmıştır. Küreselleşmenin de büyük ölçüde hızlandığı bu sürece liderlik edenler ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher yönetimleri olmuştur. Batı'nın kendini merkeze koyarak tüm dünyaya âdeta dayattığı bu model tüm dünyaya en ideal ve aynı zamanda da kaçınılmaz, tüm insanlık tarihinin gelebileceği son nokta, tarihin sonu olarak sunulmuştur. Bunun dışında kalan toplumlar ve rejimler tarih dışı olmakla itham veya yok olmaya mahkûm olmakla tehdit edilmişlerdir. Zira süreç 1980'lerin sonunda "onları haklı çıkaracak şekilde" Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve buralardaki sosyalist ve komünist rejimlerin "yıkılarak" yerlerine Batı'nın öngördüğü tarzda "serbest piyasa ekonomisi" ve "liberal demokrasilerin kurulmasına" tanıklık etmiştir. Batı tipi liberal demokrasilere ve serbest piyasa ekonomisine muhalif ve alternatif bir duruş sergileyen rejimlerin yıkılması Batı'nın gücünü ve haklılığını bir kez daha "kanıtlamış" ve estirilen rüzgâr küreselleşme ve liberalizmin yelkenlerini daha da şişirmiştir (Tunalı, 2011: 357).

Üretimden dağıtıma her alanda kar maksimizasyonu dürtüsüyle hareket eden ve bu yolla tüm dünyaya yayılan çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı ve güçlenmesine paralel olarak dünya üzerinde ticaretin ve doğal olarak ekonomilerin serbestleşme sürecine girdikleri görülmüştür. Türkiye ise 1980 öncesinin planlı ve ithal ikameci bir ekonomi politikasından çıkarak adım adım bu serbestleşme sürecine çekilmiştir (Hatipoğlu vd, 2011: 21).

1980'li yıllarda, Türkiye'nin de içinde bulunduğu çok sayıda 'çevre' ülkesi, 'yapısal dönüşüm programları' üzerinden, 'dönüşen kapitalist sistem'e entegre edilerek

‘ticari serbestleşme’ sağlanmıştır. Ne var ki bu bütünleşme, ‘pürüzsüz’ olmamıştır. ‘Sıkı para politikası’ izlenmesini ve ücretlerin baskı altında tutulmasını gerektiriyor olduğu için, ‘yapısal dönüşüm programları’ liberal kapitalist sistemi ‘finansal depresyona ve istikrarsızlığa sürüklemiştir. Çünkü bu programı uygulayan ‘çevre’ ülkelerinde bir taraftan ‘sıkı para politikasından ötürü ‘faiz haddi’ yükselirken diğer taraftan ‘düşük ücret politikasından ötürü ‘tüketim talebi’ daralmıştır. Sonuç malum: Büyümenin yavaşlaması, kamu açıklarının artması ve borçlanma ivmesinin yükselmesi (Aydın, 2012: 44)

Kuruldukları dönemden beri kapitalist sistemin sorunsuz bir şekilde islemesine aracılık eden IMF ve DB, 1980’li yıllarla birlikte gelişmekte olan ülke ekonomilerine daha farklı ve güçlü bir şekilde müdahale etme yoluna gitmişlerdir. Bu kurumlar 1980’li yılların basından itibaren bunalımı yönetmek ve düzenleme politikaları oluşturmak üzere birlikte hareket etmişlerdir (Hatipoğlu vd., 2011: 21). Diğer taraftan dünyanın hegemon gücü olan ABD ekonomi düzenleyici kuruluşları yanında askeri gücüyle sistemi kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Soğuk savaş dönemin yumuşamasıyla yenedünya düzenini oluşturma çabaları dünya ekonomik ve siyasal gelişmelerini ayrılmaz kılmıştır.

Yeni Dünya Düzeninin öngördüğü düzenlemeler karşısında direnen, çıkarları dünya çapında ya da bölgesel olarak bu Yeni Dünya Düzeniyle tam uyum göstermeyen siyasal ve askeri güçlerin varlığını sürdürmesi kaçınılmazdır. ABD ve müttefikleri, bu güçlerin Yeni Dünya Düzeni ‘ne tabi kılınması için askeri müdahalelere gittikçe daha sık başvurmaya yönelmiştir. Örneğin, 1989 sonunda Panama’nın ABD askeri güçlerince işgali, 1990’da Liberya’ya asker çıkartılması, 1991 başındaki Körfez savaşı, 1993’te Somali’ye BM insani yardım adı altında yapılan müdahale, 1994’te Kuzey Kore’ye karşı yükseltelen diplomatik taarruz ve 1994 sonunda Haiti’nin ABD tarafından işgali, 2001 Afganistan’ın işgali ve siyasal rejiminin değiştirilmesi ve nihayet 2003 Irak’a yapılan askeri müdahale. Bütün bu askeri müdahaleler gelişen bir politikanın basamak taşlarıdır (Duman, 2002: 13).

Ekonomik ve mali yapıya bakıldığında dünya genelinde, özellikle 1980’li yıllardan itibaren artmaya başlayan bütçe açıkları, borç stokunu artırarak kamu finansmanı dengesinin bozulmasına, makroekonomik istikrarın zedelenmesine ve bazı ülkelerde ekonomik krizlerin tetiklenmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonrasında,

sürdürülebilir maliye politikaları ile makroekonomik istikrarın sağlanması ve öngörülebilirliğin artırılması için temel ekonomik ve mali göstergelerde daimi nitelikteki bazı sayısal hedeflerin, sınırlamaların ve ilkelerin belirlenmesi şeklinde tanımlanan mali kurallar veya kurala dayalı maliye politikaları hızla yaygınlık kazanmıştır. Mali kural uygulaması 2000’li yıllarla giderek yaygınlaşmış ve gelişmiş ülkelerin yanı sıra, gelişmekte olan birçok ülke de kurallı mali politikalar yönünde adımlar atmışlardır (Karakurt ve Akdemir, 2010: 323).

1929 yılında, yine kredi genişlemesinin bir tezahürü olarak ‘hisse senedi talebi’ artmış ve ‘balon’ oluşmuştu. 1930’lu ve ’40’lı yıllar boyunca ‘liberal kapitalist sistem’i yangın yerine çeviren ‘ağır iktisadi buhran’ o ‘balon’un patlaması ile başlamıştı. Evet, 2008 yılında yine bir ‘balon’ patlar. Finansal sektörden reel sektöre sirayet eden, yani ‘büyümeyi yavaşlatan’ ve ‘işsizliği artıran’ ağır bir kriz gündeme gelir. Üstelik tıpkı 1929 sonrasında olduğu gibi, sadece ABD ve diğer ‘merkez’ ülkeleri değil, ‘sistem’in ‘çevre’sindeki birçok ülke de bu krizin tesiri altında kalır. Bankacılık sektörünün, dağıttığı konut kredilerinden kaynaklanan ‘alacaklar’ına dayanarak ‘menkul değerler’ yani ‘türev ürünler’ ihraç etmesi, ‘finans piyasasının çöküş’ünü hızlandırır. Fakat şunu da belirtmeliyiz: Halen idrak etmekte olduğumuz ‘kriz’den, kullandığı konut kredilerine dayanarak menkul değerler / tahviller yaratan bankalar kadar, bu menkul değerleri sigorta eden şirketler de sorumludur. Bir diğer sorumlu bu ‘kirli ilişki’ye en üst düzeyde güvence veren ‘rating kurumları’dır. Nitekim ‘çöküş’ de bu müteselsil sorumluluk çerçevesi içinde gerçekleşir. Önce konut kredileri üzerinden tahviller yaratıp ihraç eden bankalar iflas eder ve ‘devlet denetimi’ altına alınır. Ardından bu tahvilleri sigorta eden şirketler batar. Son olarak da bu tahvillere yatırım yapmış olan bankalar hasar görür. Bu bankaların bir kısmı, ABD dışındaki ülkelere aittir. Ve kriz ABD dışına bu ‘kanal’dan uzanır (Aydın, 2012: 46).

2008 kriziyle birlikte Avrupa ya sıçrayan bu kredi genişlemesi durumu AB’nin birçok ülkesini borç krizine sokmuş, mali dengelerini bozmuş ve hala devam eden bu kriz ortamı AB’nin geleceğini tartışılır hale getirmiştir.

3.1.2.2. 1980-2010 Dönemi Türkiye’nin Politik Ekonomisi

Türkiye ekonomisi 1980 sonrasında dışa dönük sanayileşme ve liberalleşme politikalarıyla yönlendirilmeye başlanmıştır. 1980’lerde başlayan dışa dönük

sanayileşme ve ekonomide liberalleşmeye dayalı ekonomi politikaları, günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde hemen hemen bütün hükümetler, benzer politikaları benimsemişler ve birbirilerine yakın politikalar kullanmışlardır. Türk lirasının konvertibilitesinden IMF'nin istikrar politikalarına, ihracatı teşvik politikalarından kitlerin özelleştirilmesine kadar birçok uygulama ekonomiyi liberalleştirerek ve aynı zamanda dış dünyaya açarak daha hızlı kalkınmayı sağlamak amacıyla ortaya koyulmuştur (Akan, Arslan ve Kaynak, 2008: 109).

Siyasi anlamda 80 öncesi ve sonrası dönüşümü değerlendirdiğimizde; Cumhuriyet yönetimi de Osmanlı'daki benzeri yönetim anlayışını benimsemiş, merkezi temsil eden bürokrat ile kenarı temsil eden eşraf arasındaki ilişkilerin oluşturduğu bir alan olarak siyasal yaşamımız gelişmiştir. Daha sonraki dönemlerde Türk siyasal sisteminin dinamiklerini bu iki grubun karşılıklı etkileşimleri belirler. 1946 yılında çok partili siyasal yaşama geçtikten sonra bu iki gruptan “merkez” CHP etrafında toplanırken, CHP'ye karşı olmak tek özelliği olan ve homojen olmayan “çevre” ise, Demokrat Parti etrafında toplanmıştır. 1980'e kadar seçmenlerin büyük çoğunluğu bu iki partiden hangisini kendisine yakın hissettiyse oyunu ona göre kullanmıştır. 1980'den sonra ise bu dengeler değişmiş, Türk seçmeni için yeni bir dönem başlamıştır (Sezgin, 2010: 262-263).

3.1.2.2.1. 12 Eylül Askeri Darbesi ve 24 Ocak Kararları

Türkiye'nin 1980 öncesi dönemde uyguladığı ithal ikameci büyüme modeli, 1970'lerin sonuna gelindiğinde çok ciddi darboğazlarla karşılaşmıştır. Genel olarak, ticarete var olan miktar kontrolleri, aşırı değerli Türk Lirası, döviz ve banka kredisine yönelik uygulanan kotalar bu modelin belli başlı özellikleri idi. İhracatın sürdürülebilmesi için ithalata bağımlı olunması, bozulan cari işlemler dengesi, negatif reel faiz oranları ve politik istikrarsızlıklar ile sosyal huzursuzluklar, bu yıllarda ülkenin karşılaştığı başlıca sorunlardı. Ayrıca bu dönemde ekonomik büyümeyi etkileyen başlıca faktör piyasalar değil, siyasi kararlardı ve söz konusu bu politik ve siyasi ortam, rant kollama ve ahlak çöküntüsü (moral hazard) davranışları için ortam yaratmış idi (Erduran, 2008: 156). 1980 öncesi dönemin temel ekonomi politikası, “ithal ikameci sanayileşme (kalkınma)” politikası iken, 1980 sonrası döneminin ekonomi politikası ise “ihracata dayalı sanayileşme (kalkınma)” politikasıdır. 1980 öncesi daha çok

korumacılığa ve yerli üretimin ithal ürünlerinin yerine ikamesinin sağlanması hedeflenirken, 1980 sonrasında liberal politikalarla rekabete açık bir ekonomik yapıyla etkinlik ve verimlilik artışı ve teşviklerle dış ticaretin artırılması ve kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir (Karabulut, 2010: 978).

1980 programının teorik temeli, Klasik İktisat öğretisinin türevi niteliğinde olan Neo-liberal ya da Yeni Muhafazakâr ekonomik yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu yaklaşımlardan en çok bilinen ikisi; M. Friedman ve F. Von Hayek'in temsil ettikleri parasalcı yaklaşım ile Arthur Laffer'in temsil ettiği "Arz Yönlü (Yanlı)" iktisat yaklaşımıdır. Her iki yaklaşıma göre de, Enflasyonun sebebi, devletin ekonomiye aşırı müdahalesi ve para arzının aşırı genişlemesidir. Bu anlayışlara göre temelde (Karabulut, 2010: 981);

- Enflasyonu önlemek için para arzının kontrol altında tutulması,

- Devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılması,

-Ekonomideki arz talep dengesinin piyasaların işleyişine bırakılması gerekmektedir. (kısacası; Keynesyen politikalar terk edilmelidir)

24 Ocak Kararlarının içeriği itibariyle geniş halk kitleleri üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı, toplumun çok büyük bir çoğunluğu tarafından bu kararların benimsenmeyeceği ve protestolar yoluyla tepki oluşturması beklenebilirdi. Ancak 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe bu beklentilerin önünü keserek, 24 Ocak Kararlarının uygulanabilmesi için askeri otoritenin desteğine ihtiyaç duyduğu açıkça ortaya konulmuştur (Hatipoğlu, 2011: 21). 24 Ocak kararları arifesinde gerek siyasi açıdan gerekse toplumsal gruplar arasındaki rekabet açısından homojen bir yapının olmadığı söylenebilir. Birbiriyle rekabet halinde olan birçok çıkar grubu, arka arkaya kurulan koalisyon hükümetlerinin ortak bir iktisat politikası uygulamasını engellemişlerdir. 12 Eylül askeri müdahalesinin, 1960 ve 1971 müdahalelerinde olduğu gibi, oluşan politik karmaşaya bir reaksiyon niteliğinde olduğu ileri sürülmektedir. İç politikadaki olumsuz gelişmeler, reform tedbirlerinin uygulanmasını imkânsız hale getirmiştir. Aynı yıl içerisinde gerçekleşen 12 Eylül Darbesi ile, tüm siyasal partiler kapatılmış, liderleri gözaltına alınmıştır. Askeri rejimin özelliklerini yansıtan ve çoğunluğu teknokratlardan oluşan yeni hükümet Emekli Oramiral Bülent Ulusu Başbakanlığında 21 Eylül 1980 tarihinde kurulmuş ve bu hükümetin ekonomik işlerinden sorumlu başbakan yardımcılığına Turgut Özal getirilmiştir (Karabulut, 2010:

986) . 12 Eylül askeri rejimi önce partilerin faaliyetlerini askıya almış, parti liderlerine siyaset yasağı getirilmiş ve darbeden yaklaşık 1 yıl sonra 16 Ekim 1981’de bütün siyasi partiler temelli kapatılmıştır.

12 Eylül askeri yönetimi sermayenin gelişmesi için işgücü piyasasını, askeri denetim altında tutmayı tercih etmiştir. Bu yönelimler neticesinde sendikal faaliyetler askıya alınmış, grev yasağı getirilmiş, ücret görüşmeleri toplu iş görüşmeleri yönteminden uzaklaştırılmış ve TL’nin hakim olduğu bir piyasa sistemi kurulmaya çalışılmıştır (Boratav, 2004: 147–148).

Tüm bu 24 Ocak ve 12 Eylül askeri darbesi ilişkisine değinirken 1980’li yıllarda uluslararası siyasi konjonktür konusunda bir parantez açmakta yarar vardır. 1980’li yılların başında iki kutuplu bir dünyanın henüz geçerli olduğu, Batı’nın (Merkez’in) SSCB ve Doğu Blok’unu çözmek için Yıldız Savaşları projesinden yola çıkarak teknolojiyle yoğun bir mücadeleye giriştiği bu yıllarda Türkiye’nin NATO çerçevesindeki jeopolitik ve jeostratejik önemi henüz büyüktü. Ayrıca Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne yakınlaşma ihtimali, İran Devrimi ve Sovyetlerin Afganistan’ı işgali gibi önemli gelişmeler Batı’nın dikkatlerinin Türkiye’ye yönelmesine yol açtı (Yıldız, 2006: 154).

Yukarıda açıklanan uluslararası ve Türkiye’deki gelişmeler ortamında alınan 24 Ocak kararları yalnızca IMF ve Dünya Bankası tarafından değil, aynı zamanda OECD ve Avrupa İskân Fonu tarafından da finanse edilmiştir. 1980-85 döneminde sağlanan toplam uzun dönem (brüt) dış kaynak miktarı 11 milyar dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu finansman bolluğu borç krizine düşen diğer ülkelerden farklı olarak bunalımdan görece olarak daha kolay sıyrılmasına neden olmuştur. Bu yardımın sağlanması sürecinde yardım yapan ülke ve kuruluşlar kendi içinde etkili bir işbölümü yapmış, OECD ülkeleri daha çok Türkiye’nin krizden çıkarılmasını öngören kurtarma hedefine yönelirken, IMF ve Dünya Bankası ise ekonomi politikası dönüşümü hedefine yönelmişlerdir (Yıldız, 2006: 154-155).

24 Ocak Programı, 12 Eylül tarihine kadar bir azınlık Hükümeti, Aralık 1983’e kadar da demokrasinin olmadığı askeri yönetim döneminde uygulanmıştır. Aralık 1983 tarihinde ekonomide daha fazla liberalleşmeyi savunan ve dışa açılmayı amaçlayan Anavatan Partisi iktidara gelince, 24 Ocak Kararlarının teknisyen olarak mimarı olan Turgut Özal, bu defa siyasi gücü de olan bir kişi olarak 24 Ocak Programını, ek

önlemler ile uygulamaya devam etmiştir. 24 Ocak Kararları sonucunda (Karluk, 2010: 920);

- İhracat hızla gelişmiş, ihracatta sanayi mallarının payı yükselmiştir. Gerçekçi döviz kuru, reel faiz ve liberal dış ticaret politikaları sonucunda ihracat 1980'de 2.9 milyar dolardan 1983'de 5.9 milyar dolara sıçramıştır.

- İhracat ve diğer döviz gelirlerindeki artış sonucunda ödemeler dengesi açıkları küçülmüş ve döviz darboğazı genişletilmiştir.

- Yabancı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirleri artmıştır.

- 1981 liberasyonundan sonra ithalat hızla geliştiği için dış ticaret açığı büyümüştür.

- Kısa dönemde yokluklar, kuyruklar ve karaborsa ortadan kalkmıştır.

- Uluslararası piyasalardan sağlanan taze krediler ile dış finansman ihtiyacı karşılanmış ve ithalat arttırılmıştır.

- Enerji sıkıntısı giderilmiş, böylece ekonomide kapasite kullanım oranı yükselmiştir.

- Fiyatlar, özellikle kararların uygulandığı yıl olan 1980'de Cumhuriyet tarihinde ilk defa üç haneli olmuştur. Fakat 1981'den sonra hızla inmiş, 1981-1987 dönemin 'de yıllık ortalama % 30'lar civarında seyretmiştir.

- Faiz oranlarının arttırılması, banka mevduatlarını yükseltmiştir.

- 1980 yılında GSMH'da gerileme olmuş (-% 1,1), 1981'den sonra ekonomi yeniden büyümeye bağlamıştır. 1980-1983 döneminde GSMH sabit fiyatlarla % 4 oranında artmıştı.

- KİT ürünlerine kısa aralıklara zam yapılmış, KİT'lerin zararları kapatılmış ve dolayısıyla Hazine'ye yükleri hafifletilmiştir.

- Tarımsal ürünlerin destekleme fiyatları, enflasyon oranlarından daha düşük oranlarda arttırılmıştır. Destekleme alımlarının kapsamı daraltılmıştır.

- Maaş ve ücretlere, enflasyon oranının altında zam yapılmıştır. Bu durum, çiftçiler ile çalışanların ulusal gelirden aldıkları payın azalmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açmıştır.

Kısa dönemde alınan sonuçları özetlemek gerekirse, 24 Ocak Kararları ile Türkiye, ihracata dönük ekonomi modelini benimsemiş, karşılaştırmalı üstünlüklerini gözden geçirmiş, tekstil, inşaat ve hafif sanayi, ihracatın lokomotif sektörleri olmuştur. Altın ve döviz üzerindeki polisiye önlemler kaldırılmış, para piyasalarının bütün araçları 24 Ocak sonrasında ekonomi içindeki yerini almış, borsa gelişmiş, enflasyon gerileme sürecine girmiştir. Bu olumlu gelişmelere karşılık büyüme yeterli seviyede olmamış, işsizlik artmış, devletin ekonomideki yeri küçültülememiş, sosyal dengesizlik büyümüş, gelir dağılımı bozulmuş, dış borçlar, bütçe dışı fon uygulaması yaygınlaşmış, vergi gelirleri ulusal gelir oranında artmamış, bütçe açıkları önce düşmüş, 1983'ten sonra hızla yükselmiş ve dolayısıyla kamu açıkları büyümeye başlamıştır (Karabulut, 2010: 981).

Vergi oranlarını düşük tutmak veya mevcut oranlarda indirimler yapmak, müteşebbisleri üretim yapmaya zorlayacak ve böylece üretimde, istihdamda ve toplam refahta artış olacaktır. İşte bu politikalar doğrultusunda, Turgut Özal Hükümeti, özellikle ihracatın teşvik edilmesi konusunda yoğunlaşmış ve başarılı sonuçlarda alınabilmiştir. Ancak, denetim sistemindeki yetersizlikler ve Türk toplumunun yapısına özgü sebeplerden dolayı, bu süreçte “hayali ihracat” gibi hastalıklar da ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2010: 982).

3.1.2.2.2. Askeri Vesayet Sonrası Dönem

1983 seçimlerinin yaklaşmasıyla Kenan Evren, Askeri yönetimin Halef'inin MDP olduğunu açıklamış, seçim öncesi yapılan çeşitli konuşma ortamlarında seçmenin MDP'yi desteklemesi yönünde kanalize edilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmeler sonunda, askerlerin kurduğu MDP ve HP ile ANAP arasında 6 Kasım 1983 genel seçimleri yapılmış, ANAP % 45,1 oy ve 211 milletvekili; HP % 30,5 oy ve 117 milletvekili; MDP ise % 23,3 oy ve 71 milletvekili çıkarmış ve Turgut Özal yönetimindeki ANAP seçimleri kazanmıştır (Atay, 2006: 93). ANAP normal demokratik bir seçim sonrası iktidara gelmiş değildir. Kısıtlı vetolu bir seçim sonrası mecliste çoğunluğa sahip olmuştur. 1983 sonrası dönem geçiş dönemi olarak düşünüldüğünden bu durum sorun yapılmamış meşruluk tartışmasına girilmemiştir (Akgüç, 1991: 80). Her ne kadar ANAP darbe ürünü bir parti olarak gösterilse de temel siyasi felsefesine bakıldığında parti programında devlet ve toplum ilişkisinde “ Devlet millet için vardır. Devletin millet ile

bütünleşmesi esastır. Bu bütünleşmenin niteliği ise, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olması ” düşüncesi benimsenmiştir.

1980 ihtilaliyle başlayan ekonomik kararlarla devam eden bu süreç 1982 anayasasıyla garanti altına alındığı söylenebilir. 1982 anayasasına kısaca özellik olarak değinmek gerekirse; her şeyi ayrıntısına kadar düzenleyen “düzenleyici” , katı(adi kanunlardan daha zor usullere bağlı olan (Gözler, 2007: 192), “güçlü yürütme” , daha az katılımcı demokrasi modeli , “tıkanıklıkları giderici çözüm yolları” (siyasal sistemde ortaya çıkan tıkanıklıkları giderici çözüm yolları) (Gözler, 2007: 193) öngörmüştür. Bununla birlikte; 1982 Anayasası ile bir yandan kişisel hak ve özgürlükler büyük ölçüde sınırlandırılırken diğer yandan ordunun siyasal sistemdeki ağırlığı artırılmıştır (Hatipoğlu vd., 2011: 21). Çalışanların emekçilerin tüm hak ve özgürlükleri kısıtlanırken, çalışma hayatını düzenleyen yasalar çalışanlar aleyhine değiştirilirken, ülkede demokrasiden yana olanlar susturulurken, baskı altına alınırken, sermaye kesimine geniş olanaklar tanınmıştır (Akgüç, 1991: 133).

Türkiye’deki siyasal ve ekonomik değişim dünya konjonktürüne Türkiye’nin uyumlaştırılması için gerekli hamlelerin yapılması durumundan başka bir şey olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de ki siyasal dönüşüme bakıldığında 12 Eylül hareketiyle birlikte seçmenin bildiği bütün partiler kapatılmış ve yeni bir başlangıç yapılmıştır. 1980’lerin ortalarına gelindiğinde “merkezin ve çevrenin” (merkez sağ ve sol olmak üzere) aktif halde en az iki partisi olmuştur. 1990’lara gelindiğinde parti sisteminin daha da parçalandığını, aşırı milliyetçi, dinci, etnik kimlikleri olan partilerin geleneksel parti saflarına dahil oldukları görülmüştür. Mesela, Refah Partisi (daha sonra Fazilet ve Saadet Partisi olmuştur.) dini duyarlılığı yüksek olan kitleleri temsil ederken, aynı zamanda sosyal adaletçi bir yaklaşım benimsemiştir. Bu tutumundan dolayı da toplumda yüksek oranda destek bulmuştur. Yine Saadet Partisinden ayrılarak kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) aynı yaklaşımı izleyerek iktidara gelmiştir (Sezgin, 2010: 263).

12 Eylül yönetimi, geniş kesimlerin katılımıyla bir anayasa hazırlamak yerine, önceden belirlenmiş bir şablona göre anayasa hazırlama yoluna gitti. Böyle bir anayasa “övgü ödüllendirilir yergi cezalandırılır” anlayışı ile halkoyuna sunuldu. Halkın binde birinin dahi okumadığı bu anayasa çeşitli güdülerle % 92 beyaz oy aldı ama Türkiye’nin gerçeklerine de uymadı (Akgüç, 1991: 134).

1983 baharında iktidara gelen ANAP hükümetinin başlangıçtaki vaadinin aksine birinci önceliği ekonomik istikrara vermediği, reel büyümeyi ve istihdamı arttırmayı tercih ettiği, istikrarı sağlamak için gerçekte bir sıkı para politikası uygulamadığı ya da uygulayamadığı görülmüştür. Bu dönemde özellikle inşaat, sanayi, enerji, ulaştırma, ticaret ve imalat sanayi sektörlerinde büyüme hızlanmıştır. 1984 ve 1987 döneminde GSMH yılda ortalama % 6,7 sını hasıla yılda ortalama % 8,4 oranında büyümüştür. Ekonomideki bu canlanma 1986'dan itibaren işsizlik oranının düşmesini sağlamıştır. Buna karşılık 1984-1987 döneminde dış ticaret açığı ve cari açık büyümüş, dış borç stoku 18,4 milyar dolardan (1984) 40 milyar dolara (1987) çıkmıştır (Şahin, 2007: 208-214). İktidara gelme sürecinde, enflasyonun % 10'lara düşürüleceği ve “ ortadireğin ” güçlendirileceği söylemlerine rağmen, 1983 yılı sonunda % 30 civarında olan enflasyon oranı, V. Plan döneminin son yılı olan 1989'da % 69,6 olarak gerçekleşmiştir. Kamunun yetki ve payının azaltılması söylemlerine rağmen, büyüme süreci devam etmiştir. Örneğin, konsolide bütçe dışında fonlar oluşturularak kamu harcamaları artırılmış, sermaye piyasasında işlemlerin % 87'sini kamuya ait menkul değerler oluşturmuş, Yine TC Merkez bankası kredilerinin % 60'nı kamu kullanmış ve dönem içinde kullanılan toplam dış kredilerin yaklaşık % 85'ini kamu üstlenmiştir (Karabulut, 2010: 1005).

1984 Sonrası dönem, popülizm politikalarının iktidardaki hükümet yanlısı belediyeler aracılığı ile yürütülmesine tanıklık etmiştir. 1984 yılında neredeyse tamamen hükümetteki partinin kontrolüne geçen kent belediyeleri popülizm politikalarının gerçekleşmesinde kilit rol oynamışlardır. Gecekondulara dönük tapu tahsis belgeleri, imar afları ve kent planlaması perspektifinden yoksun imar izinleri hızlı kentleşmenin oluşturduğu kentsel rantların yoksul Katmanlara intikal etmesinde ve bu doğrultuda çok yüksek beklentilerin oluşmasında önemli roller oynamıştı (Boratav, 2006: 152-153). Buna paralel olarak iktidar partisi aynı dönemde, seçim sistemine yönelik değişiklikler yaparak 1987 seçimlerine özenle hazırlanmıştır. Bunu “seçim yasasını tam yedi defa değiştirerek seçim sonuçlarını kendi partisi lehine yönlendirmek için ” alınan önlemler şeklinde yorumlamak da mümkündür. Buna göre seçmen yaşı 21'den 20'ye indirilmiş, seçim çevre büyüklükleri daha da daraltılmış, illerin seçim çevre sayıları yediden altıya indirilmiştir. Dörtten fazla temsilci çıkaracak seçim çevrelerinde kontenjan milletvekilliği getirilmiş, TBMM'nin üye sayısı 400'den 450'ye çıkarılmıştır. Getirilen değişikliklerden biri de tercihli oy yöntemidir. Buna göre

seçmenler Seçim çevrelerinde çıkarılacak temsilci sayısının yarısı kadar tercihte bulunabilecektir (Balyemez, 2007: 123).

1987 seçimleri öncesinde hem iç hem de dış kamuoyu baskısıyla siyaset yasağı getirilen eski liderlerin bu yasağının kalkması konusu gündeme gelmiş ve bu çerçevede, siyasi yasakların kaldırılması için 6 Eylül 1987'de halk oylaması yapılmıştır (Atay, 2006: 94). Mayıs 1987'de eski siyasi lider ve yöneticilerin siyaset yasaklarının halk oylaması ile kaldırılmasından sonra; büyük ölçüde dönemin iktidar partisinin girişimiyle muhalefet partilerinin daha fazla güçlenmelerine fırsat vermemek amacıyla erken genel seçim kararı alınmıştır (Balyemez, 2007: 123). 1987 erken genel seçimlerine 27 Kasım'da gidilmiştir. Bu seçimlere 7 parti katılmış, ANAP % 36,3 oy 292 milletvekilliği ile Meclis'te % 65 çoğunluk elde etmiş; SHP % 24,8 oy; DYP % 19,1 oy ile 3. olmuş; DSP % 8,5; RP % 7,2; MÇP % 2,9 ve İDP % 0,8 oy almış ve barajı aşamamışlardır (Atay, 2006: 94).

Dönemin bir diğer seçimi olan 1991 genel seçimleri öncesinde 1989 yerel seçimleri gerçekleşmiş ve ANAP bu seçimlerde SHP ve DYP'nin ardından 3. parti olmuştur. Daha sonra, 31 Ekim 1989 tarihinde Turgut Özal Cumhurbaşkanı seçilmiş ve 9 Kasım 1989'da Yıldırım Akbulut'u başbakan olarak görevlendirmiştir. Başbakan olarak atanmasından bir hafta sonra ANAP kongresinde genel başkanlığa seçilen Akbulut, 15 Haziran 1991'de yine kongreyle seçilen Mesut Yılmaz'ın 23 Haziran 1991'de başbakan olmasına kadar başbakanlık görevini yürütmüştür. Bu koşullar içerisinde 20 Ekim 1991 genel seçimlerine 6 parti katılmış ve 5'i barajı geçebilmiştir. Bu seçimlerde DYP % 27 oyla 178 milletvekilliği ile birinci parti olurken, ANAP % 24 oyla 115 milletvekilliği, SHP % 20,8 oyla 88 milletvekili, RP % 69 oyla 62 milletvekili, DSP % 10,8 ile 7 milletvekili çıkarabilmiştir. Seçimlerden sonra DYP-SHP koalisyonu gündeme gelmiş ve 21 Kasım 1991'de Demirel'in başkanlığında DYP-SHP koalisyonu kurulmuştur (Atay, 2006: 9). Yapılan bu seçim sonucunda ANAP'ın iktidara geldiği 1983 seçimlerinden 1991 seçimlerine kadar oy kaybediyor olması zaman'ın ANAP'a yüklediği misyonu tamamlamasıyla eşdeğer diyebiliriz.

1983-1991 döneminde iktidar olan partinin genel yaklaşımına bakıldığında, özel kesime dayalı dışa açık ekonomi politikalarının yaşama geçirilmesi ve buna koşut olarak kamu kesimi harcamalarının kısılmasıdır. Ancak temel yaklaşımının aksine bu dönemde toplam kamu kesimi harcamaları her boyutta artmış, buna karşılık özellikle

iktidar dönemin seçim kaygısından uzak olduğu dönemlerde, konsolide bütçe harcamaları her boyutta düşmüştür. Toplam kamu kesimi harcamaları artarken, konsolide bütçe harcamalarının azalması kamu kesimi harcamalarının parlamento denetiminden uzaklaştığı olgusunu meydana çıkarmaktadır. Seçim dönemlerinde reel bütçe harcamaları artmasına karşın toplamda kamu kesimi harcamaları bu artışın üstünde gerçekleşmiştir. Bu dönemde oluşturulan fonlar ve yerel yönetimler aracılığıyla harcama yapma politikaları, daha çok harcamaların denetim dışı tutulmasına yönelik tutumu öne çıkarmaktadır (Bakırtaş, 1996: 123).

Döneme sektörel anlamda bakıldığında; Cumhuriyetle birlikte ülke kalkınması için önemi daha iyi anlaşılan sanayi sektörü, hep öncelikli olmuştur. Ancak 1980 sonrası dönemde özellikle kamunun desteğinin azalması ve ekonomideki rant iklimi sanayi sektörünün gerekli ilerlemeyi gösterememesinde etkili olmuştur (Karabulut, 2010: 994).

Türkiye ekonomisinde özellikle 1989'dan sonra, kamu kesimi gelir gider dengesi ciddi biçimde bozulmuştu. Kamu kesimi açıklarında genişleme konjonktürel değil, yapısal kurumlardan kaynaklanıyordu. Ekonomide vergilendirilmeyen alanları akılcı ve etkin biçimde vergilendirecek yeni vergi yasaları vergilendirilemiyor, mevcut vergiler etkin biçimde tahsil edilemiyordu. Çeşitli harçlar ve vergiler arttırılıyordu. Kamu kesimi gelirleri arttırılamamasına karşılık kamu harcama ve giderleri de kontrol altına alınmamıştır (Şahin, 1997: 219). Vergi yükünün adil dağıtılmaması, kayıt dışı ekonominin artması, vergi ahlakını düşürmüş ve vergi ödeme şevkini azaltmıştır.

20 Ekim 1991 genel seçimlerinden sonra DYP-SHP koalisyonunun kurulmasının ardından, 1992 yılında Anayasanın geçici maddesi yürürlükten kalkınca kapatılan partiler yeniden açılmış ve 17 Nisan 1993'te Özal'ın ölümü ile siyaset dengeleri değişmiştir (Atay, 2006: 106). DYP genel başkanı ve Başbakan S. Demirel, Özal'ın yerine Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu durum dolayısıyla boşalan DYP genel başkanlığı için yapılan olağanüstü kongrede, Tansu Çiller DYP genel başkanlığına seçilmiş ve SHP genel başkanı İnönü ile 49. Hükümetin protokolüne uygun olan yeni bir protokol daha imzalamış ve 1993'te 432 milletvekilinden 247'sinin desteği ile güvenoyu almıştır. Bu arada Çiller'in DYP genel başkanı seçilmesinden önce, Erdal İnönü SHP genel başkanlığına aday olmayacağını açıklamış ve yapılan seçimler sonucunda Murat Karayalçın SHP genel başkanı seçilmiş

ve DYP-SHP koalisyonunun başbakan yardımcılığı görevine atanmıştır (Kongar, 2000: 263-264).

1994 yerel seçimleri sonrasında tabandan gelen birleşme çabaları Karayalçın ve Baykal arasında görüşmeleri başlatmış, tarafların parti liderliği konusunda anlaşmaya varamamaları sonucunda Hikmet Çetin geçici genel başkan seçilmiş ve 6 aylık Hikmet Çetin yönetiminden sonra Baykal, kurultayda genel başkanlığı kazanmıştır. Baykal, başbakan seçilmesinin ardından DYP lideri Çiller'in karşısına yeni taleplerle gelmiş ve Baykal'ın taleplerini kabul etmeyen Çiller hükümetin istifasını sunmuş ve ardından en büyük gruba sahip olması dolayısıyla hükümeti kurma görevi yine Çiller'e verilmiştir. Çiller, bu gelişme üzerine, 5 Ekim 1995'te DYP'nin azınlık hükümetini kurmuştur. Fakat bu II. Çiller Hükümeti de 30 Ekim 1995'te, DSP'nin işçilere ücret artış isteğinin kabul edilmemesi dolayısıyla DSP'nin desteğini çekmesi üzerine TBMM'den güvenoyu alamamış ve sona ermiştir. Bunun üzerine DYP, işçi ve memurlara zam yapılması ve hemen seçime gidilmesi koşullarını kabul ederek son DYP-CHP hükümetini 30 Ekim 1995'te kurmuştur (Kongar, 2000: 267).

3.1.2.2.2. 5 Nisan 1994 Kararları

5 Nisan kararlarının alınmasında yukarıda saydığımız mali sıkıntılarla birlikte, ödeme bilançosunda meydana gelen olumsuz gelişmeler ve 1980-1987 yılları arasındaki Irak İnan savaşından olumlu bir şekilde etkilenilmesine rağmen, Körfez Savaşından (1990) olumsuz bir şekilde etkilenilmiştir. Irak'a uygulanan ambargo Türkiye'nin bölge ile ilişkilerini tamamen felç etti. Petrol boru hattı devre dışı kaldı. Ambargonun Türkiye ekonomisi üzerinde dolaylı ve dolaysız maliyetleri yükseldi. Türkiye körfez savaşında ABD ye tam destek vermesi karşılığı olarak bu maliyetin bir kısmının karşılanmasını talep etmiştir ama beklediğinin çok altında bir tazminat ile yetinmek zorunda kalmıştır (Şahin, 2007: 221).

1994 ekonomik krizini popülist politikalar tetiklemiştir. Bunun da siyasal temelinde demokrasinin normalleşme süreci yatar. Başbakan Özal'ın karşısına deneyimli bir muhalif çıkıp, seçim meydanlarında Hükümeti sarsmaya başlayınca kamu harcamalarında, özellikle yatırımlarda bir hızlanma telaşı gözlenmiştir. Nitekim 1987-1991 döneminde kamu yatırımları 6,3 kat artmıştır. Ayrıca memur maaşlarında ve işçi ücretlerinde de hızlı bir yükselme süreci gözlenmiştir. Örneğin 1988 ile 1992 yılları

arasında kamu kesimi imalat sanayinde reel ücretlerin artış oranı yüzde 93'tür. Bu da bütçeyi sarsan ikinci bir etmen olmuştur. Bu dönemde milli gelir, fiyatlar yahut vergi gelirleri 5-7 kat artarken, bütçeden ayrılan personel harcamaları tam 19 kat, memur maaşları da 13 kat artmıştır. Tekrar hatırlatalım ki, bu arada grev yasağı kalkmış ve toplu sözleşmelerle sendikalar yeniden aktif olmaya başlamıştır. Kısacası, demokratik rejime geçiş ya da normalleşme popülist politikalara dönüşü getirmiştir (Güneş, 2010: 7).

5 Nisan 1994 İstikrar Programı çerçevesinde alınan önlem ve uygulamaları öz olarak; piyasalarda dengeleri ve istikrarı sağlamaya yönelik tedbirler, kamu kesimi ve mali dengesini sağlamaya yönelik tedbirler, ödemeler bilançosu açıklarının kapatılmasına yönelik önlemler, ekonomide yapısal düzenlemeleri amaçlayan önlemler olarak sıralayabiliriz.

Finans piyasalarında uygulanmış olan bu reformlar sonucu Türkiye mali piyasaları 1990'larda görece derinlik kaydetmiştir. Ancak bu süreç, finansal liberalizasyon kuramının öngördüğü tasarruf-yatırım etkinliğinin artmasını ve sabit yatırımlara yönelik kredi havuzunun genişlemesini sağlayamamıştır. Bu dönemde Türkiye finansal sisteminin gelişimini belirleyen üç temel süreç vardır: Birincisi, finansal liberalizasyon çerçevesinde geliştirilen araçların birçoğunu kamu kesimi açığının finanse edilmesi için yaratılan menkul değerlerin oluşturması; ikincisi Türk lirasının yabancı para birimleri ile ikamesinin neden olduğu dolarizasyon sorunu; son olarak kısa vadeli sermaye hareketlerinin ulusal finans piyasalarında ve reel ekonomide neden olduğu istikrarsızlıktır (Yıldız, 2006: 177).

DYP-ANAP koalisyon hükümetinin 1996 yılı başında kurulmasıyla Başbakan Mesut Yılmaz 53. Hükümetin ilk 50 günlük icraatlarını açıklayan 6.5.1996 tarihli Basın toplantısında, Türkiye ekonomisinin sorunlarının istikrar paketiyle çözülemeyeceğini savunmuş ve "ekonomide gereken tedbirler zamanı geldiğinde alınır diyerek "5 Nisan kararlarını başarısız olarak nitelendirmiştir (Karluk, 1997: 404). Hükümet tarafından alınmış olan bazı önlemler, kısa vadede toparlanma sürecine katkıda bulunmuş olsa da, bunun sağlıklı bir iyileşme olduğu sonraki yıllarda anlaşılmıştır. Bu dönemde ekonominin iyileşmesine katkıda bulunan faktörler daha sonraki dönemlerde krizlerin de nedenini oluşturmuştur (Yıldız, 2006: 202).

5 Nisan 1994 istikrar programında öngörülen orta ve uzun vadeli yapısal düzenlemeler gerçekleşmemiştir. 1955 ve 1999 döneminde Türkiye ekonomisi iç talep canlılığına dayalı, tasarruf açığı süren, reel üretim kapasitesinde ki genişlemenin, özellikle dış ticarete yönelik sektörlerdeki büyümenin sınırlı olduğu, dolayısıyla dış açığın ve dış kaynak ihtiyacının küçülmediği bir ortamda günü kurtarmaya yönelik istikrarsız trendi sürdürmüştür. Sonuçta Türkiye’de kriz gündemden düşmemiş, ekonomiyi yönetenler IMF’nin kapısından bir türlü ayrılamamışlardır. 1998 Haziran ayından itibaren yeni bir istikrar programı için IMF ile görüşmeler başlamış ve önce 18 aylık Yakın İzleme Anlaşması ve sonra 2000 yılına girilirken yeni bir (17.) Stand-by Anlaşması yapılmıştır (Şahin, 2007: 239). 5 Nisan krizini tetikleyen iki olgu 1991 seçimlerinden sonra, önceki döneme göre oldukça farklı ekonomi politikaları ve popülizmin geri dönüşüdür. 1991 seçimlerine kadar özellikle MB monetarist esintili politikalar izlerken daha sonraları Keynesgil esintili politikalara yönelmiştir. Zaten IMF ile yapılan 1994 ve 1999 anlaşmaları sonunda 1995 ve 2000 yılları için Merkez Bankası nominal döviz kurunu hedefleyerek enflasyonu aşağı çekme seçeneğini yeğlemiş; para politikası ise pasifleştirilmiştir (Balyemez, 2008: 158).

1995 yılına siyasal gelişmelerle ilgili olarak bakıldığında; aynı yıl içinde bir yerel ara seçim yapılmış hemen akabinde Anayasanın milletvekili seçimleri ile ilgili bazı hükümleri ile seçim kanunlarında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Meclis 22 Temmuz 1995 günü Anayasa’nın on altı maddesinde değişiklik yapan tasarımı, referanduma gerek bırakmayacak biçimde, 360 kişilik bir çoğunluk ile kabul etmiştir. Yapılan bu değişikliklerde seçmen yasının 18’e indirilmesi, 450 kişilik Meclisin 550 kişiye çıkarılması, sendikalara ve üniversite mensuplarına siyaset yapma gibi hükümler (Balyemez, 2008: 157) yer almıştır. Erken seçim koşuluyla kurulan Çiller-Baykal koalisyonu 24 Aralık 1995’te genel seçimlere gitmiş ve seçim sonuçları hem iktidar hem de ana muhalefet partisi açısından olumsuz olmuştur. Buna göre; 1995 seçimlerinin galibi % 21,4 oyla RP olmuş ve 158 milletvekili kazanmıştır. Diğer partiler ise sırasıyla ANAP % 19,6 oy ve 132 milletvekili, DYP % 19,2 oy 135 milletvekili, DSP % 14,6 ve 76 milletvekili, CHP % 10,7 ve 49 milletvekili çıkarmış, seçime katılan HADEP, İP, MHP, MP, YDH, YDP, YP gibi partiler baraja takılmıştır (Atay, 2006: 108). 1995 seçimlerinde RP’nin birinci olmasıyla, Cumhurbaşkanı, hükümeti oluşturma görevini Erbakan’a vermiştir. Bu sırada, ANAP ve DYP arasında koalisyon kurma yönünde girişimler başlamış ve RP bir hükümet kuramayacağı gerekçesiyle görevi

Cumhurbaşkanına iade etmiştir. Ardından, ikinci büyük partinin kim olduğu tartışmaları başlamış ve sonuçta Cumhurbaşkanı Demirel, görevi DYP liderine vermiştir. Fakat DYP-ANAP arasındaki dönüşümlü başbakanlık konusundaki çıkan anlaşmazlık üzerine Çiller de hükümeti kuramamış ve görevi iade etmiştir. Ardından, Cumhurbaşkanı, Mesut Yılmazı hükümeti kurmakla görevlendirmiş ve sonunda dönüşümlü başbakanlık formülü ve ilk sıra Yılmaz'da olmak kaydıyla ANA-YOL adıyla anılan 53. Hükümet, DSP'nin de desteğiyle 6 Mart 1996'da kurulmuş ve 12 Mart 1996 günü hükümet Meclis'ten güvenoyu almıştır (Kongar, 2000: 272-273).

3.1.2.2.3. Post Modern Darbe: 28 Şubat 1997

1994 yılında çok ciddi bir ekonomik buhran yaşayan Türkiye, 1997-1998 yıllarında ordunun Erbakan hükûmetine müdahalesiyle bir siyasi istikrarsızlık dönemine de girdi (Tuna, 2011: 32). 28 Şubat süreci olarak adlandırılan bu dönem 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen MGK da alınan kararların uygulamaya koyulduğu o süreci ifade etmekle beraber Refah-Yol hükümetinin, askeri ve yargı gibi hem bürokratik hem de belirli sivil toplum kuruluşları tarafından baskı altına alındığı dönemin son sahnesi niteliğindedir. Bu süreçte özellikle basın yoluyla hükümetin muhafazakâr kimliği üzerinden yürütülen baskılarla irtica kampanyaları yürüten medya; “İrtica PKK'dan tehlikeli”, “koalisyon sallanıyor”, “ipler geriliyor” şeklindeki toplum manipülasyonları TÜSİAD gibi büyük sermaye sahiplerinin desteğiyle amacına ulaşmıştır.

1980'li yıllardan sonra önceki dönemlerde olmadığı kadar dönem iktidarları tarafından gelişmesine izin ve destek verilerek açıkça kollanıp önü açılan İslami kesim, 1990'lı yıllarda tehdit olarak algılanmış ve 28 Şubat 1997 tarihinde Post modern olarak ifade edilen bir askeri müdahaleyle bu yükselişin önü kesilmeye çalışılmıştır (Hatipoğlu vd., 2011: 23).

Refah partisinin diğer partiler tarafından “rejim karşıtı bir parti” olarak algılanması, birinci parti olmasına rağmen onu dışarıda bırakacak bir hükümet arayışını gündeme getirmiştir. Bu durum nihayetinde Erbakan'ın kendisine verilen koalisyon kurma görevinin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuş ve yeni görev Yılmaz'a verilmiş ve Anayol hükümeti kurulmuştur. Ancak bu hükümetin ömrü uzun olmamıştır. 4 aylık Anayol hükümetinin ardından RP ile DYP den oluşan Refahyol hükümeti kurulmuştur. Yeni kurulan bu hükümet DYP içerisinde muhalif kadro ortaya çıkarmış,

sonuç olarak Refahiyol'un düşmesine rol oynayacak zemin oluşturulmaya başlanmıştır (Dilaveroğlu, 2012: 69).

3.1.2.2.4. 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası

1996-1998 yılları arasında kısa süreli hükümetler döneminin yaşanması belirsizliği artırırken, orta ve uzun vadeli istikrar programlarının uygulanması da mümkün olmamış, uygulanan önlemler ise bir defalık kaynak bulmaya yönelik kısa vadeli arayışlar olmuştur. Türkiye Ekonomisinde 1995 yılında başlayan hızlı büyüme eğilimi, 1998 yılının Nisan ayına kadar devam etmiş, ancak hem yurtiçindeki siyasî istikrarsızlık (Erkişi, 2007: 203) hem de dış alemdeki gelişmeler üzerine yeniden ağırlaşan bir krize sürüklendi. Güney Asya ve Rusya da yaşanan ekonomik krizler Türkiye'yi yeni bir stagfasyona sürükledi (Şahin, 2006: 244).

Güney doğu Asya krizinin ekonomi üzerindeki etkisi 1998 yılının ikinci yarısından itibaren giderek ağırlaştı. Kriz büyüme üzerindeki ciddi olumsuz etkisini 1999'da gösterdi. 1999'da dış ticarete, turizmde ve iç üretim sektörlerde önemli daralmalar oldu (Şahin, 2006: 245). 1999 yılının ilk yarısında yaşanan belirsizlik ortamı ve ikinci yarısında yaşanan deprem felaketlerinin de etkisiyle daralmaya dönüşmüştür. 1999 yılında GSMH'da 6,4 oranında gerilemiştir. Sektörler itibariyle tarımda % 5,2, sanayide % 5,1 ve hizmetlerde % 4,9 (dış alem net faktör gelirleri dahil % 7,3) daralma olmuştur (Bütçe Gerekçesi, 2001: 1).

2001 krizine daha yakından bakıldığında; 22 Kasım'da başlayarak bankacılık kesiminde bir likidite talebi doğmuştur. Programa uygun olarak, Merkez bankası piyasaya likid sürememiş ve Aralık 2000 başında faiz oranları yüzde 2000'lere yükselmiş, beraberinde devalüasyon (değer düşürme) beklentisini getirmiştir. Bu gelişmeden sonra TCMB piyasaya likidite vermek için net iç varlıklarını yükseltmek zorunda kalmış, bir başka deyişle programın net iç varlık sınırlaması terk edilmiştir. IMF döviz atağı olarak nitelendirdiği bu gelişmeler karşısında 4 Aralık 2000'de hükümete programdan vazgeçilmesi için talepte bulunmuştur. Bunun nedeni IMF'nin döviz atağı olduğu için rezervlerin tükenebileceği kanısına varmış olmasıdır. Hükümet programdan vazgeçme kararı almamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2008: 593).

Yapısal reformlar gerçekleşmemiş, özelleştirme programı koalisyon ortakları arasındaki anlaşmazlıklar dolayısıyla tıkanmıştı. Kamu bankaları kendilerine yasalarla ve kararnamelerle verilen görevler dolayısıyla giderek büyüyen görev zararlarıyla karşı karşıya idiler. Özel bankalar üzerinde uluslararası standartlara uygun bir denetim yoktu. Birçok özel bankanın içi boşaltılmış, sermaye yapısı iyice zayıflamıştı. Ayrıca bankaların birçoğu, dışarıdan döviz kredisi alıp sonra TL ye çevirip devlete borç verme sevdası ile geniş boyutlu açık pozisyona (karşılıksız döviz yükümlülüklerine girmişlerdi (Şahin, 2006: 254). 19 Şubatta başbakan ile cumhurbaşkanı arasında çıkan siyasal gerginliğin ardından ikinci bir kriz yaşanmış ve ekonomiden çok miktarda sermaye yurtdışına çıkmıştır. Bankaların açık pozisyonlarını kapatma isteği nedeniyle döviz talebi artmış ve likidite sıkışıklığı ortaya çıkmıştır. Hemen ardından faiz oranları tekrar çok yükselmiştir. Ciddi bir rezerv kaybı ile karşılaşmamak için TCMB döviz satmama kararı almıştır. 22 Şubat 2001 tarihinde 7 saat süren Bakanlar Kurulu toplantısı ile kur dalgalanmaya bırakılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2008: 593).

Genel olarak bakıldığında, 1983-1993 döneminde bütçe dışı fon uygulaması sebebiyle bütçe disiplini ve şeffaflık bir türlü sağlanamamış, TCMB'den kısa vadeli avans kullanımıyla kamu harcamalarının finansmanı olağan hâle getirilmiştir. 1993 yılından sonra maliye politikasındaki bu kuralsızlık ve disiplinsizliği sınırlandırmak amacıyla bütçe dışı fonların kaldırılarak bütçe birliği ve bütçe denetiminin sağlanması, iç borçlanmaya belirli sınırlar getirilmesi konularında pek çok düzenleme yapılmaya çalışılmış ancak gerek koalisyon hükümetlerinden kaynaklanan siyasi istikrarsızlıklar, gerekse de 1994, 1997, 1998 ve 2001'de yaşanan ulusal ve uluslararası krizler ve 1999 Depremi bu politikaların uygulanmasının önünde engel teşkil etmiştir (Tunalı, 2011: 361).

2001 Krizi sonrasında sağlanan bütçe disiplini, yüksek faiz dışı fazla, özelleştirme gelirleri ve GSYH artışları 2002 yılında GSYH'ye oranı % 61,4 olan kamu net borç stoku oranının 2009 yılında % 32,5'e düşürülmesine imkân vermiştir (Tunalı, 2011: 361).

2000-2001 krizinde yapılan dış borçlanmalar ise, IMF'den gelen kredilerle sınırlı kalmış ve alınan borcun çoğu finans krizini aşmak için kullanılmıştır. 2002 yılında dış borçların milli gelire oranı % 78'e çıkmıştır. İç borçlanma ise daha ziyade 1980'li yılların ortalarından itibaren hızlanmıştır. Vergi almayı beceremeyen iktidarlar,

borçlanma yoluyla kaynak teminine gitmişler, kamudaki savurganlık, rüşvet, hortumlamalar, savaş ve popülizm ile artan açıkları tekrar borçla kapatma politikaları iç borçları çok artırmıştır. 2001 finans krizinde kamu bankalarını ve batık bankaları kurtarmak için yapılan iç borçlanmalarla stok, milli gelirin % 68'ini bulmuştur (Karabulut, 2010: 995)

Genel olarak bakıldığında; 1990-2000 döneminde kamu borçlanmasının artmasında pek çok faktör rol oynamıştır. Bunlar arasında en başta gelenler yüksek maliyetle ve verimsiz olarak çalışan KİT'ler, yapısal dönüşümü hedeflemeyen tarımsal destekleme politikaları, kamu bankalarının görev zararları, kamudaki aşırı ve verimsiz istihdam politikası yani popülist politikalar. Kamudaki harcamaların yüksekliğine karşılık vergi gelirlerinin düşük olması kamunun borçlanma gereğini giderek arttırmıştır. 1990 yılında toplanan her 100 liralık vergi gelirin 31 lirası faiz ödemek için kullanılırken, 1999 yılında bu rakam 72 liraya yükselmiştir (TCMB, 2001: 5-6).

Bu dönemde Türkiye ekonomisinin net dış borç ödeyicisi durumunda olmasından dolayı dışarıdan borçlanmakta zorlanması ve içeride de enflasyonun belirsiz ve yüksek seyretmesi risk primini yükselterek kamunun borçlanma faizlerinin reel olarak oldukça yükselmesine yol açmıştır. Yüksek reel faizler ve büyüme hızının bu yüksek faizlerin oldukça gerisinde kalması kamunun giderek artan borçlanma gereğini bir borç-faiz kısır döngüsüne sokmuştur (TCMB, 2001: 3).

Türkiye, özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren IMF ile yapmış olduğu Stand-by anlaşmaları çerçevesinde yapısal reformlar yapmayı taahhüt etmiş ve böylece 1994 yılından sonra BDK'ların sayısında artış olmuştur. Ancak bu artış özellikle 2001 krizi sonrasında yoğunlaşmış ve IMF ile yapılan anlaşmalarda BDK'ların kurulması yapısal kriter olarak taahhüt edilmiştir. Bu bağlamda 1980'den sonra Türkiye'de kurulan bağımsız düzenleyici Kurumlar şunlardır (Yıldız, 2006: 243).

Finansal Piyasalar: Sermaye Piyasası Kurulu(1981), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (1999)

Altyapı Hizmetleri: Telekomünikasyon Kurumu (2000), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (2001)

Tarım: Seker Kurumu (2001), Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu (2002)

Rekabet Politikaları: Rekabet Kurumu (1994)

Diğer Alanlar: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (1994) ve Kamu İhale Kurumu (2002)

Daha önce de vurgulandığı gibi BDK'ların sayısı 2001 krizinden sonra artmıştır. Bunda GEGP'nin ve sonrasında imzalanan Stand-by anlaşmasında belirtilen yapısal reform ve kriterler etkili olmuştur.

Kasım 2000 ve Şubat 2001'deki finansal krizlerden sonra, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) başlığı altında yine IMF destekli, makro düzeyde yeni bir program hazırlanmış ve 14 Nisan 2001'de kamuoyuna açıklanmıştır. Bu program 1999 sonunda IMF ile yapılan Stand-by anlaşmasının bir uzantısı olmakla beraber, yeni programda enflasyonla mücadele öncelikli hedef olmaktan çıkmış, mali istikrarın sağlanması daha öncelikli hedef hâline gelmiştir (Kandiller, 2001: 55-56).

2001 krizi sonrası dönem Türkiye'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Avrupa birliği mali mevzuatlarına uyumlaştırmalar ile birlikte mali disiplini sağlamaya yönelik çabalar artmıştır. 2001 yılından sonraki dönemde popülist uygulamaların azaldığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda 2001 yılından sonraki dönemi mali yapı üzerinden incelemek, mali gelişmeleri değerlendirmek daha anlamlı olacaktır.

Türkiye ekonomisinde 2002 ve 2003 yıllarından itibaren yaşanan siyasi istikrarsızlıkların azalması ile birlikte ekonomik alanda da alınan yapısal tedbirlerin etkileri, nispeten daha olumlu bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır. Uygulanan istikrar programlarının öngördüğü sıkı mali ve parasal önlemler, kamu mali dengesindeki ve finans piyasalarındaki kırılganlığı azaltmıştır. 2004 yılı bütçesinin ise kamuda ekonomik istikrarı sağlanmasıyla birlikte daha küçük ama daha etkin bir kamu sektörü oluşturması hedeflenmiştir. Aslında 2004 yılı bütçesinin de 2000 yılından itibaren uygulanan IMF kökenli Ortodoks istikrar tedbirlerini temel alan sıkı mali ve parasal politikalar içerdiği görülmektedir. Bu noktada farklı adlar altında ele alınsa da dört yıl boyunca aynı istikrar programının yürürlükte olduğu söylenebilir. 2004 yılı bütçesinde bütçe açığının GSMH'ye oranının % -11,1'e çekilmesi, iç borçlanma ihtiyacının en düşük seviyede tutulması ile reel faiz oranlarının düşürülmesi ve daha önceden belirlenen faiz dışı fazla hedefine (% 6,5) konsolide bütçenin büyük ölçüde katkı sağlaması gibi hedefler ortaya konmuştur (Şimşek, 2007: 63).

Kamu harcamalarının kontrol altına alınması amacıyla 2003 yılında yayımlanan Devlet Muhasebesi Genel Yönetmeliği'ne uygun olarak hazırlanan genel bütçeye dahil Daireler ve Katma Bütçeli İdareler Muhasebe Yönetmeliği 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle, uluslararası standartlara uygun istatistiklerin üretilmesi, hesap ve kayıt düzeninde şeffaflık ve tek düzenin sağlanması, bütün işlemlerin kayıt altına alınması, faaliyetlerin daha sağlıklı bir şekilde muhasebeleştirilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla, Kamu Mali Yönetimi Projesi kapsamında yeni bir bütçe kod sistemine geçilmesi için çalışmalar başlatılmış, 2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir. Analitik bütçe sınıflandırması olarak adlandırılan bu yeni sistem, fonksiyonel sınıflandırmaya, uluslararası karşılaştırmanın yapılmasına, mali saydamlığın artırılmasına, hesap verilebilirliğin geliştirilmesine imkân vermektedir (Kantarıcı ve Karacan, 2008: 154).

Atılan bu adımlar neticesinde Ekonomi 2002-2007 yılları arasında toparlanmış ve GSMH yıllık ortalama % 6,81 büyürken, kamu kesimi borçlanma gereği 2005 ve 2006 yıllarında fazla vermiş 2007 yılında ise % 0,10 açık vermiştir. Ancak küresel krizin Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemesiyle, 2008 yılının ortalarından itibaren, ekonomik faaliyet hacminde hızlı bir daralma meydana gelmiştir (Karakurt ve Akdemir, 2010: 331).

Son yıllarda örtülü bir şekilde mali kural uygulayan Türkiye'de, açık mali kuralın hayata geçirilmesinde son aşamaya gelinmiştir. 2009 yılı Eylül ayında açıklanan 2010-2012 dönemini kapsayan OVP ile Türkiye'de mali kural uygulamasına geçileceği açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu kapsamda, mali kurala ilişkin yasal altyapı ile mali kuralın uygulanması, izlenmesi ve kontrolüne ilişkin düzenlemelerin 2010 yılında tamamlanmasının hedeflendiği ifade edilmiştir. Mayıs 2010'da kamuoyuna açıklanan ve kısa bir sürede TBMM'ye sevk edilen "Mali Kural Kanun Tasarısı'na göre, 2011 yılı mali yılından itibaren ülkemiz kamu mali yönetiminin belirlenen mali kurallara göre yürütülmesi amaçlanmıştır (Kesik ve Bayar, 2010: 55). Mali kural Tasarısı amaçları şöyle sıralanmıştır;

- Kamu mali yönetimi alanında elde edilen başarıları kalıcı hâle getirmek,
- Kamu maliyesi politikalarında uzun vadeli öngörülebilirliği sağlamak,
- Ekonomide güven ve istikrarı güçlendirmek,

- Artan kredibilitayle beraber risk priminin düşmesini sağlayarak kamu borçlanma maliyetini azaltmak,
- Kamu açıkları ve borç yükünü sürdürülebilir seviyelerde tutmak,
- Maliye politikasına olan güveni, piyasalar ve kamuoyu nezdinde güçlendirmek
- Ekonomi politikalarına uzun vadeli perspektif getirerek mevduat ve kredi vadelerinin uzamasını sağlamak,
- Mali disiplin anlayışını kalıcı hâle getirmek,
- Kamu mali yönetiminin modernleştirilmesinde tamamlayıcı rol üstlenmektir.

Bu kapsamda oluşturulan mali kural, basitlik, doğruluk, saydamlık, hesap verebilirlik ve kuruluşların muhasebe ve raporlama işlemleri ile kapsamın belirlenmesinde AB ve diğer uluslararası standartların gözetilmesi ilkelerine dayanmaktadır. Ancak mali kuralın yatırımlara kısıtlama getireceği düşüncesiyle ilgili kanun tasarısı ertelenmiştir.

Bütçe sürecinin yeniden tanımlandığı “5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” ise mali disiplinin altyapısını sağlamlaştırmaya yönelik bir düzenlemedir. Bu çerçevede, merkezi yönetim bütçe kanunu hazırlama sürecini başlatan ve makro politikalar, ilkeler ve temel ekonomik büyüklükleri içeren Orta Vadeli Program (OVP) ile bütçe gelir-gider tahminlerini ve kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarını içeren Orta Vadeli Mali Planın (OVMP), üç yıllık dönemi kapsayacak şekilde, her yıl hazırlanması hükme bağlanmış olup, 2005 yılında uygulanmasına başlanmıştır (Karakurt ve Akdemir, 2010: 334). Ülkemizde mali kuralın uygulanması için zamanlama ve altyapı açısından gerekli şartlar oluşmuştur. Nitekim 5018 sayılı Kanun ve 4749 sayılı Kanun ile kamu mali yönetimine önemli yenilikler getirilmiştir. Ülke uygulamaları incelendiğinde, kamu mali yönetimi alanında yapılan reform sonrasında hayata geçirilen mali kural uygulamalarının daha başarılı olduğu görülmektedir. Birçok ülkede mali kural uygulamasına geniş kapsamlı reform uygulamaları sonrasında geçilmiştir. Bu nedenle, mali kuralların mali pekiştirme sağlandıktan sonra uygulamaya konulması hâlinde beklenenden daha etkili olduğu gözlenmiştir (Kesik ve Bayar, 2010: 59)

Türkiye de sürekli tasarruf artışları yoluyla ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye yönelik politikalar uygulanmıştır. Bu amaçla uzun yıllardır kamu harcamalarının kısıtlanarak kamu tasarrufu yaratılmaya çalışılması, özel tasarrufları

düşüreceği kaygısıyla vergilerin arttırılmaması, tasarrufların yatırımları ve büyümeyi belirleyeceği kabulünden hareketle uygulanmıştır. Ayrıca Türkiye’de yurtiçi tasarrufların yetersizliği ve yatırımların ortalama veriminin düşüklüğü nedeniyle büyüme hızını arttırmak için yatırımların düzeyini artırma girişimleri, fiyat enflasyonu sonucunu vermiş ülke uzun süreli bir enflasyon dönemi yaşamıştır. Ekonomiye yönetenler yapmak istedikleri harcamaları piyasadan satın alma gücü çekerek (vergi olarak) karşılamak yerine daha kolay görünen enflasyon yoluyla yapmayı yeğlemişlerdir. Yaşanan yüksek enflasyonist süreçten hem büyüme hem de tasarruflar etkilenmiştir. Aynı zamanda yatırıma kanalize edilebilecek fonların yetersizliği yanında, fonların daha çok enflasyona neden olan bütçe açıklarını kapatmak amacıyla kullanıldığı için sürdürülebilir bir büyüme sağlanamamış yaşanan istikrarsızlıklar altında, makro dengelerin zor tutturulabildiği bir ortamda, yıldan yıla büyüme oranında dalgalanmalar olmuştur (Ekinci ve Gül, 2007: 179). Bu dalgalanmaların temelinde ekonomi uygulayıcıların hatalı politikalarıyla birlikte siyasi istikrarsızlıklar, popülist uygulamalarda büyük yer tutmaktadır.

Politik istikrarsızlık ve ekonomi ilişkisine Türkiye’de özellikle koalisyon hükümetleri dönemlerinde sıkça rastlandığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle, özellikle gelişmekte olan ülkeler dikkate alındığında, politik istikrarın sağlanması gereği daha da önem kazanmaktadır. Dolayısıyla ekonomi politikasının ön gördüğü şekilde ekonomik amaçlara ulaşmak için sadece ekonomik değişkenler ve aralarındaki ilişkilerin değil, aynı zamanda ekonomik ve politik değişkenler arasındaki etkileşimde dikkate alınması gerekmektedir (Şanlısoy, 2010: 212).

Politik istikrarsızlıkların 2001 krizi sonrası 3 Kasım 2002 seçimleriyle ekonomik krizin faturasını iktidarda olan koalisyon partilerine keserek, barajı geçirdiği iki parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 2002 yılı sonrasının belirleyici aktörleri olarak Türkiye ekonomi ve siyasal yaşamında yerlerini almışlardır. Bu süreçte ekonomik dönüşüm bağlamında neoliberal politikalar devam etmiş ve Türkiye siyaseti ve ekonomisi açısından istikrarlı bir döneme girilmiştir.

Geçmiş dönem seçimlerinde en fazla oy alan partilere bakıldığında 1987 seçimlerinde % 36,31 oy alarak birinci olan ANAP, 1991 seçimlerinde % 27,03 oy alarak birinci olan DYP, 1995 seçimlerinde % 21,38 oy alarak birinci olan RP ve 1999 seçimlerinde % 22,19 oy alarak birinci olan DSP, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan

seçimlerde % 10 seçim barajını geçemeyerek meclis dışında kalmıştır. Bu durum Türk seçmenin sürekli bir arayış içerisinde olduğunu göstermektedir. 2002 yılında yapılan seçimlerde seçim sistemindeki seçmenin temsili anlamında yaşanan sıkıntılar daha gözle görülür bir sonuç ortaya çıkarılmıştır.

3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimlerinde AKP oyların ülke genelinde % 34,26'sını almasına karşın 363 milletvekili çıkarılmış, CHP ise oyların ülke genelinde % 19,4'n almış olmasına karşın 178 milletvekilliği kazanmıştır. Bu durum uzun yıllar sonrası güçlü bir tek parti hükümetinin kurulabilmesine olanak tanımıştır. 18.11.2002 tarihinde Abdullah Gül Başbakanlığında 58. Hükümet kurulmuştur. Ve sonrasında ise Recep Tayip Erdoğan'ın siyasi yasağının kaldırılması ve AKP'den milletvekili seçilmesiyle 14.03.2003 tarihinde Recep Tayip Erdoğan'ın başbakanlığında hlihazırda görevde olan 59. Hükümet kurulmuştur (Atay, 2006: 109).

Bu seçim sonuçlarına göre, seçime giren 19 partiden yalnızca 2'si ülke seçim barajını aşıp milletvekili çıkarma hakkını elde edebilmiştir. Seçim sonuçlarına göre barajı aşan iki partinin seçimlerde aldıkları oyların toplamı sadece % 54 düzeyinde kalmıştır. Bu durumda oyların % 46'sı değerlendirme dışı kalmıştır (Balyemez, 2008: 187).

2002 yılı seçimleriyle birlikte tek başına hükümet olan ak parti maliye ve bütçe politikaları sayesinde yatırımcı ve tüketicilerin güvenini kazanmıştır. Özellikle 2006 yılında başlatılan ve % 10'un altında belirlenen açık enflasyon hedeflenmesi sayesinde hem hükümetin hem MB' sının hedefleri ortak olmuştur. MB nihai hedef olan enflasyon hedeflenmesi için ara hedeflerden olan faiz oranlarını belirlemeyi seçmektedir. MB faiz oranlarını belirleyerek enflasyon hedeflenmesini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Enflasyon hedeflenmesi başarılı olduğu takdirde gelecek yıllarda enflasyon oranlarında politik konjonktür dalgalanması oluşumunu engelleyen bir sebep olarak karşımıza çıkabilecektir (Parlaktuna ve Bahçe, 2006: 18).

3.1.2.2.5. 2007 Yılı Cumhurbaşkanlığı Krizi ve 2008 Dünya Ekonomik Krizi

2007 yılı siyasal gelişmeleri Türkiye'nin 28 şubat 1997 de olduğu gibi devletin bağımsız kurumlarının siyasallaşarak yasama organı gibi hareket ettiği ve cumhurbaşkanlığı seçimine karşı bir direnç oluşturduğu bir ortam içerisinde geçmiştir.

Bu direnç kendini; 22 Temmuz 2007 seçimlerinin planlanandan yaklaşık 3 ay önce yapılmasında ve Anayasa Mahkemesi'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunu iptal etmesi şeklinde kendini göstermiştir. Bu bunalımlı dönem kısaca özetlenecek olursa; Cumhurbaşkanının görev süresi 16 Mayıs 2007'de sona erecek ve Kasım 2007'de de genel seçim yapılacaktır. Genel seçime yaklaşık bir yıl kala muhalefet, seçimin öne alınmasını ve 7 yıl görev yapacak yeni Cumhurbaşkanının yeni meclis tarafından seçilmesini istemeye başladı ve giderek bu istemin dozunu yükseltti. İktidar ise, genel seçimlerin zamanında yapılmasında ve Cumhurbaşkanını bu Meclisin seçmesinde kararlıydı (Balyemez, 2008: 202). Aynı şekilde seçilmiş 10 cumhurbaşkanının olduğu bir ülkede 11. Cumhurbaşkanının aynı seçilme usullerine tabi olmasına rağmen hukukun zorlanarak, ya da Anayasa Mahkemesi tarafından hukuk yaratılarak cumhurbaşkanının seçtirilmemesi Türkiye siyasi tarihinde yerini almıştır.

2007'nin ilk çeyreğinde % 6,8 artan milli gelir, ikinci çeyrekte % 3,9 artmıştır. Küresel finansal dalgalanmalar ve artan petrol fiyatlarının yanı sıra ülke içi siyasi gelişmelerin etkisiyle üretim, tüketim ve yatırımların yavaşlaması sonucu, özellikle ikinci çeyrekte, sanayide % 3,2; ticaret sektöründe % 3 ve tarımda % 1,1 düşmesi, ikinci çeyrekteki düşüşe neden olmuştur (Balyemez, 2008: 205).

2008 yılına gelindiğinde dünyada yaşanan ABD kaynaklı krizin Avrupa piyasalarını etkilemesi ve dolaylı olarak da Türkiye'yi etkilemesi hükümeti bir dizi mali önlem almaya itmiş ve Başbakanın "kriz bizi teğet geçecek" söylemini doğrular nitelikte Türkiye bu krizi fazla yara almadan atlattır. Bu krizin teğet geçerek atlatılmasında şüphesiz 2001 krizi sonrası ülkenin mali piyasalarının iyileştirilmiş olmasının etkisi vardır. Teğet geçecek söylemiyle aslında piyasanın kriz ortamına güdülenmesi önlenerek, piyasanın kontrollü ve fazla sıkılmadan hareketliliği sağlanmıştır.

2011 yılı seçimlerinde ülkenin ekonomik iyileşmesi seçim sandıklarına yansımış ve seçmen iktidar partisini daha yüksek bir oyla iktidara getirerek ödüllendirmiştir.

1980 sonrası dönem son olarak politik ekonomik söylem içerisinde değerlendirildiğinde neoliberal politikaların uygulandığı ya da uygulanmaya çalışıldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu dönemde dünya piyasaları ile bütünleşmiş ve dünyanın ilk 20 ekonomisi içerisinde yerini almıştır. Darbeler siyasi çekişmeler, popülist uygulamalar ulusal ve uluslararası aktörler tarafından belirli

dönemlerde meydana getirilerek politik-ekonomik bir karakter oluşturulmuştur. IMF ve AB, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik söyleminde özellikle 80 sonrası dönemde etkili olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin siyasi ve ekonomik değişimi aşağıdaki tablo incelendiğinde değişim dönemleri ve sanayileşme stratejisi açısından görmek mümkündür.

Tablo 7: Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim Dönemleri

Dönem	Değişim dönemleri	Sanayileşme stratejisi
1923-1938	Kuruluş ve ilk sanayi yılları Tek partili dönem	İthal ikameci sanayileşme dönemi
1939-1946	Savaş yılları	
1947-1960	Savaş sonrası ve liberal gelişmeler, Çok partili döneme geçiş	
1961-1977	Planlı dönem	
1978-1980	Kriz	
1981-1989	Dışa açılma	Dışa açık ihracata yönelik sanayileşme dönemi
1990-1998	Finansal liberalizasyon	
1999-2001	Kriz	
2002-2012	Yeni dönem	

Kaynak: (Ay ve Karaçor, 2006: 70)

Türkiye'nin; iktisadi dönüşümü, ekonomik gelişmeleri ve siyasi gelişmeleri yukarıda açıkladıktan sonra ilgili dönem politik konjonktür dalgalanmaları çerçevesinde maliye politikaları açısından değerlendirilecektir.

3.1.2.3. 1980-2012 Dönemi Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Maliye Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

İlgili dönem öncelikle ekonomik göstergeler ve kamu harcamaları açısından partizan politik konjonktürel dalgalanmalar öngörüsüne dayalı olarak ele alınacak son bir başlık altında ise mali göstergeler üzerinden genel bir değerlendirme ile konu tamamlanacaktır.

3.1.2.3.1. (1983-1987-1991-1995-1999-2002) Yılları genel seçimlerinin değerlendirilmesi

İlgili seçim yıllarındaki seçim ekonomisinin var olup olmadığı aşağıdaki veriler üzerinden değerlendirilecektir.

Tablo: 8 Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (1980-2003) (%)

Yıl	Enf. oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	GSMH değişim (%)	Kamu har. (%)	Cari harcamalar			İktidarda olan parti	Parti kanadı
					Personel Har. (%)	Yatırım Har. (%)	Trans. Har. (%)		
1980	90,3	8,10	-2,08	80,19	-	-	-		
1981	34,10	7,10	4,80	39,73	-	-	-		
1982	27,40	7,00	3,10	7,49	-9,96	-16,1	-19,8		
06.11.1983	28,10	7,70	4,20	68,20	11,32	11,77	41,67	*	*
1984	46,40	7,60	7,10	49,96	-11,2	-4,97	-5,26		
1985	41,70	7,10	4,30	38,17	-0,65	3,41	14,03		
1986	27,50	7,90	6,80	36,02	11,38	20,75	-36,2		
29.11.1987	39,30	8,30	9,80	64,23	23,32	1,96	26,18	ANAP	Sağ
1988	60,80	8,40	1,50	59,43	0,21	-13,5	-10,1		
1989	64,20	8,60	1,60	89,26	46,35	-4,64	-11,9		
1990	50,00	8,00	9,40	75,37	36,26	8,67	-12,3		
20.10.1991	52,60	8,20	0,30	91,09	17,95	22,01	64,74	ANAP	Sağ
1992	67,10	8,50	6,40	70,16					
1993	55,20	8,90	8,10	118,89	13,76	11,17	84,51		
1994	120,50	8,60	-6,10	84,94	-27,00	-39,40	-26,53		
24.12.1995	88,00	7,60	8,00	90,64	-2,38	-29,10	17,68	DYP-CHP	Sağ-Sol
1996	71,60	6,60	7,10	130,33	10,99	41,98	32,32		
1997	78,40	6,80	8,30	102,8	17,55	38,47	40,37		
1998	68,80	6,90	3,90	95,24	9,69	-8,29	-18,50		
18.04.1999	43,70	7,70	-6,10	80,08	16,13	0,52	32,98	ANAP-DSP-DTP	Sağ-Sol
2000	53,70	6,50	6,30	67,19	-5,40	5,00	0,32		
2001	57,70	8,40	-9,50	72,82					
2002	45,00	10,30	7,90	44,41				DSP-MHP	Sol-Sağ
2003	23,80	10,50	5,90	19,82		2,34	23,02		

*Reel GSMH büyüme hızı(1968=100) kabul edilerek hesaplanmıştır.*12 Eylül 1980- 6 Kasım 1983 tarihleri arası MGK ülke yönetiminin başındaydı.

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr> ve <http://www.tuik.gov.tr> ,<http://www.bumko.gov.tr>, Adreslerindeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Siyasetin asker tarafından vesayet altına alındığı uzun bir dönemden sonra genel seçimler yapılmıştır. 1980 sonrası yapılan ilk seçim 6.11.1983 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimlerin seçim ekonomisi uygulamalarına konu olması zor olsa da değerlendirmek yerinde olacaktır. 1983 yılındaki veriler seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, enflasyon oranı seçimlerden iki yıl öncesinden başlayarak azalma eğilimi göstermiş seçim yılında % 0.60'lık bir büyüme gerçekleşse de seçimden sonraki yıl önemli oranda artış görülmüştür. Bu durum seçim ekonomisi varlığını destekler niteliktedir. İşsizlik oranları değerlendirildiğinde seçim yılı da dahil olmak üzere işsizlik oranlarında artma eğiliminin olması seçim ekonomisinin varlığıyla örtüşmemektedir. GSMH'deki gelişmelere bakıldığında seçimlerden önce başlayan büyüme eğilimi seçim sonrası dönemde de büyüme eğilimini sürdürmüştür. Seçim öncesi ve sonrası büyüme ortalamaları açısından bakıldığında seçim ekonomisi varlığının olduğu söylenebilse de ülkenin normal büyüme süreci olarak değerlendirildiğinde seçim ekonomisinin varlığı tartışmalıdır. Teoriye göre de seçim sonrası dönemde büyüme oranında küçülme beklenmektedir.

Kamu harcamaları açısından seçim dönemi değerlendirildiğinde seçim öncesi % 7,49'luk bir artışla gerçekleşen kamu harcamaları seçim döneminde % 68,20'lik artış sergilemiş ve seçim sonrası dönemde ise % 49,96'lık artışla seçim öncesi döneme göre % 19,24 puanlık bir küçülme yaşanmıştır. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmektedir. Seçim dönemi cari harcamalar çerçevesinde değerlendirildiğinde personel giderlerinde bir önceki yıla göre % 11,8 artış, yatırım giderlerinde % 11,8'lik artış ve transfer harcamalarında % 41,7'lik artış gerçekleşmiştir. Seçim sonrası dönemde ise bu giderlerin her üçünde de düşüş gerçekleşmiş. Bu durum seçim ekonomisini destekler niteliktedir. Seçim döneminin siyasi özelliği açısından bakıldığında dönemin cumhurbaşkanının açık destek verdiği MDP ye yönelik seçimi kazandırma girişimi olduğu söylenebilir.

1987 yılındaki veriler seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, enflasyon oranların seçim öncesi dönemde ve seçim yılında düşmesi beklenirken enflasyon oranları artış eğilimi sergilemiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla

örtüşmemektedir. İşsizlik oranları değerlendirildiğinde seçim öncesi dönemden başlayarak işsizlik oranlarında artış gözlemlenmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

1987 yılı seçimleri GSMH'deki büyüme açısından değerlendirildiğinde 1987 seçim yılında dâhil olmak üzere 1985 yılından başlayarak büyüme oranının seçim yılına kadar sürekli artış eğiliminde olduğu seçimlerden sonra ise büyüme oranında önemli bir azalma yaşandığı görülmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmektedir.

1987 yılı seçimleri kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yıl artış oranı 2,15 puan azalarak % 38,17'den % 36,02 düşerken seçim yılında ise % 64 oranında artarak önemli artış gerçekleşmiştir. Seçim sonrası dönemde ise 5 puanlık düşüşle % 59 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi varlığın destekler niteliktedir. Seçim yılına Cari harcamalar açısından bakıldığında seçim ekonomisi uygulamasını destekler nitelikte veriler vardır fakat bu harcama kalemleri bütçe yapım süreciyle alakalı olması bu ihtimali düşürmektedir. Çünkü 1987 yılı seçimleri erken seçim niteliği taşımakta ve seçim kararı ile seçim zamanı arasında 3 aylık bir süre vardır. Seçim kararı eylül ayında alınmış, seçim ise kasım ayında yapılmıştır. Fakat ilgili dönemde ANAP'ın tek başına iktidar olması ve birçok parti liderinin siyasi yasaklı olması yani dönemin siyasi şartları seçim ekonomisi uygulamalarını destekler niteliktedir.

1991 yılı seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; enflasyon oranları seçim yılı öncesi yıl ve seçim yılında 1989 yılına göre azalış eğilimi göstermiş ve seçim sonrası yılda ise artış eğilimi göstermiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmektedir. İşsizlik oranlarına bakıldığında, işsizlik oranları seçim öncesi dönemden başlayarak artış eğilimi göstermiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmemektedir. GSMH'deki durum değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda büyüme oranında artış olurken seçim yılında büyüme oranında düşüş görülmemektedir. Seçimlerden sonra ise büyüme oranında gelişme görülmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmemektedir.

1991 yılı seçimleri kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda kamu harcamaları % 75,37 oranında artmış ve seçim yılında % 91,09'a yükselmiş, seçimlerden sonraki yıl ise yaklaşık 21 puanlık düşüşle % 70,16'lık bir

oranla harcamada artış gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmektedir.

1991 yılı seçimleri de erken seçim niteliği taşıması kamu harcamalarının yasalaşması yani bütçe açısından bakıldığında seçime yönelik bir bütçe yapılamayacağı fikrini verebilir. Dönemin siyasi iktidarı 1989 yerel seçimlerinde seçimi üçüncü parti olarak tamamlamıştır. Bu sonuç hükümetin genel seçimleri kazanmak için seçime yönelik uygulamalar yapacağı düşüncesini desteklemekle birlikte 1989 yılından itibaren kamu harcamaları artış oranları 1991 seçim yılı sonrasına kadar yüksek oranda seyretmiştir. Personel harcamalarında % 17, yatırım harcamalarında % 22, transfer harcamalarında ise % 64,7 gibi yüksek oranlı artışlar yaşanmış olması da seçim ekonomisi uygulamalarını desteklemektedir.

1995 yılı seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; enflasyon oranları seçim öncesi yılda % 120,50 oranında artmış ve seçim yılında % 88,00 oranında enflasyon oluşmuş ve seçim sonrası yılda ise 71,60 oranında enflasyon oluşmuştur. Teoriye göre seçim öncesi dönemde düşük enflasyon beklenmekte ve seçim sonrası dönemde artış beklenmektedir. Bu durum seçim ekonomisi ile örtüşmemektedir.

1994 yılında işsizlik oranı 0,30 puan düşerek % 8,90'dan % 8,60'a gerilediği görülmektedir. 1995 seçim yılında işsizlik oranı 1 puan daha azalarak % 7,60'a gerilemiştir. Seçimden sonraki yıl olan 1996 yılında işsizlik oranı 1 puan daha azalarak % 6,60 gerilemiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamaları ile örtüşmemektedir.

1995 yılı seçimleri GSMH açısından değerlendirildiğinde; seçimden önceki ikinci yıl olan 1993 yılında bir önceki yıla göre % 8,1 oranında büyüme olurken seçim öncesi yılda % -6,1 oranında küçülme olmuştur. Seçim yılında ise bir önceki yıla göre % 8'lik bir büyüme gerçekleşmiştir. Seçimden sonraki yıl ise 0,9 puanlık azalmayla % 7,1 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmektedir.

1995 yılı seçimleri kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde kamu harcamaları artış oranında seçimlerden önceki yıl % 84,94 oranında artış olmuş ve seçim yılında % 90,64 oranında artarak seçim sonrası yılda bu artış devam ederek % 130,3 artış oranına ulaşmıştır. Teoriye göre seçim öncesi dönemde artış seçim sonrası dönemde azalma beklenmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamaları ile örtüşmemektedir. Seçim dönemine cari harcamalar açısından bakıldığında; seçim öncesi

yıl olan 1994 yılında her 3 kalemde de önemli oransal azalmalar görülürken seçim yılında da personel harcamalarında % 2,4'lük azalma aynı şekilde yatırım harcamalarında da % 29'luk azalma görülmekte fakat transfer harcamalarında % 17,7'lik önemli bir artış görülmektedir. Seçim sonrası yıl olan 1996 yılına bakıldığında ise personel yatırım ve transfer harcamalarında sırasıyla % 11, % 42'lik ve % 32,32'lik artışlar görülmektedir ve bu durumu özellikle personel ve yatırım harcamaları açısından seçim vaatlerinin yerine getirilmesi olarak değerlendirmek mümkündür. Seçim öncesi itibariyle dönemin seçiminin erken seçim olması da dikkate alındığında transfer harcamaları kısa dönemde seçim aracı olarak ön plana çıkmaktadır. Transfer harcamaları açısından seçim ekonomisinin varlığı teoriyle örtüşmektedir.

1999 yılı seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; enflasyon oranları seçim öncesi yılda bir önceki yıla göre 9,6 puan azalarak % 78,4'den % 68,8'e gerilemiş ve seçim yılında 25,1 puan daha azalarak % 43,7'ye gerilediği görülmektedir. Seçimlerden sonraki yılda ise enflasyon oranında 10 puanlık bir artış olduğu ve % 53,7'ye yükseldiği görülmektedir. Seçim öncesi ve seçim yılında azalma seçim sonrası yılda ise artış olması seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmektedir.

İşsizlik oranları değerlendirildiğinde seçim öncesi yıldan başlayarak seçim sonrası yıla kadar işsizlik oranında az da olsa artış eğilimi görülmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

GSMH'deki değişim incelendiğinde seçim öncesi yılda % 3,90 oranında büyüme olmuş seçim yılında ise % -6,10 oranında önceki yıla göre küçülme olmuştur. Seçimden sonraki yılda ise seçim yılına göre % 6,30 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamaları ile örtüşmemektedir. Teoriye göre seçimden önce ve seçim yılında büyüme seçimden sonraki dönemde ise küçülme beklenmektedir.

1999 yılı seçimleri kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde, 1998 yılında kamu harcamaları bir önceki yıla göre % 95,24 oranında artmış ve seçim yılında da bir önceki yıla göre % 80,0 oranında artmıştır. Seçimden sonraki yıl ise 12,89 puan azalarak % 67,19 oranında bir artış gerçekleşmiştir.1996 yılından 2000 yılına kadar kamu harcamalarında artış oranlarında sürekli oransal küçülme gözlenirse de artış ortalaması açısından bakıldığında seçim ekonomisini destekler niteliktedir. Seçim yılı cari harcamalar açısından değerlendirildiğinde; personel harcamalarında % 16,1; yatırım

harcamalarında % 0,5 ve transfer harcamalarında % 33 artışlar görülmektedir. Seçim sonrası yılda ise personel ve transfer harcamalarında bir önceki yıla göre önemli küçülmeler gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmektedir.

2002 yılı seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; enflasyon oranları seçim öncesi yılda % 57,7 olarak gerçekleşmiş ve seçim yılında ise % 45 oranında gerçekleşmiştir. Seçim'den sonraki yıl ise % 23.80 olarak gerçekleşen enflasyon oranı seçim ekonomisi uygulaması ile örtüşmemektedir.

2002 yılı seçimleri işsizlik oranları değişimi çerçevesinde incelendiğinde, 2001 yılında işsizlik oranının bir önceki yıla göre 1,9 puan artarak % 6,50'den % 8,40'a yükseldiği ve 2002 seçim yılında bu oran 1,9 puan daha artarak % 10,30'a çıktığı görülmektedir. Seçimlerden bir yıl sonra da işsizlik oranı 0,20 puan daha artarak % 10,30'dan % 10,50'ye yükseldiği görülmektedir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

2002 yılı seçimleri GSMH'deki büyüme açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi dönem olan 2001 yılında % -9,50 oranında ekonomide bir küçülme yaşanmış ve seçim yılında ise % 7,90 oranında büyüme olmuştur. Seçimden sonraki yılda ise 5,90 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Seçim öncesi ekonomide yaşanan bu küçülmenin nedeni 2001 yılı ekonomik krizidir. Teoriye göre de seçim öncesi dönemde ekonomide büyüme seçim sonrası dönemde küçülme beklenmektedir. 2002 yılı seçimleri seçim ekonomisi özelliği taşımamaktadır. Ülkeyi seçime götüren durumun siyasi sıkıntılardan ziyade ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmakta ve bu açıdan seçim ekonomisi özelliği taşımaktadır. Bu seçimde seçmen ekonomik sıkıntılara çözüm getireceğine inandığı yeni bir partiyi tek başına iktidara getirerek çözüm arayışını göstermiştir.

2002 yılı seçimleri kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda bir önceki yıla göre % 72,82 oranında artan kamu harcamaları seçim yılında bir önceki yıla göre 44,41 oranında artmış ve seçim sonrası yıl olan 2003 yılında ise 19,82 oranında düşük bir artışla gerçekleşmiştir. Kamu harcamaları 1982 (% 7,49) yılından sonra en az artış % 19,82 ile 2003 yılında olmuştur. Kamu harcamalarındaki artış oranı 2001 yılından 2004 yılına kadar azalış eğilimi göstermiştir. Bu durum 2002 seçimleri için seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmemektedir.

3.1.2.3.2. (2007-2011) Yılları Genel Seçimlerinin Değerlendirilmesi

Tablo:9 Analize Konu Olan Parametrelere İlişkin Veriler (2004 - 2013) (%)

Yıl	Enf. Oram (%)	İşsizlik Oram (%)	GSYH Büyüme hızı (%)	Kamu har. (%)	Ekonomik Ayrıma Göre Kamu Harcamaları			İktidardaki parti	Parti kanadı
					Cari har. (%)	Yatırım har. (%)	Trans. Har. (%)		
2004	9,4	10,80	9,4	10,80	20,76	3,62	4,78		
2005	7,7	10,60	8,4	6,89	12,07	38,37	-0,17		
2006	9,7	10,20	6,9	19,13	29,55	19,64	6,66		
2007	8,4	10,30	4,7	12,52	14,56	19,16	12,35	AKP	Sağ
2008	10,1	11,0	0,7	15,31	17,95	20,99	10,83		
2009	6,5	14,0	-4,8	16,21	13,22	-2,96	22,45		
2010	6,4	11,9	9,2	10,67	11,31	19,55	7,15		
2011	10,5	9,8	8,8	12,85	14,94	15,38	11,54	AKP	Sağ
2012	6,2	9,0	2,2	16,02	16,25	15,06	17,27		
2013 P*	5,3	8,9	4,0 P	11,82	10,61	6,7	14,14		

P*Planlanan

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.bumko.gov.tr>, adreslerindeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2007 yılı seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde enflasyon oranları seçimden önceki yıl olan 2006 yılında bir önceki yıla göre artmış olmakla birlikte seçim öncesi yılda 1,3 puanlık azalışla 8,4 olarak gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise seçim yılındaki 8,4'lük seviyeden 1,7 puan artarak 10,1 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmektedir. İşsizlik oranlarını değerlendirildiğinde seçim öncesi dönemden başlayarak artış eğilimi vardır. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmemektedir.

GSYH'deki değişim değerlendirildiğinde 2005 yılından seçim sonrası yıl olan 2008 yılına kadar GSYH büyüme oranında küçülme görülmektedir. 2008 ekonomik krizinin etkileriyle de 2009 yılında GSYH'da küçülme görülmektedir. GSYH oranlarındaki sürekli küçülme hali seçim ekonomisiyle örtüşmemektedir.

2007 yılı genel seçimleri kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 19,13 olarak gerçekleşen kamu harcamaları seçim yılında 6,61 puanlık düşüşle % 12,52 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda 2,71 puanlık artışla % 15,31 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim öncesi dönemde artış seçim yılında düşüş seçim sonrası yılda artış durumu seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

Harcamalar ekonomik ayrıma göre değerlendirildiğinde cari harcamalar seçim öncesi yılda % 29,55 seviyelerinde iken seçim yılında 14,99 puanlık düşüşle % 14,56 seviyelerinde gerçekleşmiş ve seçim sonrası yılda ise 3,39 puanlık artışla % 17,95 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Yatırım harcamalarına bakıldığında seçim öncesi yılda % 19,64 seviyelerinde iken 0,48 puanlık düşüşle seçim yılında % 19,16 olarak gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda 1,35 puanlık artışla 20,99 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla uyuşmamaktadır. Transfer harcamalarındaki değişim incelendiğinde ise seçim ekonomisine ait bulgular bulunmaktadır. Seçim öncesi yılda % 6,66 olarak gerçekleşen transfer harcamaları 5,56 puanlık artışla % 12,35 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise seçim yılı oranı 0,48 puan azalarak % 10,83 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim öncesi ve seçim yılında artış seçim sonrası yılda azalma seçim ekonomisini desteklemektedir. Cari ve yatırım harcamalarının seçim ekonomisiyle uyuşmamakla beraber seçimden sonraki yılda 3,39 ve 1,35 puanlık artışlar seçim sonrası vaatleri destekler niteliktedir.

2011 genel seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde enflasyon oranı seçim öncesi yılda % 6,4 iken seçim yılında 4,1 puanlık artışla % 10,5 seviyesine çıkmıştır. Seçimden sonraki yılda ise enflasyon oranı 4,3 puan gerileyerek % 6,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Enflasyon oranındaki bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. İşsizlik oranları seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 11,9 olarak gerçekleşmiş olan işsizlik oranı seçim yılında 2,1 puanlık azalışla % 9,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise 0,8 puanlık azalışla % 9,0 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

2011 yılı genel seçimleri GSYH'deki değişim açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 9,2 seviyesinde olan büyüme oranı 0,4 puanlık düşüşle % 8,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise 6,6 puanlık düşüşle % 2,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir.

2011 yılı genel seçimleri kamu harcamaları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 10,67 seviyesinde gerçekleşen kamu harcamaları 2,18 puanlık artışla % 12,85 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda artış devam etmiş 3,17 puanlık

artışla % 16,02 seviyesine çıkmıştır. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Kamu harcamaları ekonomik ayırım çerçevesinde değerlendirildiğinde cari harcamalar seçim öncesi yılda % 11,31 seviyesinde iken 3,63 puanlık artışla % 14,94 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçimden sonraki yıl artış devam etmiş ve 1,31 puanlık artışla % 16,25 seviyesine ulaşmıştır. Sürekli bir artış eğilimi olmasından dolayı seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Yatırım harcamaları seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 19,55 seviyesinde olan yatırım harcamaları 4,17 puan azalarak % 15,38 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçimden sonraki yıl ise 0,32 puanlık azalmayla % 15,06 seviyesinde gerçekleşmiştir. Transfer harcamaları değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 7,15 seviyesinde gerçekleşen artış oranı 4,39 puanlık artışla % 11,54 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda artış devam ederek 5,73 puanlık artışla 17,27 seviyesine ulaşmıştır. Cari yatırım ve transfer harcamalarındaki bu durum seçim ekonomisi uygulamalarıyla uyuşmamaktadır.

3.1.2.3.3. Seçim Dönemlerinin Mali Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi

1980 yılı öncesi verilere ulaşmanın güçlüğü ve bütçe tekniklerindeki değişim çalışmayı 1980 sonrası veriler üzerinden değerlendirmeyi gerekli kılmıştır. 1980 ve 2013 yılları arasındaki seçim ekonomisi uygulamaları maliye politikalarının göstergeleri olarak yorumlayabileceğimiz aşağıdaki veriler üzerinden değerlendirilecektir.

Tablo 10: Bütçe Giderleri, Bütçe Gelirleri, Bütçe Açığı, Vergi Gelirleri Tahsilat Oranları, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (1980-2013) (%)

Yıl	Konsolide Bütçe Giderleri değişimi (%)	Konsolide bütçe gelirleri değişim (%)	Bütçe açığının GSMH ya oranı (%)	Vergi geliri tahsilat oranları (%)	Kamu kesimi borçlanma gereği (%)
1980	81,35	72,42	3,13	82,5	-
1981	42,24	55,46	1,55	81,5	-
1982	8,08	5,59	1,48	79,0	-
1983	65,15	66,21	2,25	81,1	-
1984	46,75	39,83	4,42	81,8	-
1985	51,77	58,62	2,26	84,9	-
1986	27,99	19,63	2,76	88,0	-
1987 S	53,90	46,00	3,48	89,6	-
1988	67,66	68,37	3,09	90,7	-
1989	81,25	78,36	3,33	87,9	-
1990	75,85	80,34	3,01	85,9	5,5
1991 S	93,69	75,14	5,28	82,5	7,5
1992	70,23	79,71	4,30	81,7	7,9
1993	117,58	100,66	6,70	81,3	7,7
1994	84,00	110,34	3,91	82,8	4,6
1995 S	91,05	87,49	4,03	85,6	3,7
1996	129,74	93,57	8,27	88,1	6,5
1997	103,22	113,16	7,60	89,8	5,8
1998	93,96	103,11	7,44	89,5	7,1
1999 S	79,86	60,29	11,86	86,8	11,6
2000	66,30	76,62	7,87	90,5	8,9
2001	72,52	54,13	11,89	90,3	12,1
2002 S	43,56	46,65	11,47	91,4	10,0
2003	21,41	32,61	8,84	92,5	7,3
2004	0,40	9,92	5,21	93,0	3,6
2005	3,59	24,62	1,06	92,0	-0,1
2006	21,92	25,72	0,61	92,2	-1,9
2007 S	14,56	9,72	1,63	91,1	0,1
2008	11,25	10,1	1,83	89,7	1,6
2009	18,14	2,79	5,54	87,4	5,1
2010	9,74	18,00	3,63	86,2	2,4
2011 S	6,87	16,73	1,36	85,6	0,1
2012	14,58	11,74	1,48 P	86,4	1,7
2013 P	12,06	11,57			1,5

*2006 yılından itibaren merkezi yönetim bütçesi kullanılmıştır.

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> , <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.bumko.gov.tr>, verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Askeri vesayet altında geçen 1983 yılı seçimleri bütçe harcamaları açısından değerlendirildiğinde % 8,08 seviyesinden 57,07 puanlık artışla % 65,15 seviyesine ulaşan bütçe harcamaları 18,40 puanlık azalma ile % 46,75 seviyesine inmiştir. Bütçe gelirlerine bakıldığında % 5,59 seviyesinden 60,62 puanlık artışla 66,21 seviyesine

ulaşmıştır. Seçim sonrası dönemde ise 26,38 puanlık azalma ile 39,83 seviyesine inmiştir. Bütçe açığına bakıldığında seçim yılı ve seçim sonrası yıl bütçe açıkları sırasıyla % 2,25 ve % 4,42 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bütçe açısından seçim yılına bakıldığında seçim ekonomisiyle uyuşmakta fakat dönemin askeri vesayet altında yapılmış olması bu tespitimizi desteklememektedir. Seçmeni vergi baskısı altına almadan ödeme konusunda rahat bırakılacağı düşüncesiyle vergi tahsilat oranları incelendiğinde seçim öncesi yıl % 79,0 olan vergi tahsilat oranı seçim yılında 2,1 puan artarak 81,1 seviyesine ulaşmış ve seçim sonrası yıl ise 0,7 puan artarak 81,8 seviyesine ulaşmıştır. Seçim sonrası yılda 0,7 puanlık artışı seçim sonrası mali denetimlerin artırılması sonucu varılan bir artış olduğu söylenebilir.

1987 yılı seçimleri bütçe giderleri açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 27,99 seviyesinde olan bütçe giderleri 25,91 puanlık artışla % 53,90 seviyesine ulaşmış ve bu artış 13,76 puanlık artışla % 67,66 seviyesine ulaşmıştır. Bütçe gelirleri seçim öncesi yılda % 19,63 puanlık artışla gerçekleşirken seçim yılı 26,37 puanlık artışla % 46,00 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise 22,37 puanlık artışla % 68,37 seviyesine ulaşmıştır. Bütçe açıkları değerlendirildiğinde seçim öncesi % 2,76 seviyesinde olan bütçe açığı seçim yılında 0,72 puanlık artışla % 3,48 seviyesine ulaşmış seçim sonrasında ise 0,38 puanlık düşüşle 3,09 seviyesine gerilemiştir. Bütçe giderlerindeki artış ve bütçe açığındaki büyüme seçim ekonomisini destekler niteliktedir. 1987 yılı genel seçimleri vergi tahsilat oranları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi % 88,0 olarak gerçekleşen tahsilat seçim yılında 1,6 puanlık artışla 89,6 seviyesine çıkmış ve seçim sonrası yılda 1,1 puanlık artışla 90,7 seviyesine ulaşmıştır. Seçim yılında tahsilat oranlarında azalma beklenmekle birlikte 1987 genel seçimlerinde artış ve artış seçim sonrası dönemde de devam etmiştir. Bu durum seçim ekonomisi öngörüsüyle örtüşmemektedir.

1991 yılı genel seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde bütçe giderleri seçim öncesi yılda % 75,85 seviyesinde iken 17,54 puanlık artışla % 93,69 seviyesine ulaşmış ve seçim sonrası yılda 23,46 puanlık azalma ile % 70,23 seviyesine gerilemiştir. Bütçe gelirleri değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 80,34 seviyesinde olan bütçe gelirleri 5,20 puanlık azalma ile % 75,14 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçim sonrası yılda 4,57 puanlık artış ile % 79,71 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe açığı değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 3,01 olan bütçe

açığı seçim yılında % 5,28 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçim sonrası yılda gerileyerek % 4,30 seviyesine inmiştir. Bütçe giderleri, bütçe gelirleri ve bütçe açıkları açısından 1991 yılı genel seçimi seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmektedir. Vergi tahsilat oranlarına bakıldığında seçim öncesi yılda % 85,9 olan tahsilat oranı seçim yılında 3,4 puan azalarak % 82,5 seviyesine inmiş seçim sonrası yılda bu azalış 0,8 puanlık düşüşle % 81,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim öncesi yıldan başlayarak seçimden sonraki ikinci yıla kadar azalış eğilimi olmasına rağmen seçim öncesi yılda azalış oranı diğer yıllarla kıyaslandığında azalış oranı fazladır. Bu sebeple 1991 yılı genel seçimleri seçim ekonomisini destekler niteliktedir. Kamu kesimi borçlanma gereği değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 5,5 seviyesinde olan kamu kesimi borçlanma gereği seçim yılında 2 puanlık artışla % 7,5 seviyesine ulaşmıştır. Seçim sonrası yılda ise 0,4 puanlık artışla % 7,9 seviyesine ulaşmıştır. Seçim öncesi artışla seçim sonrası yıldaki artış puanları kıyaslandığında seçim öncesi yılda artış daha fazladır. Bu sebeple kamu kesimi borçlanma gereği seçim ekonomisi uygulamasıyla tutarlıdır.

1995 yılı genel seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda bütçe harcamaları % 84,00 seviyesinde gerçekleşmiş, seçim yılında ise 11,05 puanlık artışla % 91,05 seviyesine ulaşmıştır. Seçim sonrası yılda da artışını sürdürerek 38,69 puanlık artışla % 129,74 seviyesine ulaşmıştır. Bütçe gelirlerini değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 110,34 seviyesinde olan bütçe gelirleri seçim yılında 22,85 puanlık azalışla % 87,49 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda 6,08 puanlık artışla % 93,57 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe açığı açısından ilgili seçimi değerlendirildiğinde seçim öncesi yıl, seçim yılı, seçim sonrası yıl sırasıyla; %3,91, % 4,03, % 8,27 şeklinde artan bir seyir izlemiştir. 1995 yılı genel seçimleri bütçe gelirlerindeki seçim yılında azalma seçim sonrası yılda artma eğilimi haricinde seçim ekonomisi uygulamasıyla tutarlı değildir. 1995 yılı seçimlerine vergi tahsilat oranları açısından bakıldığında seçim öncesi yıl % 82,8 seçim yılında % 85,6 seçim sonrası yılda ise % 88,1 oranında tahsilat gerçekleşmiştir. Bu durum seçim ekonomisi uygulamasıyla tutarlı değildir. Kamu kesimi borçlanma gereğine bakıldığında seçim öncesi yılda % 4,6 seviyesinde iken seçim yılında 0,9 puanlık düşüşle % 3,7 seviyesine düşmüş ve seçim sonrası yılda ise 2,8 puanlık artışla % 6,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim yılında kamu kesimi borçlanma gereğinde artış seçim sonrası yılda azalış beklenirken bu seçim yılında tersi bir durum söz konusudur. Bu yüzden seçim ekonomisi uygulaması ile uyuşmamaktadır.

1999 yılı genel seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 93,96 seviyesinde artan bütçe giderleri 14,10 puanlık düşüşle % 79,86 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda düşüş 13,56 puanlık düşüşle devam ederek % 66,30 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe gelirlerine bakıldığında seçim öncesi yılda % 103,11 seviyesinde artan bütçe gelirleri seçim yılında 59,25 puanlık düşüşle % 60,29 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçim sonrası yılda ise 16,33 puanlık artışla % 76,62 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe açıklarını değerlendirildiğinde seçim öncesi yıl % 7,44 seviyesinde iken seçim yılında % 11,86 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçim sonrası yıl açık gerileyerek % 7,87 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim yılı bütçe giderleri itibariyle seçim ekonomisi uygulamasıyla uyuşmamakla birlikte bütçe gelirleri ve bütçe açığı açısından seçim ekonomisi uygulamasıyla uyuşmaktadır. 1999 yılı genel seçimi vergi tahsilat oranları açısından değerlendirildiğinde seçim öncesi yıl % 89,5 olan tahsilat oranı 2,7 puanlık düşüşle % 86,8 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçim sonrası yıl bu oran % 90,5 seviyesine çıkmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereğine bakıldığında seçim öncesi yılda % 7,1 olan kamu kesimi borçlanma gereği seçim yılında 4,5 puanlık artışla % 11,6 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçim sonrası yılda 2,7 puanlık azalışla % 8,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Vergi gelirleri tahsilat oranları ve kamu kesimi borçlanma gereği seçim ekonomisi uygulamasıyla tutarlıdır.

2002 genel seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde bütçe giderleri seçim öncesi yılda % 72,52'lik artışla gerçekleşmiştir. Seçim yılı ise 26,96 puanlık azalma ile % 43,56 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise 22,15 puanlık azalma ile % 21,41 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe gelirleri değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 54,13 seviyesinde gerçekleşen artış seçim yılında 7,48 puanlık azalma ile % 46,65 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise bu azalarak artış durumu % 32,61 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe açıkları değerlendirildiğinde seçim öncesi yıl bütçe açığı % 11,89 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim yılında % 11,47, seçim sonrası yılda ise % 8,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe giderleri bütçe gelirleri ve bütçe açıkları oransal değişimleri seçim ekonomisi uygulaması ile örtüşmemektedir. 2002 yılı genel seçimlerini vergi tahsilat oranları ve kamu kesimi borçlanma gereği çerçevesinde değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 90,3 seviyesinde olan tahsilat oranları seçim yılında 1,1 puan artışla % 91,4 seviyesinde gerçekleşmiş seçim sonrası yılda da 1,1 puanlık artışla % 92,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğine bakıldığında seçim öncesi yılda %

12,1 seviyesinde gerçekleşen kamu kesimi borçlanma gereği seçim yılında 2,1 puan düşüşle % 10,0 seviyesine gerilemiş seçim sonrası yılda ise 2,7 puan düşüşle % 7,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Vergi tahsilat oranları ve kamu kesimi borçlanma gereği 2002 yılı genel seçimleri için seçim ekonomisiyle uyumamaktadır.

2007 yılı genel seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde bütçe giderleri artış oranı % 21,92 seviyesinde gerçekleşmiş seçim yılında ise 7,36 puanlık düşüşle % 14,56 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise 3,89 puanlık azalma ile % 11,25 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe gelirleri incelendiğinde seçim öncesi yılda % 25,72 olarak gerçekleşen artış oranı seçim yılında 16 puan azalarak % 9,72 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda ise 0,38 puanlık artışla % 10,1 seviyesinde gerçekleşmiştir bütçe açıklarına bakıldığında seçim öncesi yılda % 0,61 oranda artan bütçe açığı 1,02 puanlık artışla seçim yılında % 1,63 oranında artmıştır. Seçim sonrası yılda ise bütçe açığında azalma olmaksızın 0,20 puanlık artışla % 1,83 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe giderleri, bütçe gelirleri ve bütçe açıkları açısından ilgili seçim dönemi değerlendirildiğinde seçim ekonomisi uygulamaları görülmektedir. Vergi tahsilat oranları ve kamu kesimi borçlanma gereğine bakıldığında seçim öncesi yılda % 92,2 olarak gerçekleşen tahsilat seçim yılında 1,1 puanlık azalma ile 91,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası dönemde bu azalma 1,4 puanlık azalma ile devam ederek % 89,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereği incelendiğinde seçim öncesi yılda % -1,9 seviyesinde gerçekleşen kamu kesimi borçlanma gereği seçim yılında 2 puanlık artışla % 0,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda artış devam ederek 1,5 puanlık artışla % 1,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Vergi tahsilat oranları ve kamu kesimi borçlanma gereği seçim ekonomisi uygulamalarıyla örtüşmemektedir.

2011 yılı seçimleri seçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde; bütçe giderleri seçim öncesi yılda % 9,74 seviyesinde artışla gerçekleşmiş seçim yılında ise 2,87 puanlık düşüşle % 6,87 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçimden sonraki yıl 7,71 puanlık artışla % 14,58 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe gelirlerine bakıldığında seçim öncesi yılda % 18,00 seviyesinde artış gerçekleşmiştir. Seçim yılında ise 1,27 puanlık azalışla % 16,73 seviyesinde artış gerçekleşmiştir. Seçim sonrası yılda 4,99 puanlık azalışla % 11,74 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe açıkları değerlendirildiğinde seçim öncesi yılda % 3,63 seviyesinde gerçekleşen bütçe açığı

seçim yılında 2,27 puan azalarak % 1,36 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçimden sonraki yıl ise 0,12 puanlık artışla % 1,48 (p) oranında bir seviye beklenmektedir. Bütçe giderleri, bütçe gelirleri ve bütçe açığı açısından 2011 yılı genel seçimleri seçim ekonomisi uygulamasıyla örtüşmemektedir. Teoriyi Tekrardan hatırlamak gerekirse, seçim öncesi ve seçim yılında bütçe giderlerinde artış seçimden sonraki yılda azalış, bütçe gelirlerinde ise seçim öncesi ve seçim yılında azalış seçim sonrası yılda ise bütçe gelirlerinde artış beklenmektedir. Bütçe açığı ise seçim öncesi ve seçim yılında artma seçim sonrası yılda ise azalma beklenmektedir. Vergi tahsilat oranı ve kamu kesimi borçlanma gereğine bakıldığında; seçim öncesi yılda vergi tahsilat oranı % 86,2 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçim yılında 0,6 puanlık azalma ile % 85,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim den sonraki yıl ise 0,8 puanlık artışla % 86,4 seviyesinde tahsilat gerçekleşmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğine bakıldığında seçim öncesi yılda % 2,4 seviyesinde gerçekleşen kamu kesimi borçlanma gereği 2,3 puan azalarak % 0,1 seviyesinde gerçekleşmiş ve seçimden sonraki yıl da 1,6 puan artarak % 1,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Seçim ekonomisi açısından vergi tahsilat oranları seçim ekonomisi ile tutarlılık gösterirken kamu kesimi borçlanma gereği uyumluluk göstermemektedir.

1980 sonrası seçimler genel olarak değerlendirildiğinde 2002 seçimleri öncesindeki seçimlerde bazı değişkenlerde seçim ekonomisi gözlenmekte fakat 2002 seçimleri ve sonrasındaki iki seçimde de seçim ekonomisi ile uyumluluk görülmemektedir.

SONUÇ

Türkiye'nin demokratikleşme süreciyle birlikte seçmen; tercihlerini kullanırken kendisine en çok faydayı sağlayan ya da sağlayacağına inandığı, kendisini ideolojik anlamda yakın hissettiği, partileri desteklemiştir. Diğer taraftan Türkiye açısından belirli dönemlerde askeri darbeler yoluyla seçmenin tercihinin gem vurulmuştur. Devletin sahip olduğu ideolojiye ya da belirli bir elit tarafından devlete mal edilmiş olan ideolojiden sapmalar yaşandığında asker yönetime müdahale etme hakkını kendinde görmüş “ayar çekme” sahipliği içerisinde darbeler, muhtıralar (elektronik darbe dâhil), çeşitli girişimler yaşanmıştır. Türkiye'nin kuruluş yıllarından itibaren kendisini batı medeniyeti içerisinde görmesi ve yapılan inkılaplarla toplumun istikametinin batı olarak gösterilmesi kültürel uyum anlamında da sıkıntılar oluşturmuştur. Bu bağlamda 1950 yılına kadar toplum tek bir parti felsefesi altında olgunlaştırılma süreci geçirmiş ve sonrasında değişen dünya şartlarıyla birlikte hak ve özgürlüklerin, demokrasinin gelişmesi vatandaşı iktidar karşısında değerli kılmıştır. Sahip olduğu oy'un değerini anlayan seçmenin taleplerinde değişiklik olurken aynı zamanda da iktidarın seçilmeye yönelik etkilerine açık hale gelmiştir. İktidara gelen hükümetlerin kendi seçmen gruplarını oluşturmak istemeleri ve bu şekilde çıkar maksimizasyonuna yönelik çabalar, yapılan değerlendirmelerden de görüleceği üzere seçim dönemlerinde kamu harcamalarında değişikliklere yol açmıştır.

Demokrasi anlamında büyük gelişme gösteren Türkiye küreleşmenin de etkisiyle dünya ekonomik ve siyasi sisteminde güçlü bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Bu güçlü ilerleyişini öncelikle içerideki siyasi ve ekonomik istikrarından kaynaklanmaktadır. Bu istikrarın temelinde; Seçimi kazanmak için yapılmış günü birlik politikalar içermeyen, kurumsallaşmış, ilkeleri olan, belirli bir sistem doğrultusunda disiplinli olarak ilerleyen, iç ve dış baskılardan etkilenmeyen adil bir kamu mali sistemi oluşturma çabaları yatmaktadır. Bu çerçevede toplumun genel talebi politikacıların da ulaşmak istedikleri ekonomik ve sosyolojik olarak gelişmiş, refah içinde yaşayan bir toplum özlemidir.

Yapılan çalışmada Türkiye'de 1950 ve 2013 yılları arasında dünyadaki ve Türkiye'deki iktisadi dönüşümle birlikte siyasi gelişmeler ve ekonomik yansımaları iktidarların seçim ekonomisi uygulayıp uygulamadığı araştırılmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte ülkede liberal politikalara ağırlık verilmesi seçmeni daha değerli hale

getirmiş “devlet millet için” söylemi daha çok söylenir olmuştur. Bu ekseninde tekrardan seçilebilmek için özellikle 2000 yılına kadar Türkiye’de iktidarlar popülist uygulamalar yoluna gitmiştir. Yapılan araştırmalarda da gözlemlendiği gibi seçim dönemlerinde seçim ekonomisine dair kanıtlar mevcuttur. Çalışmada, seçim ekonomisi-popülist uygulamaların farklı uygulamaları olmakla birlikte burada sadece maliye politikaları itibarıyla incelenerek bütçedeki genişlemeler ele alınmıştır.

KAYNAKLAR

Ataç, E., Beyhan Ataç, Tayfun Moğol,(2001), “Ülkemizde Kamu Harcamalarının Siyasi Niteliği Üzerine Bir İnceleme”, *XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu, 28-31 Mayıs*, ss.41-68.

Akan, Y., İ. Arslan, S. Kaynak ,(2008), “Türkiye’de Ekonomik İstikrarı Sağlamada Maliye Politikası Uygulamaları (Bir Ampirik Çalışma 1980-2006)”, *Sosyoekonomi Dergisi*, S.1, ss.107-116.

Altun, N. ve Kenar, B., (2010) “İktisat Teorisindeki Değişimlerin Kamu Yönetimi ve Mali Yapı Üzerindeki Etkileri”, (ed.) N.T. Saruç, *Prof. Dr. Aytaç Eker 'e Armağan Kamu Maliyesinde Seçme Yazılar*, SAÜ Yayınları, Sakarya, ss.465-469.

Aktan, C.C., Dileyici, D. ve Özen, A., (2010), “Kamu Ekonomisinin Yönetiminde İki Farklı Ekonomi Politikası Yaklaşımı: İradi ve Takdiri Kararlara Karşı Kurallar”, *Mali Kurallar, Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Kurallar ve Sınırlamalar*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı , Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, ss.1-32.

Aktan, C.C. ve Dileyici , D.,(2001), "Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri", Kamu Tercih ve Anayasal İktisat, S.1, http://www.canaktan.org/politika/siyasalsurec/tercih_belirleme.html,(23.12.2012)

Akgün B., (1999), "Türkiye'de Seçmen Davranışının Ekonomi Politikası Üzerine Bir Model Denemesi", *Liberal Düşünce*, S.14, C. 4, ss. 62-74

Al, H., (2007), *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*, Ankara.

Aydın, M.K., (2003), *Sermayenin Küreselleşmesi*, Değişim Yayınları ,İstanbul.

Aydın, M.K., (2010), *Ekonomiye ve Siyasete Sol'dan Bakmak*, Değişim Yayınları, İstanbul.

Aydın, M. K., (2012), “ Kapitalizm Neden ‘Vazgeçilmez’dir’ ” , *Sakarya İktisat Dergisi*, C.1, S.1, Sakarya, ss.23-49.

Aydın, M. K., (2003), “Kapitalizm ve Kriz”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.2, Kocaeli, ss.1-10.

Ay, A. ve Karaçor, Z., (2006), “2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss. 67-86

Akgüç, Ö., (1991), *Politikada Gerçeği Arayış*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Akdoğan, A., (2006), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Bakırtaş, İ., (1998), “Politik-Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, C.13, S.2, ss.47-63.

Bakırtaş, T., (1996), *İktisadi Gelişme Sürecinde Kamu Harcamaları Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Marmara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balyemez, A.S., (2008), *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Seçim Ekonomisi Uygulamalarının Kamu Maliyesine Yansımaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Balkır, C., (2010), *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, www.bumko.gov.tr, (06.04.2013)

Boratav, K., (2004), *Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002*, İmge Kitapevi, Ankara.

Boratav, K., (2006), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, İmge Kitabevi, Ankara.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP:1963-1967), www.dpt.gov.tr

Coşkun C. A., (2003), *Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi*, Birleşik Matbaacılık, İzmir.

Çelik, A. ve Aykanat, Ş., (2006), “Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemleri” , *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S.2, ss.215-226.

Çevik, H. H.ve S. Demirci, (2012), *Kamu Politikası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Demokrat Parti, Parti Programı, (1952) , Güneş Matbaacılık, Ankara

Duman, M.,(2002), “Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, ss.1-16.

Dilaveroğlu, E., (2012), “28 Şubat Süreci ve Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak TÜSİAD’ın Sürece Bakışı”, *Sakarya İktisat Dergisi*, C.1, S.3, ss.59-74.

Dilipak, A., (1990), *Menderes Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul.

Edizdoğan, N., (1998), *Kamu Bütçesi*, Ekin Kitabevi , Bursa.

Erduran, Ali Çelen,(2008), “Politik Bütçe Döngüleri Teorisi ve 1980 Sonrası Türkiye’de Seçim Dönemlerinde Uygulanan Maliye Politikalarının Analizi Ve Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erdoğan, M.,(1996), *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Erdoğan, S. ve Bozkurt H., (2009), “Demokratik Rejimlerde Politik Parasal Konjonktür Hareketleri: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, S.10 (2), s.204-216.

Ekinci, A ve Gül, E., (2007), “Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz (1960-2004)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, Kütahya, ss.167-184.

Erkişi, K., (2007), *Seçim Çevrimler Teorileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme (1950-2006)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Fırat, E.,(2012), “Konjonktür Dalgalanmaları Işığında Türkiye’deki İktisadi Dalgalanmalar”, *International Conference On Eurasian Economies 2012*, ss.406-413.

Gözler, K., (2007), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Gökbunar, R., (1997), “Kamu Finansmanında Demokratikleşme ve Ekonomik Anayasa Önerisi”, Prof. Dr. Şükrü Postacıoğlu’na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.1-9.

Güneş, H., (2010), “Ekonomik Krizlerin Siyasal Temelleri: 1950-2010”, *Zor zamanlarda İktisat Sempozyumu*, İzmir Ekonomi Üniversitesi 17-18 Şubat,

Hatipoğlu, Y. Z., C. Haydaroğlu , M. Coşgun, (2011), “Türkiye’de Darbelerin Ekonomi Politikası”, *Anadolu 2011: Anadolu International Conference in Economics II, June 15-17*, Eskişehir, ss.1-25.

(ed.)H. Erdoğan, (2008), “2008 Kavşağında Türkiye: Siyaset, İktisat ve Toplum”, Bağımsız Sosyal Bilimciler, Ayhan Matbaası, İstanbul.

İnan, S., (2007), *Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)*, (ed.)S. İnan, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi* içinde, Anı yayıncılık, ss.117-145.

Karakurt, B. ve Akdemir, T., (2010), “Türkiye’de Mali Kural Uygulamaları: Sayısal Olmayan Kurallardan Sayısal Kurallara Geçiş”, *Mali Kurallar, Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Kurallar ve Sınırlamalar*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ümit Ofset Matbaacılık, ss.320-347.

Kesik, A.ve Bayar, N., (2010), “Uluslararası Uygulamalar Işığında Mali Kurallar ve Mali Disiplin”, *Mali Kurallar, Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Kurallar ve Sınırlamalar*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ümit Ofset Matbaacılık, ss.46-63.

Kaya, Y., (2011), “Küreselleşme ve İktisadi Entegrasyon Bağlamında 2000 sonrası Türkiye Ekonomisi”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, C.1, S.1, ss.67-83.

Kongar, E., (2000), *21. Yüzyılda Türkiye* , Remzi Kitabevi, İstanbul.

Karluk, S.R., (1997), *Türkiye Ekonomisi*, Beta Basım, İstanbul.

Kepenek, Y. ve N. Yentürk, (1996), *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kuşat, N. ve Dolmacı, N., (2011) , “Kamu Tercih Teorisi Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramının Değerlendirilmesi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 12, S.1, ss.129-146

Karluk, S.(2010), “ Turgut Özal’ın Ekonomi Politikaları Kapsamında Krizlere Karşı Uygulamaya Koyduğu Ekonomi Politikaları”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi 1, Küresel Krizler Ve Ekonomik Yönetişim*, Malatya, ss.902-939

Kantarıcı, H. B. ve Karacan, R. (2008), “Mali Disiplinin Sağlanması Açısından Türkiye IMF ilişkilerinin değerlendirilmesi”, *Maliye Dergisi*, S.155, ss. 144-158.

Karabulut, K., (2010), “Özal Dönemi Türkiye’nin Ekonomi Politikası”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi 1, Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim*, ss.978-1008.

Kepenek, Y. ve N. Yentürk, (2008), *Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul*

Kırcı, N.,(2006), ”Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini: Ekonometrik Bir Yaklaşım”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Parlaktuna, İ. ve Bahçe, B., (2006), “Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Ekonomi Üzerindeki Etkisi ve Türkiye de Uygulaması (1980-2006)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.7(2), ss.44-45.

Seyidoğlu, H.,(2002) *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Kurtuluş Matbaası, İstanbul.

Sara, O., (2001),”Politik Konjonktür Dalgalanmaları ve Türkiye Uygulaması(1950-2000) ‘’, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, C.6, S.6, ss.157-184.

Sakal , M.,(1998), “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, C.13, S.1, ss.211-230.

Saraçoğlu, M., (2000), “Kamusal Tercih Teorisi: Siyasetin Ekonomik Analizi”, *Kamu-İş*, C: 6 S.1, ss.1-15

Şahin H.,(2007), *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Şener, O.,(2008), *Kamu Ekonomisi*, Beta Basım, İstanbul.

Şimşek, H. A. (2007), “ Türkiye’de 2000 sonrasında uygulanan istikrar programlarının Kamu Maliyesine Etkileri”, *Finans, Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi*, İstanbul, ss.160-185.

Seyidoğlu, H.,(1999), *Uluslararası İktisat*, Kurtiş Matbaası, İstanbul.

Sezgin, Ş., (2010),’’Türkiye’de Ekonomik Faktörlerin Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi’’, (ed.) N.T. Saruç, Prof. Dr. Aytaç Eker ’e Armağan Kamu Maliyesinde Seçme Yazılar, SAÜ Yayınları, Sakarya, ss.253-273

Sezgin, Ş., (2007), “Türkiye’de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar: 1950-2003 Dönemi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S.62-2, ss.135 -154.

Savaş, V.F., (2003), *Politik İktisat* , Beta Yayınları, İstanbul.

Takım, A., (2012), “ Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları Ve Sonuçları ”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.67, S.2, s.157-187.

Türk ,İ., (1999), *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi, Ankara

Telatar, F., (2004), *Politik İktisat Politikası*, İmaj yayınları, Ankara.

Teletar, F., (1998), “Makroekonomi Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar’’, *H.Ü İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.9, S.31, ss.37-60.

Tuncel, G., (2010), “Ekonomik Krizlerin Türkiye’de Siyaset- Bürokrasi İlişisine Etkisi”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi I Malatya: İnönü Üniversitesi, 15-16 Nisan*, ss.765- 788.

Oran, B., (2002), *Türk Dış Politikası -1919-1980*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul.

Odabaş, H.ve Güngör, K.,(2010), “ Küresel Kriz ve Bütçe Açıkları: Yürütmenin Sınırlandırılması Ve Anayasal Bütçe Çözüm Olabilir mi? ’’ (ed.) N.T. Saruç, Prof. Dr. Aytaç Eker ’e Armağan Kamu Maliyesinde Seçme Yazılar içinde, SAÜ Yayınları, Sakarya, ss.351-367.

Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü,(1995), *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)*, S.5, Ankara.

Maliye Bakanlığı, *2001 Yılı Bütçe Gerekçesi*, (2000), Ankara.

Şanlısoy, S., (2010), “Politik İstikrarsızlık ve Ekonomik Süreç Politikaları”, *Sosyo Ekonomi Dergisi* ,S.2, İstanbul, ss.192-214.

Savaşan, F.ve İ. Dursun,(2006), “Türkiye’de Yerel Düzeyde Politik Konjonktürel Devreler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C.VIII, S.2, ss.191-208

Özkan, F.ve Tarı, R., (2010), “Türkiye’de 1980 Sonrası Seçim Dönemlerinin Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Teorisi Çerçevesinde Analizi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.36, ss.223-238

Özdemir, M. B., (2007), *Türkiye’de Seçim Ekonomisi ve Bütçesel Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Yıldız H. ve Güngör G.,(2012), *Türkiye’de 1970-2010 yılları Arasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Önlenmesine Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları Ve Kamu Maliyesi Göstergelerine Etkileri* , (ed.) S. Şimşek, Prof. Dr. Sabahattin Zaim’e Armağan Seçme Yazılar içinde, SAÜ Yayınları, Sakarya, ss.237-271.

Yılmaz, A., (2012) , *Yerel Yönetimlerde İnsan Kaynakları Yönetimi Ve Etik* , (ed.) S. Şimşek, Prof. Dr. Sabahattin Zaim’e Armağan Seçme Yazılar içinde, SAÜ Yayınları, Sakarya, ss.289-306.

Yurdigül, A.ve Yurdigül Y., (2010), “Yeni Medya Yapılanmasında Ekonomik Krizlerin Etkisi Medyanın Ekonomik Krizi Aşma Politikaları”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi I Malatya İnönü Üniversitesi, 15-16 Nisan*, ss.1922-1951.

YILDIZ, A., (2006), *1990’Larda Yeni Liberal Maliye Politikaları: Kuram Ve Türkiye*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.

<http://www.tcmb.gov.tr> (15.10.2012)

<http://www.tuik.gov.tr> (14.09.2012)

(<http://www.dpt.gov.tr>) (19.07.2012)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: İsmail KOÇ

Doğum Yeri ve Tarihi: Sapanca / 13.10.1986

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Sakarya Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ş. E. Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum: İş Bankası A.Ş. (2011-2012)

İletişim

Adres: Yavuz Selim Mahallesi / Koçlar Çıkması / NO:123,
Sakarya / Sapanca / Kurtköy

Tel: 05549603951

E-Posta Adres: k.o.c_86@hotmail.com

